

AINEVALDKOND “SOTSIAALAINED”

SISUKORD

SISUKORD.....	1
AINEVALDKOND “SOTSIAALAINED”	2
INIMESEÕPETUS	14
INIMESEÕPETUSE AINEKAVA I KOOLIASTE	19
2. KLASS	21
3. KLASS	28
INIMESEÕPETUSE AINEKAVA II KOOLIASTE.....	37
5. KLASS	39
6. KLASS	42
INIMESEÕPETUSE AINEKAVA III KOOLIASTE	46
7. KLASS	48
8. KLASS	50
AJALUGU	53
AJALOO AINEKAVA II KOOLIASTE.....	60
5. KLASS	62
6. KLASS	77
AJALOO AINEKAVA III KOOLIASTE	91
7. KLASS	93
8. KLASS	109
9. KLASS	127
ÜHISKONNAÕPETUS.....	146
ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA II KOOLIASTE	153
6. KLASS	154
ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA III KOOLIASTE.....	158
8. KLASS	160
9. KLASS	181

AINEVALDKOND “SOTSIAALAINED”

Üldalused

Valdkonnapädevus

Sotsiaaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi; h
- hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

Õpilastes kujundatavad üldpädevused

1) kultuuri- ja väärtuspädevus – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid;

2) sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti

riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;

3) enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme;

4) õpipädevus – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi;

5) suhtluspädevus – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeltes, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi;

6) matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõenduspõhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt;

7) ettevõtlikkuspädevus – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmäärke, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust;

8) digipädevus – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuv asukonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

Õppekava läbivad teemad

Läbivad teemad on üld- ja valdkonnapädevuste, õppeainete ja ainevaldkondade lõimingu vahendiks ning neid arvestatakse koolikeskkonna kujundamisel. Läbivad teemad on aineülesed ja käsitlevad ühiskonnas tähtsustatud valdkondi ning võimaldavad luua ettekujutuse ühiskonna kui terviku arengust, toetades õpilase suutlikkust oma teadmisi erinevates olukordades rakendada.

Läbivate teemade õpe realiseerub eelkõige:

- õppekeskkonna korralduses – kooli vaimse, sotsiaalse ja füüsilise õppekeskkonna kujundamisel arvestatakse läbivate teemade sisu ja eesmäärke;
- aineõppes – läbivatest teemadest lähtudes tuuakse aineõppesse sobivad teemakäsitletlused, näited ja meetodid, viiakse koos läbi aineüleseid, klassidevahelisi ja ülekoolilisi projekte. Õppeainete roll läbiva teema õppes on lähtuvalt õppeaine taotlustest ja õppesisust erinev, olenevalt sellest, kui tihe on ainevaldkonna seos läbiva teemaga;
- valikainete valikul – valikained toetavad läbivate teemade taotlusi;
- läbivatest teemadest lähtuvas või õppeaineid lõimivas loovtöös – õpilased võivad läbivast teemast lähtuda selle loovtöö valikul, mida tehakse kas iseseisvalt või rühmatööna;
- korraldades võimaluse korral koostöös kooli pidaja, paikkonna asutuste ja ettevõtete, teiste õppe- ja kultuuriasutuste ning kodanikuühendustega klassivälist õppetegevust ja huviringide tegevust ning osaledes maakondlikes, üle-eestilistes ja rahvusvahelistes projektides.

Õpetuses ja kasvatuses käsitletavat läbivad teemad on:

- elukestev õpe ja karjääri kujundamine – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid;
- keskkond ja jätkusuutlik areng – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele;
- kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatusse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele;
- kultuuriline identiteet – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumise laadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis;
- teabekeskond ja meediakasutus – taotletakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskonda, suudab meediamaailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmäärke ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskonnas;

- tehnoloogia ja innovatsioon – taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas;
- tervis ja ohutus – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele;
- väärtused ja kõlblus – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlblise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut

1. iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus;
2. lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemineerinevates sotsiaalsetes kontekstides) - sotsiaalne pädevus;
3. ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - kodanikupädevus.

Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus.

Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele (lähiumbrus, kogukond, ühiskond, globaalne) lisandub ajaline/ajalooline (minevik, olevik, tulevik) mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajaloõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut iseendaga,

eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

Õppe kavandamine ja korraldamine

Valdkondlikku õppetegevust kavandades ja korraldades:

- lähtutakse õppekava alusväärtustest, üld- ja valdkonnapädevustest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuse rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsituste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- toetatakse lõimingut valdkonna sees, õppeainete vahel ja õppekava läbivate teemadega, arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid;
- rakendatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi;
- arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja -võimeid, kasutatakse diferentseeritud sisu ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse

õpiraskustele ning pakutakse õpiabi;

- taotletakse mõõdukat ja ühtlaselt jaotuvat õpikoormust, mis soodustab motivatsiooni ning jätab aega puhkuseks ja huvitegevuseks;
- tegeldakse probleemikeskselt ja kogemuspõhiselt eluliste nähtuste ja olukordadega, seostatakse oskusi igapäevaelu ja jätkuõpingutega.

Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa.

Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena.

Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärtusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanime, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse

mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppeeesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväarsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- kasutada ainekava eesmarke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

Hindamine sotsiaalsuhtluses

Hindamine on õppeprotsessi osa.

Hindamisega kontrollitakse, kas taotletud õpitulemused on saavutatud või mitte, kas saab liikuda õppeprotsessis või tuleb pöörduda sama teema/probleemi käsitlemise juurde tagasi, kuna õpitulemused ei ole saavutatud soovitud tasemel. Kontrollides saadud tagasiside alusel kavandab õpetaja edasise õppe, sh otsustab meetodite ja õppematerjali valiku üle. Hindamine on süstemaatiline teabe kogumine õpilase arengu kohta, selle teabe analüüsimine ja õpilasele tagasiside andmine. Hindamine ei tähenda alati hinde panemist, so õpilase tulemuse kõrvutamist etaloni või skaalaga (hindepallid või sooritusastemed).

Hindamise objektiks on õppekavaga määratletud õpitulemused, nende saavutatuse tase, mis on õpetajale tagasisideks õppeprotsessi edasise kavandamisele: kas liikuda edasi või peab mõne tõsisema puudujäägi tõttu eelmise teema/probleemi või ülesande juurde tagasi pöörduma. Kontrollimisel ja hindamisel võetakse arvesse: omandatud teadmiste ulatust ja õigsust, oskuste taset, esituse täpsust ja loogilisust; iseseisvust ja loovust teadmiste ning oskuste rakendamisel; suutlikkust oma teadmisi ning oskusi väljendada (suuliselt ja kirjalikult); vastuste õigsust, vigade arvu ja liiki; praktilise töö teostamise protsessi ja tulemust. Järelduste tegemisel õpitulemuste omandamise kohta tuleb arvestada ka õpilaste teadmiste ja oskuste arengut, teadmiste konteksti asetamise oskust, hinnete eristumist ning hindaja hinnangute põhjendatust ja usaldatavust.

Õppeprotsessi hindamise liigid ja peamised ülesanded

Diagnoosimine või vajaduste hindamine: teha kindlaks, mida õpilased juba teavad, et õpetajad saaksid otsustada kasutatavate teemade ja lähenemisviiside üle. Eelteadmiste, oskuste taseme välja selgitamine.

Kujundav hindamine õpetaja vaatest: hinnata õpilase teadmisi või sooritust mõne võtmeteema või -mõõtmel osas, et orienteerida õppeprotsessi. Kujundav hindamine toimub õppeprotsessi jooksul pidevalt, see aitab mõista õppija arengut tema enese suhtes ning arvestab ja väärtustab seejuures õpilase isiklikust kultuurikontekstis pärit teadmisi. Kultuuritundlik lähenemine aitab vältida suhtumist, et teistsuguse kultuuritaustaga õppija on oma (võimalike) erinevate eelteadmiste tõttu vähem võimekas või väärtuslik (nn defitsiitne mõtlemine).

Kujundav hindamine õpilaste vaatest: aidata õpilastel oma oskusi arendada ja enda sooritusi kriitiliselt analüüsida. Paludes õpilastel enda arengut hinnata, julgustavad õpetajad neid tegelema tänapäeval eluks vajaliku kõrgema tasemega mõtlemisega, teadmiste üheks terviksisüsteemiks sidumisega ning toetavad seejuures ka õpilase erinevast kultuuritaustast pärit teadmiste väärtustamist. Seda hindamise vormi võiks nimetada enesehindamiseks, refleksiooniks.

Kokkuvõttev: hinnata õpilaste sooritust (st panna hinne). Kõrvutamine etaloni või skaalaga. Kokkuvõtva hindamisega kontrollitakse, kas õpilane on saavutanud soovitud õpieesmärgid või õpitulemused. Selline hindamine toimub enamasti õppeperioodi või teema lõpul ja on kriteeriumipõhine, millega dokumenteeritakse õpilaste poolt õpitut. Kokkuvõtval hindamisel on arvestuslik iseloom, so õpetaja poolt seatud õpitulemus(t)e kontrollimine.

Individuaalsed ja grupi eesmärgid hindamises

Hindamise eesmärgid õpilase jaoks (individuaalsed):

- Selgitada välja õppimise valdkonnad, milles õpilane on edukas.
- Selgitada välja õppimise valdkonnad, milles õpilane on suuteline minema sügavuti.
- Selgitada välja õppimise valdkonnad, milles on raskusi.
- Analüüsida õpilasega tema õppeedukust, et teadvustada talle edasise arengu võimalused.

Hindamise eesmärgid õpetaja jaoks (grupi eesmärgid):

- Teha selgeks, mis aspektid õpitavast on enamusele tuttavad ning selged ja millel ei pea enam pikemalt peatuma.
- Selgitada välja, kas õpilased on jõudnud eeldatavale tasemele ideede, kontseptsioonide ja oskuste arengus.
- Selgitada välja (ajaloolise) mõistmise valdkonnad, mis on õpilastele rasked.

Hindamise eesmärgid peaksid toetama õppeprotsessi:

- Õpilaste õppimise soodustamine: hindamisülesanded võimaldavad õpilastel tuvastada, mida neilt seoses õpieesmärkidega oodatakse. Selge seos eesmärkide ja hindamistulemuste vahel võimaldab õpilastel paremini mõista õpitava eesmärki ja arendada end selle eesmärgi saavutamisel. Tulemuslik tagasiside annab olulise panuse jõudluse parandamiseks.
- Õpilaste saavutuste hindamine: hindamine on viis, kuidas teha kindlaks, kas õpilane on saavutanud õppe-eesmärgid rahuldaval tasemel. See annab kindluse, et õpilane on valmis edasi liikuma järgmise teema õppimisele või taseme saavutamisele.
- Tõendab kavandatud õppeprotsessi kvaliteeti: hindamine on vahend, mis näitab, et õppes laiendatakse asjakohaseid teadmisi ja arendatakse oskusi, ning annab kindluse, et õpilased omandavad sätestatud õpitulemused.

Hindamispõhimõtted:

Valiidsus (kehtivus)

Hindamine peab olema eesmärgipärane. Hindamisülesanded peavad vastama õpitavale tasemele, sisule ja õpieesmärkidele/õpitulemustele. Valiidne ülesanne on see, mis mõõdab just seda õpitulemust (sh oskust), mille hindamiseks see välja töötati. Valiidsus avaldub õppetöös käsitletud ja kontrollitava sisu vastavusena.

Reliaablus (korrektsus) ja usaldusväärsus

Hindamine peaks andma õpilase sooritusest täpse tagasiside. Korrektsus, millega hindamisvahend (kontrolltöö või test) võimaldab õpilasi tulemuste alusel diferentseerida, nende teadmisi või oskusi mõõta. Hindamisvahend mõõdab teadmisi täpselt, juhend on selge, aega on piisavalt. Õpilase sooritus ei tohiks ebaõnnestuda põhjusel, et ta ei saa ülesande püstitusest või küsimusest aru. Mida

rohkem küsimusi, seda usaldusväärsem on tulemus, st võimaldab demonstreerida erinevaid teadmisi ja oskusi.

Objektiivsus

Hindamisülesanded peaksid andma igale õpilasele võrdse võimaluse oma õppetaset demonstreerida. Ülesanded ei tohiks diskrimineerida õpilasi soo, rassi, etnilise kuuluvuse, usutunnistuse, puude või poliitilise kuuluvuse alusel. Tulemused ei tohi sõltuda teostaja isikust. Korraldamise, läbitöötamise ja hindamise tingimused peavad olema rangelt normeeritud. Valmisvastustega testid (valik ja alternatiiv) on küll objektiivsemad, kuid vähem efektiivsed.

Panus õppimisse

Hindamine tuleks tunnistada õppetegevuse osaks. Hindamisülesanded peaksid aitama kaasa oskuste ja teadmiste arendamisele, mida saab rakendada nii õppetöö raames kui ka muus kontekstis. Kontrollida saab ainult seda, mida on õpitud.

Ökonoomsus

Hindamisülesanded peaksid olema koostatud nii õpilastele kui ka õpetajatele (kontrollimist silmas pidades) ökonoomselt teostatavad, st kiiresti täidetavad ja hinnatavad. Küsimused tuleb sõnastada lühidalt ja nii, et ka vastata saaks lühidalt, mõne sõna, arvu või tingmärgiga.

Läbipaistvus

Hindamiskavatsust ja -vormi tuleks õpilastele selgitada, et kõik mõistaksid selle vajalikkust, eesmärgi ja läbiviimise protsessi, mis lähtub õppekavaga kokkulepitud ootustest.

Hindamist kavandades tuleb vastata neljale küsimusele:

1. Mida soovite, et õpilased teaksid või oskaksid? (õppe-eesmärk või õpitulemus peab olema ka hindamise eesmärk)
2. Millist hindamismeetodit on teie poolt kujundatud õppeprotsessi arvestades parim kasutada? (hinnangu liik, meetod)
3. Kuidas kavatsete õpilaste vastuseid hinnata? (tulemuste analüüs)
4. Kuidas kavatsete hindamistulemuste analüüsi (õpilaste taseme kirjeldusi) kasutada? (hinnangute jaoks etteantud vastuste kasutus)

Kontrollivate ülesannete moodustamine:

- Mis õpitulemuste saavutatust te kontrollida tahate (sh lõiming pädevused, läbivad teemad);
- Teemaatiline tasakaalustatus kontrollitava teemaploki raames (tagab mitmekülgse teadmiste demonstreerimise võimaluse);
- Erinevad oskused, mille demonstreerimist valitud õpitulemused eeldavad;
- Erinevate mõtlemistasandite sissetoomine (teadmistest analüüsini: teadmised u 20%, teadmiste kasutamine 30%, teadmiste rakendamine 50%);
- Ülesannete paigutamine kergemalt keerulisemale;
- Küsimuste/tööülesannete sõnastamise selgus ja konkreetsus;
- Eeldatavate vastuste sõnastamine koos esitatud küsimusega.

Mida pidada silmas eeldatavate vastuste või hindeskeemi koostamisel?

- Eeldatavad vastused pannakse kirja ülesande koostamisel;
- Kasutage olemasolevaid ja õpilastele tuttavaid kriteeriume;
- Lähtuge õpitulemustest;
- Arvestage teema mahuga, lähtuge teemast kui tervikust;
- Kriteeriumide kirjeldamisel alustatakse lüvendist, st kõige madalamast positiivsest piirist;
- Sisuliste ootuste kõrval kirjeldatakse ka vormilisi, kui neid on;
- Kõrgemat mõtlemistasandit eeldavad ülesanded hinnatakse enamate punktidega. Teadmiste tasandi hindamisel, nt loendid võib rakendada osapunktiskaalat, nt 5-6 õiget 2 punkti 3-4 õiget 1 punkt. Soovitav on hinnata täispunktides;
- Proovige sõnastada õige/vale vastuse piir avatud vastustega küsimuste hindamiseks (täpsustatakse hindamise käigus);
- Koostage ise hindamismaatriks: pange kirja mõõdetavad sisuüksused ja oskused ning kirjutage need lahti baas-, kesk- ja kõrgtaseme kirjeldustena. Hindamismaatriksite väljatöötamisel lähtutakse hindamiseesmärgist. Sellest lähtuvalt saab muuta proportsioone eri osaoskuste tähtsuse hindamisel;
- Mis vormis on kavas anda õpilastele tagasisidet ja kuidas see haakub õpitulemustega, mida hinnati.
- Arutage kirjutatud hindamisjuhendit kolleegidega ja paluge tagasisidet õpilastelt.

INIMESEÕPETUS

Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatuse ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäeva eluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäeva elu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

Hindamine inimeseõpetuses

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades ning otsustamist tervise ning tervislike valikutega seoses.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt erinevates sotsiaalsetes kontekstides. Inimeseõpetuse teemad valmistavad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad aitavad noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja sotsiaalsele toimetulekule olles suhetes teistega erinevas ümbruses.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamist. Õpilase hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet.

Arutluse hindamisjuhendid ajaloos ja ühiskonnaõpetuses kujundati välja riigieksamitööde arutluste hindamise käigus, neid aastate jooksul täiendades. Ühtsed hindamiskriteeriumid aitavad ühtlustada õpetajate nõudeid arutluse kirjutamisele. Kui õpetaja rakendab ülesannet väiksemas mahus ja koostab hindamismaatriksi väiksemale punktisummale, on siiski hea toetuda väljatöötatud hindamisjuhendile ja vähendada soorituse eest saadavate punktide mahtu proportsionaalselt. Hea oleks harjutada õpilasi ka ise oma sooritusi hindama ja analüüsima, kujundades nii arusaama oma suutlikkusest ja arengust.

Kui rühmatöö seab eesmärgiks sotsiaalsete oskuste kujundamise, peaks ka hindeskeem andma sellel aspektile suurema tähenduse. Teised aspektid ei peaks siiski jääma päris tähelepanuta.

Ülesannete tüüpide kirjeldused hindamisülesannete koostamiseks

Õpitulemusi (teadmisi ja oskusi) saab arendada ja kontrollida eri tüüpi ülesannetega.

Arutluse või probleemianalüüsi skeemi koostamise kaudu hinnatakse mõttekäigu vastavust teemale ja selle avamise oskust, teemakohaste faktide tundmist, võrdlemise ja seoste loomise oskust. Analüüsi ja isikliku suhtumise väljendamist hinnangute kaudu kontrollitakse täiendavalt suuliselt. Kui tegemist on õppeprotsessiga, korraldatakse arutelu kaaslasega, rühmades või üle klassi. Tagasisidestava hindamise korral lisatakse hindamisvahendile suuline osa või võimalus selgitada oma mõtteid kirjalikult paberil/elektroniliselt. Näiteks: ülesande koostaja pakub välja skeemi ja märksõnade loendi ja õpilane sorteerib neid vastavalt skeemile, analüüsi ja põhjendamise osa toimub suuliselt.

Soovitavad skeemid:

- Venni diagramm (eripärad ja ühisosa),
- kalasaba (seotud tunnuste võrdlemine (sama nähtuse/küsimuse analüüsimine erinevalt positsioonilt),

- probleemiaken (põhjused, olemus, tagajärjed, ületamise teed; viimaseid arutatakse suuliselt, nt ühiskonnas, koolis, klassis ilmneva probleemi avamine; probleemid suhtlusolukordades);
- järgnevusahel (omavahelised seosed),
- järelduskaart (väide, selgitus, näide),
- mõiste- ja ideekaart (näidete, tunnuste sorteerimine, iseloomulikud tunnused, näited, iga tunnuse juurde tuuakse konkreetne näide või mõne kompleksse mõiste avamine),
- T-tabel (võrdlus, ühisosad, erisused),
- faktide püramiid (õpilane leiab ühe olulise, kolm toetavat ja viis kaasnevat fakti ning paigutab need püramiidi tasanditesse).

2. Tekstianalüüs: õpilane täidab etteantud skeemi teksti alusel:

- jututäht (tähenurkades on tekstist väljaloetav olulisem info: mis ja kus toimus, osalised, lahendus, tagajärg jne),
- kulminatsiooniga tekst (nt pöördelise sündmuse kohta),
- TTS (tean, tahan teada, sain teada),
- magnetkaardid (paberi nurkadesse kirjutatakse olulised märksõnad, lehe keskele teksti peamine mõte oma sõnadega, kasutades lehe nurkades olevaid magnetsõnu),
- teeviit (õpilased loevad teksti lõikude kaupa ja arutavad, kas tekst toetab selle kohta esitatud väited või mitte).

3. Ühisarutelu: õpilased kirjutavad oma seisukohti ühisesse aruteluplatvormi keskkonda. Kokkuvõtte tehakse suuliselt.

- dilemmaküsimuste analüüs (Õpilased kirjutavad argumente sõltuvalt otsusest),
- diskussioonivõrk (plussid, miinused; ühte või teist seisukohta toetavad argumendid),
- mis oleks võinud juhtuda, kui...,
- hääletusprotsessid (juhtumite üle otsustamine jne),
- arvamuseartikli analüüs,
- poliitdebati hindamine,
- diskussioon aktuaalsel teemal – erinevate seisukohtade esitamine,
- hääletusprotsessi läbimängimine (nt kas toetada avatud või suletud nimekirjadega valimisi).

4. Loomingulised ja empaatia ülesanded. Õpilane hindab ajaloolist sündmust või olukorda ajastu kontekstis mingis kindlas rollis, situatsiooni hinnatakse ajaloolises ajas ilma tagantjärele tarkust arvestamata:

- juhitud kujutlusega tekst (õpilased kirjutavad loole ise lõpu, toimunu peab olema võimalik ajaloolises reaalsuses),
- lühijutt loogiliselt seostatud märksõnadega,
- digitaalne jutustus,
- erinevat hinnangute andmine ajaloo- või ühiskondlikele sündmusele - nt Mõtlemiskaabude meetod.

5. Allikaanalüüsiga hinnatakse tekstist olulise leidmise ja katkendi(te) põhjal vastamise oskust, allikatekstide võrdlemise, kommenteerimise ja hindamise oskust. Allika usaldusväärsust hinnatakse allikakeele ja -viitekirje alusel. Allikaülesannete koostamiseks sobivad nii primaar- kui

sekundaarallikad. Allikate võrdlemise ülesandes peavad küsimused ja allikakatkendid mahtuma ühele ekraanile, st olema korraga vaadeldavad. Ülesandesse valitud allikakatkenditest võetakse välja tekst, mis ei ole oluline küsimustele vastamisel.

6. Statistiliste andmete anlüüs sisaldab teabe väljalugemist, arvutamist, võrdlemist, andmete põhjal graafiku kujundamist, järelduste tegemist,

7. Pildi, foto, video, audio või karikatuuri analüüsiga hinnatakse äratundmise, seostamise, iseloomustamise ja tõlgendamise oskust. Ülesanded saavad olla lühivastuselised: nt osutamine küsitud sümbolile, pildil kujutatule õige pealkirja valimine pakutute hulgast, fotode vms järjestamine ajalisele sündmuste toimumise järjekorras.

8. Juhtumianalüüsiga kontrollitakse nii teemakohaseid teadmisi kui oskust neid kasutada, isikliku seisukoha kujundamist ja käitumise oskust. Juhtumianalüüsi ülesanne sisaldab olukorra kirjeldust, mille korrektsust hindab õpilane õigusaktidele, allikatele vm taolisele tuginedes. Situatsiooni tutvustatakse kirjeldusena või video vahendusel.

9. Infootsingu ülesanne: allikaotsing elektroonilistest keskkondadest (DIGAR, FOTIS, ERRI arhiiv, elektroonilised entsüklopeediad, nt Estonica, muuseumide andmebaasid, nt Eesti Tervismuuseumi materjalid, virtuaaltuurid, neid materjale kasutada ülesannete täitmisel). Infot otsitakse ja kasutatakse kriitiliselt ülesande lahendamiseks. Nt digitaalse entsüklopeedia koostamine erinevaid meediume kasutades. Infootsing võimaldab leida vastuseid küsimustele riigiasutuste ja ministeeriumide kodulehtedelt; oskus vajalikke avaldusvorme leida, kasutada, täita ja hinnata, nt kuidas leida teavet, riigikogu komisjonide töö ja tegevus, raamatukogu otsingusüsteemi ESTER kasutamine, ajakirjanduse andmebaasi DIGAR kasutamine jne. Ülesanded peavad olema eakohased, seotud õpilaste elus ette tulevate olukordade ja vajadustega.

10. Esitluse koostamine. Õpilane koostab esitluse (PP esitus, video, digitaalne plakat, infograafik, 1-minuti loeng, propagandavahend, ajalehe artikli koostamine, vm meediavorm), mis vastab kokkulepitud tingimustele, kasutades selleks erinevaid infoallikaid.

11. Õppemängud: kuldvillak, miljonimäng, ristsõnad, memoriin, alias jne; kasutada olemasolevaid mängu või lasta õpilastel ise erinevat tüüpi mängu koostada (nt LearningApps, Veereta)

12. Uurimuslikud ülesanded: küsimustiku, intervjuu läbiviimine, vastuste analüüsimine, töötlemine ja kujutamine graafiliselt, virtuaaltuuri koostamine (erinevate meediumite kasutamine info edasiandmiseks); temaatiliste või ajaperioodikohaste kollektsoonide või andmekogude koostamine, millele lisatakse põhiaandmed.

13. Ajas orienteerumine: ajajoone koostamine (daatumite ja sündmuste kandmine ajajoonele), võrdlevad ajajooned.

14. Erinevate valikute tegemist võimaldavate ülesannetega kontrollitakse õpitulemustes sõnastatud ainesisu, oskusi, mõisteid, teab olulisi rahvusvahelisi organisatsioone, oskab iseloomustada põhiprobleeme ja arengutendentse, tunneb reegleid, olulisi õigusakte; oskab

adekvaatselt määratleda oma kohta ja võimalusi, kaitsta oma huve ja õigusi; leida meediast teavet, seda kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ja kasutada. Vabavastuseliste ülesannetega kontrollitakse lisaks, kuidas õpilane oma seisukohti ja hinnanguid põhjendab.

- mitme valikuga küsimus (vali üks või mitu õiget, *multiple choice* tüüpi küsimused),
- õige/vale väide,
- kategoriseerimine (ühenda paarid, rühmita, mis toimus enne, mis pärast etteantud sündmust),
- lünktekst (arvestab lihtsate keeleliste eksimustega),
- järjestamise ülesanded (järjesta ajaliselt, tähtsuse järjekord),
- võrdlemine (sarnasused/erinevused, iseloomulike tunnuste rühmitamine, näidete toomine),
- seostamine (seostamine etteantud märksõnadega, nt ajaperioodi iseloomulikud tunnused),
- mõistete seletamine (seletuste küsimise erinevaid võimalusi: mõiste ja seletuse seostamine; seletusele ühesõnalise mõiste/vaste kirjutamine; mõistega sobivate näidete lisamine).

INIMESEÕPETUSE AINEKAVA I KOOLIASTE

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad.

Õpilane:

- leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbboolikat;
- nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
- kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
- toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- demonstreerib õpitu olukorras üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- loetleb erinevaid teabeallikaid;
- leiab infot erinevatest allikatest;
- võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- teab, et vägivaldal on eri vormid;
- selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- demonstreerib õpitu olukorras abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud,

vastlapäev, jaanipäev jt;

- selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; 38) selgitab ja demonstreerib õpistuatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

2. KLASS

Õppesisu

Mina

Õpitulemused

- Kirjeldab enda huvisid ja tegevusi.

Mõisted, märksõnad

- Mina.
- Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine.

Metoodilised soovitused

- Diskussioon ja vastavasisuline laste- ja/või noorsookirjanduse lisalugemine.
- Paaristöö, diskussioon väikestes rühmades; enesehindamine.
- Mõttekaart.
- Loovtöö: visuaalne pilt.
- Õppemängud (nt liikumismängud).
- Õppemäng: Astu ringi sisse. Iga õpilane nimetab ühe asja enda juures, nt hobi, omadus, välimuse kirjeldus ning astub ringi sisse. Need õpilased, kelle kohta see väide samuti käib astuvad ka. Iga õpilane saab sõna vähemalt ühe korra.
- Individuaalne töö: Õpilane paneb kirja 15 asja, mis talle enda juures meeldib.
- Õppemäng: Mäng palliga. Minu tähtsad asjad. Ringis. Esmalt visates palli teisele mängijale öeldakse midagi enda kohta - huvi, mis meeldib, mis on oluline. Teises ringi visates palli öeldakse midagi kaaslaste kohta kellele palli visatakse - mis tema juures meeldib.
- Rühmatöö. Meie huvid ja lemmiktegevused.

Lõimingu võimalused.

- Üldpädevus: enesemääratluspädevus - suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi.
- Õpipädevus – analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust.
- Sotsiaalne ja kodanikupädevus – aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi

Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.

Teised õppeained:

- eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;
- kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboteid oma kogemuse piires;
- tööõpetus: märkab ning nimetab positiivset oma ja teiste töödes.

Kontroll ja hindamine.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet.

Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine.

- Õpilane kirjeldab enda erinevaid tunnuseid, omadusi, huve ja tegevusi, tuues esile ennast arendavad aspektid.
- Õpilane kirjeldab inimeste bioloogilisi ja sotsiaalseid sarnasusi ja erinevusi tuues näiteid.
- Õpilane kasutab õiget sõnavara kõikide kehaosade kohta ja kirjeldab soolisi bioloogilisi erinevusi ja kehaosade funktsioone.

Tagasiside.

- Õpilane märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi ning tunnustab erinevusi.

Mina ja tervis

Õpitulemused

- Toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus).
- Selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust.
- Tervis. Tervise eest hoolitsemine.
- Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus.
- Keha eest hoolitsemine.
- Nimetab mõningaid haiguste tunnuseid.
- Teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi

Mõisted, märksõnad

- Tervis. Tervise eest hoolitsemine.
- Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus.
- Keha eest hoolitsemine.
- Terve ja haige inimene.
- Abi saamise võimalused.
- Vajadusel abi kutsumine.

Metoodilised soovitused

- Diskussioon teemakohase lasteluule ja -kirjanduse katkendite või multifilmide üle.
- Dramatiseering, juhtumianalüüs.
- Multifilmid: Jänku-Juss peseb käsi.
Jänku laul | Lastelaulud | LOLALA.
Juss saab kaheksa aastaseks.
Jussi künnipäev ja taldriku reegel.
Juss teab, et sport hoiab tervena!
Jutu kirjutamine: Mida teen oma tervise hoidmiseks?

- Õppemäng:
Klassis kaks seina: tervislik ja ei ole tervislik. Õpetaja on valmistanud ette väited ning õpilased avaldavad oma arvamust liikudes vastavalt.
- Arutelu: une olulisusest ja tutvumine lapse unenormidega.
Paaristöö. Plakat. Tervislik eluviis.
- Ülesanne. Ekraaniaeg.
Päeva/ kolme päeva/ nädala jooksul kirjutab üles ekraanide ees oleva aja. Seejärel lahutab maha aja, mille kulutas õppimiseks. Arutelu - kas järelejäänud aeg on optimaalne/ suur.
Kuidas ekraanide ees olevat aega vähendada/ mida selle asemel teha.
- Joonistus. Hügieen ja hügieenivahendid.
Diskussioon: nakkuslike ja mittenakkuslike haiguste tunnuste eristamine.
Näiteks multifilmid:
Jussil on tuulerõuged.
- Kõik on sinu kätes.
Diskussioon: Kuidas toimin, kui jään haigeks?
- Juhtumianalüüs.
- Rollimäng.
- Paaristöö: dialoogi koostamine, kuidas helistada hädaabinumbrile näidise alusel.
- Diskussioon: Millal helistada hädaabinumbrile?
- Video vaatamine ja arutelu. Hädaabinumbrile helistamine.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

- Üldpädevus: enesemääratluspädevus – oskab käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise.
- Läbiv teema: tervis ja ohutus - on võimeline järgima tervislikku eluviisi

Teised õppeained:

- eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;
- muusika: väljendab lauldes muusika sisu ning meeleolu;
- tööõpetus: toob näiteid tervisliku toiduvaliku kohta; toob näiteid isikliku hügieeni vajalikkuse kohta;
- kehaline kasvatus: teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab liikumise ja toitumise olulisust tervisele.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

- Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides.
- Üldpädevus: enesemääratluspädevus - analüüsida oma käitumist erinevates olukordades.
- Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.

Kontroll ja hindamine

Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine

- Õpilane selgitab oma kogemusele toetudes, kuidas oma tervist hoida.
- Õpilane selgitab oma keha eest hoolitsemise vajalikkust.
- Õpilane rühmitab haigusi nakkuslikeks ja mittenakkuslikeks.
- Õpilane teab hädaabinumbrit ja oskab näidist järgides abipalvet esitada.

Mina ja minu pere

Õpitulemused

- Kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest.
- Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Mõisted, märksõnad

- Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid.
- Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine.
- Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.

Metoodilised soovitused

- Diskussioon ja rühmatöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel.
- Õppemängud.
- Rollimäng.
- Multifilm: Jänku-Jussi väike heategu.
- Õpetaja juhitud arutelu, miks on oluline iga pereliikme panus kodus?
- Video vaatamine: NOVA seletab: Millised on lapse õigused? Õpetaja koostab video kohta eelnevalt küsimused ning jagab need paari peale ning õpilased peavad leidma vastused. Arutelu.
- Mõttekaart: Minu õigused kohustused kodus, koolis ja lähiümbruses.
- Lastega filosofeerimine: õigus, kohustus, vastutus.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

- Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides.
- Üldpädevus: enesemääratluspädevus - analüüsida oma käitumist erinevates olukordades

Teised õppeained:

- eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi.
- Lõimingu näide: õpitsenaarium: abistav ja altruistlik käitumine lähiümbruses.

Kontroll ja hindamine

Edasiside

- Õpilane kirjeldab ja demonstreerib võimalusi prosotsiaalseks käitumiseks arvestades

pereliikmete ülesandeid.

Suuline sõnaline hindamine ja tagasiside

- Õpilane selgitab oma sõnadega, mida tähendab kohuse- ja vastutustunne, ning toob näiteid perest, koolist ja lähiümbrusest.

Mina ja Eesti

Õpitulemused

- Kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest.
- Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Mõisted, märksõnad

- Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid.
- Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine.
- Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.

Metoodilised soovitused

- Diskussioon ja rühmatöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel.
- Õppemängud.
- Rollimäng.
- Multifilm: Jänku-Jussi väike heategu.
- Õpetaja juhitud arutelu, miks on oluline iga pereliikme panus kodus?
- Video vaatamine: NOVA seletab: Millised on lapse õigused? Õpetaja koostab video kohta eelnevalt küsimused ning jagab need paari peale ning õpilased peavad leidma vastused. Arutelu.
- Mõttekaart: Minu õigused kohustused kodus, koolis ja lähiümbruses.
- Lastega filosoferimine: õigus, kohustus, vastutus.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

- Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus - suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme.
- Üldpädevus: kultuuri- ja väärtuspädevus – tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi; teadvustada oma väärtushinnanguid.
- Üldpädevus: digipädevus - suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuv ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes.
- Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.

Teised õppeained:

- eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;

Simuna Kooli õppekava

- muusika: väljendab lauldes muusika sisu ning meeleolu;
- kehaline kasvatus: kirjeldab kogemust, mille ta on saanud väljaspool kooli toimunud liikumisüritusel osalejana, vaatlejana või vabatahtlikuna;
- loodusõpetus: saab aru kaardist; leiab Eesti kaardil oma kodukoha, suuremad kõrgustikud, saared, poolsaared, lahed, jõed, järved ja linnad; märkab kodukoha elurikkust ja maastiku mitmekesisust ning selgitab nende olulisust;
- tööõpetus: märkab esemetel rahvuslikke elemente ja kasutab neid oma töös.

Kontroll ja hindamine

Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine, tagasiside.

- Õpilane demonstreerib õpitulemustes määratletud teadmisi ja oskusi.
- Õpilane võrdleb rahvakombeid ja tavasid minevikus ja tänapäeval toetudes vastavatele teadmistele ja kogemusele kogukonnapõhiselt ning väärtustab oma seotust kodukoha kultuuripärandiga.

Mina: aeg ja asjad

Õpitulemused

- Planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult.
- Toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada.
- Sõnastab enda õppimise eesmärgi ja seostab neid enda huvidega.
- Seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.

Mõisted, märksõnad

- Mina: aeg ja aja planeerimine.
- Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas.
- Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel.
- Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega.
- Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.

Metoodilised soovitused

- Individuaaltöö. Päeva- ja nädalakava.
- Arutelu: millistest tegevustest koosneb õpilase päev ja nädal. Millised tegevused on kõige olulisemad ja mis vähem olulisemad, kuidas aega jagada.
- Loovtöö - oma elu ajatelg.
- Multifilm: Jussi ja Jassi varandus.
- Diskussioon ja rühmatöö: vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel.
- Paaristöö: näited aja kulu ja seisu kohta.
- Teemapäev: kodukohas kasutatavate asjade väärtus lähtudes nende loomiseks või ehitamiseks tehtust.
- Individuaalne õpimapp. Sõnastab mõne oma huviga seoses eesmärgi, mida soovib saavutada. Selgitab mida eesmärgi saavutamiseks teha plaanib. Kindla ajavahemiku järel selgitab kuidas ta eesmärgi saavutamine õnnestus ja mida võinuks teha teisiti.
- Loovülesanne. Mina suurena.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

- Üldpädevus: enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi.
- Üldpädevus: õpipädevus - suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida.
- Üldpädevus: digipädevus- suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvus ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes.

Läbiv teema: elukestev õpe ja karjääri kujundamine.

Teised ained:

- eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;
- matemaatika: tunneb kella ja kalendrit ning seostab neid teadmisi oma elu tegevuste ja sündmustega;
- tööõpetus: viib alustatud töö lõpule ja räägib oma tööst ning tulemusest;
- loodusõpetus: sõnastab oma meeltega saadud kogemusi;
- kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümbboleid oma kogemuse piires.

Kontroll ja hindamine

Suuline sõnaline hindamine

- Õpilane selgitab oma sõnadega, mida tähendab aja kulg ja seis.

Eneseanalüüs ja -hindamine

- Õpilane kirjeldab, kuidas oma tegevust kavandada, ning planeerib oma päeva- ja nädalakava.

Tagasiside

- Õpilane selgitab isiklike ja kogukonnas kasutatavate asjade väärtust lähtudes nende loomiseks ja/või ehitamiseks tehtust.

Eneseanalüüs ja -hindamine

- Õpilane selgitab oma sõnadega erinevate meelte osatähtsust oma õppimise eesmärkide kavandamisel lähtudes mõnedest oma huvidest ja võimetest.

3. KLASS

Mina

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
- Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
- Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.

Õpitulemused

- Põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda.
- Teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.
- Nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi.
- Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Mõisted, märksõnad

- Mina. Igäühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse.
- Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus.
- Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus.
- Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.

Metoodilised soovitused

- Diskussioon ja paaristöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel.
- Loovtöö: plakat, poster.
- Mõistekaart.
- Teemapäev.
- Diskussioon ja rühmatöö.
- Mõistekaart.
- Kampania/plakat/flaier.
- Multifilmid: Jänku-Juss räägib laste õigustest ja kohustustest. Jänku-Juss saab endale lemmiklooma.
- Tutvumine ÜRO lapse õiguste konventsiooniga. Kas minul on nimetatud õigused?
- Rühmatöö. Meie kohustused.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

- Üldpädevus: enesemääratluspädevus - suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi.
- Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus - austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi.
- Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks

ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks.

Teised ained:

- eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;
- tööõpetus: märkab ning nimetab positiivset oma ja teiste töödes;
- kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires.

Kontroll ja hindamine.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet.

Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel

Tagasiside.

- Õpilane selgitab oma sõnadega, mida tähendab iga inimese väärtus ja väärtustab iga inimese õigust olla erinev tuues näiteid.

Tagasiside ja eneseanalüüs.

- Õpilane põhjendab oma sõnadega inimese endasse positiivse suhtumise vajadust, tuues välja tegevused, mis tekitavad positiivseid tundeid.
- Suuline sõnaline hindamine, tagasiside.
- Õpilane kirjeldab inimeste bioloogilisi ja sotsiaalseid sarnasusi ja erinevusi ühiskondlikus kontekstis ning tunnustab erinevusi.

Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine, tagasiside.

- Õpilane selgitab oma sõnadega, mida tähendab, et lapsel on õigused ja kohustused, ning toob näiteid enda õiguste ja kohustuste kohta peres, koolis ja ühiskonnas.

Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine, tagasiside.

- Õpilane selgitab näidete varal igapäevaelust, et õigustega kaasnevad ka kohustused erinevas sotsiaalses kontekstis.

Mina ja tervis

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- Oskab oma tervist hoida.
- Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
- Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.

Õpitulemused

- Toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve.
- Selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste.
- Teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Mõisted, märksõnad

- Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis.
- Tervislik eluviis.
- Terviseriskid.
- Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest.
- Esmaabi.
- Abi saamise võimalused.

Metoodilised soovitused

- Diskussioon.
- Mõistekaart.
- Rühmatöö.
- Video: Tervislikud eluviisid – sport ja puhkus.
- Probleemülesande lahendus paaris- ja rühmatöös.
- Rollimäng. Video: Lapse keha on tema enda oma!
- Õppemängud (liikumine).
- Loovülesanne: Doktor mina. Annab nt plakati kujul soovitusi enda ealistele tervisliku eluviisi teemal.
- Demonstratsioon ja praktiline tegevus. Näiteks multifilm: Jänku-Juss õpib mürgistustest hoiduma.
- Video: Esmaabi õppevideod inimeseõpetuse teema „Tervis“ õppimiseks.
- Juhtumianalüüs ja rollimäng.
- Külalistund: kooliõde või kiirabitöötaja.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

- Üldpädevus: enesemääratluspädevus - käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise.
- Läbiv teema: tervis ja ohutus

Teised ained:

- loodusõpetus: liigub looduses turvaliselt, kahjustamata loodust, teisi ja iseennast;
- tööõpetus: toob näiteid tervisliku toiduvaliku kohta;
- kehaline kasvatus: märkab abi vajamist tunnis ja kutsab abi ohuolukorras; teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab liikumise ja toitumise olulisust tervisele; rakendab eakohaseid veeohutuslaseid oskusi;
- eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; lahendab lihtsamaid probleemülesandeid paaris- ja rühmatöös.

Lõimingu näide: teemapäev „Mina aitan - meie tervis ja ohutus koolis“.

Lõiming teiste (loodusõpetus, tööõpetus, kehaline kasvatus, eesti keel) õppeainetega.

Kontroll ja hindamine

Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel.

Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine, tagasiside.

- Õpilane eristab vaimse, füüsilise ja sotsiaalse tervise mõistet ning toob näiteid nende toimumise kohta oma tervisliku eluviisi kujundamisel.
- Õpilane rakendab õpitud teadmisi tervisliku eluviisi kolme aspekti (toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus) kohta, lähtudes igapäevakontekstist, väärtustades tervislikku eluviisi.
- Õpilane teab tervist ohustavaid tegureid ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
- Õpilane teab, mis on hädaolukord.

Suuline sõnaline hindamine, tagasiside.

- Õpilane demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.

Suuline ja kirjalik sõnaline hinnang, tagasiside.

Õpilane teab hädaabinumbrit ja oskab näidist järgides tõhusalt abipalvet esitada.

Mina ja teised

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
- Tunneb liiklusreegleid.
- Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
- Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.

Õpitulemused

- Toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida.
- Põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
- Demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist.
- Tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid.
- Kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist.
- Märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks.
- Teab, et vägivallal on eri vormid.
- Selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua.
- Teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald.
- Demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral.
- Selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.

Mõisted, märksõnad

- Reeglid ja käitumisnormid.

- Seadused.
- Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine.
- Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses.
- Liiklusreeglid.
- Liiklusreeglite järgimine.
- Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses.
- Vägivald ja selle erinevad vormid.
- Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed.
- Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral.
- Sõprus ja sõpruse hoidmine.
- Koostöö vajalikkus.
- Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus.

Metoodilised soovitused

- Diskussioon ja paaristöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel.
- Juhtumianalüüs.
- Rühmatöö.
- Rollimäng. Kooli kodukorra põhjal etendada kooli igapäevaeluga seotud situatsioone ning välja tuua, mis kooli kodukord nende kohta ütleb.
- Töö tekstiga. Kooli kodukorrast leida õpetaja antud küsimustele vastused. Õpilaste hinnangud, kui hästi nad kooli kodukorda tunnevad.
- Diskussioon ja rühmatöö.
- Näitlikustamine.
- Juhtumianalüüs.
- Multifilmid: Jussi koolitee. Juss õpetab Villule kooliteed maal. Jussi klassi laste kooliteed linnas. Jussi helkurid. Lõvi Leo laul.
- Video: Lõvi Leo filmis "Turvaliselt kooli"; lastesarja „Märka märki!” videod.
- Rollimäng.
- Paaristöö. Õpilased individuaalselt panevad kirja 5 liiklusreeglit ja vahetavad pinginaabriga tööd, lisab juurde, mis juhtub, kui neid mitte järgida.
- Individuaaltöö. Õpilase joonistus oma kooliteest. Joonistusele märkida juurde kooliteel paiknevad ohukohad. Juurde kirjutada, kuidas õpilane nendes olukordades ennetavalt käitub.
- Rühmatöö. “Minu unistuste tee kooli”.
- Diskussioon vägivalla erinevatest vormidest.
- Juhtumianalüüs.
- Loovtöö: plakat/visuaalne pilt.
- Õppeülesanded allika: Farnasari, E., & Ortu, D. (2021). Kiusamisest vabaks. OÜ Dada AD alusel.
- Ühiselt tutvumine Lasteabi veebilehe ja numbriga.
- Lisaks: Nõu ja abi vägivalla korral infoleht. Infomaterjal lastele ja noortele seksuaalvägivalla teemal.
- Arutelu: milline on hea sõber? Loovtegevus: sõbrale kirja kirjutamine.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevus:

- sotsiaalne ja kodanikupädevus;
- teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust;
- teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides.

Üldpädevus: suhtluspädevus - suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada.

Üldpädevus: enesemääratluspädevus - käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme.

Läbivad teemad:

- kodanikualgatus ja ettevõtlikkus ning tervis ja ohutus.

Teised ained:

- eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;
- kehaline kasvatus: arvestab peamisi turvalisuse ja ohutu liikumise põhimõtteid; arvestab tegevustes kaaslast; märkab abi vajamist tunnis ja kutsub abi ohuolukorras;
- loodusõpetus: liigub looduses turvaliselt, kahjustamata loodust, teisi ja iseennast; käitub liikluses ohutult;
- kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboteid oma kogemuse piires;
- tööõpetus: arvestab ühiselt töötades kaaslasti.

Kontroll ja hindamine

Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel.

Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine, edasiside.

- Õpilane selgitab käitumisreeglite (sh viisakusreeglite) ja käitumisnormide olulisust igapäevaelus kodus, koolis ja koduümbruses.
- Õpilane põhjendab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust tuues näiteid koolist ja koduümbrusest; demonstreerib nende järgimist õpituolukorras.
- Õpilane kirjeldab liiklusreegleid, kui universaalseid reegleid ning selgitab, milliseid liiklusreegleid ta oma koduteel ja koduümbruses täidab ja kuidas need tagavad tema turvalisuse pakkudes lahendusi turvaliseks käitumiseks.

Tagasiside.

- Õpilane demonstreerib õpituolukorras turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist.

Suuline sõnaline hindamine, tagasiside.

- Õpilane eristab koolikiusamise ja teiste vägivalda ilmingute erinevaid vorme ja olemust.
- Õpilane selgitab vägivaldse käitumise erinevate ilmingute negatiivset mõju mõistes, et vägivald ei ole lubatud.
- Õpilane selgitab, kuidas toimida tõhusalt koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral.
- Õpilane demonstreerib õpituolukorras abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral.

Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine, tagasiside.

- Õpilane selgitab ja toob näiteid igapäevaelust, kus on tegu sõpruse ja koostöö väärtustamisega turvalise käitumise alusena.
- Õpilane väärtustab ning eristab ja võrdleb situatsioone igapäevaelus erinevas sotsiaalses ümbruses, kus on tegu teineteise eest hoolitsemise ja teineteise abistamisega kui tõhusate prosotsiaalsete oskustega.

Mina: teave ja asjad

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
- Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
- Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

Õpitulemused

- Loetleb erinevaid teabeallikaid.
- Leiab infot erinevatest allikatest.
- Võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest.
- Kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte.
- Selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel.
- Teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine.
- Hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

Mõisted, märksõnad

- Teave. Erinevad teabeallikad.
- Teabeallikate kasutamine.
- Teabeallikate usaldusväärsus.
- Meedia kasutusvõimalused ja ohud.
- Turvaline meediavahendite kasutamine.
- Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine.
- Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel.
- Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses.

Metoodilised soovitused

- Töö erinevate teabeallikatega.
- Diskussioon, paaristöö, rühmatöö.
- Rollimäng.
- Multifilmid: Jänku-Jussi internetimaailm. 1 osa; 2 osa; 3 osa. Juss ei jaga oma andmeid! Jänku-Juss õpib interntiohtusid vältima.
- Andmekaitse.

- Targalt internetis.
- Videod: Suhtle viisakalt. Tunne oma netisõpru! Jänku-Jussi internetimaailm.
- Diskussioon ja vastavasisuline lasteluuletus/-laul/-kirjanduse katkend.
- Paaristöö, rühmatöö.
- Multifilmid: Juss ja euromündid. Jänku-Juss käib poes. Jussi ja Jassi varandus. Juss tahab investeerida. Juss tahab investeerida 1/2. Juss õpib säästvalt tarbima. Mõistlik tarbimine ja kolm pörsakest.
- Multifilmid: Jänku-Jussi suur käejalg. Jänku-Juss aitab rasvatihast. Jänku-Juss saab teada, kust toit tuleb. Juss uurib ökosüsteemi. Juss sorteerib prügi. Juss kaitseb Läänemerd.
- Ülesanne. Jäätmete sorteerimine. Ühendab jäätmed õigete nimetustega sorteerimise nõudel.
- Eesti Energia prügimäng.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

- Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna.
- Üldpädevus: digipädevus - suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvast ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust.
- Üldpädevus: ettevõtlikkuspädevus – võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust.
- Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.
- Teised ained: loodusõpetus: tarbib vastutustundlikult, väldib enda ja teiste tervise kahjustamist; toob näiteid, kuidas inimene loodust oma tegevusega mõjutab; teeb ettepanekuid lähiümbruse keskkonnahoiuks ning osaleb sellesuunalistes tegevustes;
- matemaatika: kirjeldab mõõtühikute suurust endale tuttavate suuruste kaudu;
- kunst: teab säästlikkuse ja kestlikkuse tähtsust; teab, kes on autor; ei tee digitaalkujutiste salvestamise ja edastamisega kellelegi kahju;
- eesti keel: vormistab lihtsama kirjaliku töö arvutis, järgib õpitud keelereegleid;
- tööõpetus: kasutab materjale säästlikult.
- Lõimingu näide: õpiprojekt/teemapäev „Meie hoiame kodukohta puhtana ja korras“.
- Lõiming teiste õppeainetega: loodusõpetus, matemaatika, kunst, eesti keel, tööõpetus.

Kontroll ja hindamine

Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel.

Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine.

- Õpilane teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.

Tagasiside.

- Õpilane selgitab ja demonstreerib õpisisituatsioonis turvalist teabe otsimist digivahendite abil.

Suuline sõnaline hinnang, eneseanalüüs.

- Õpilane teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi ning selgitab, mida tuleb arvestada oma kulude planeerimisel arvestades teisi pereliikmeid.

Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine, tagasiside.

- Õpilane mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles lähiümbruses, tuues näiteid.

I kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku.
- Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
- Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
- Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
- Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
- Tunneb liiklusreegleid.
- Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
- Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
- Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
- Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
- Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.
- Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
- Oskab oma tervist hoida.
- Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
- Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
- Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
- Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
- Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

INIMESEÕPETUSE AINEKAVA II KOOLIASTE

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist; väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv; mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust; on loov ja ettevõtlik; on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest; kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena; teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid; mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi; teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust; mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest; mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust; teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida; väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele; teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi; mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid;

Õpitulemused

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi, konfliktid ja probleemilahendus, positiivne mõtlemine.

Õpilane:

teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid; toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust; toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust; selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;

toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;
selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
mõistab oma võimalusi algetada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpisisituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
demonstreerib õpisisituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
demonstreerib õpisisituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpisisituatsioonis teemakohaseid probleeme;
selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
valib õpisisituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi; 27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;
märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;

demonstreerib õpisiituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
demonstreerib õpisiituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

5. KLASS

Teema: Tervis

Õppesisu:

Tervis.

Tervise olemus.

Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis.

Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.

Põhimõisted: tervis, füüsiline tervis, vaimne tervis, sotsiaalne tervis, eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid, stress, tervislik eluviis, keha eest hoolitsemine, karastamine.

Õpitulemused

Õpilane:

selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;

nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid;

seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks).

nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid;

selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad.

teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid.

mõistab reklaamide eesmärke, eristab arvamust faktist.

toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.

toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.

selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.

Teema: Murdeiga ja kehalised muutused

Õppesisu

Murdeiga elukaares

Murdeea olulisus

Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.

Igäühel oma tempo.

Toimetulek muutustega.

Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünn.

Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega.

Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.

Põhimõisted: murdeiga, sugutunnused, viljastumine

Õpitulemused

Õpilane:

nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;

toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;

Teema: Turvalisus ja riskikäitumine

Õppesisu

Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid).

Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus.

Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.

Reeglid ja normid.

Seadused (sh liiklusseadus).

Reeglite ja normide vajalikkus.

Meedia (sh reklaami) mõju otsustele.

Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused.

Usaldusväärsed infoallikad.

Infootsing (sh terviseoteemaline) usaldusväärsetest infoallikatest

Internet, selle turvaline kasutus.

Interneti ohud ja võimalused.

Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.

Uimastid

Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele.

Tervislikud valikud.

Illegaalsed ja legaalsed uimastid.

Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele.

Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energija joogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalla ja uimastiennetuses).

Oskus öelda “ei”.

“Ei” ütlemise ja väljendamise viisid.

Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed.

Vastutus oma otsuste eest.

Kaaslaste mõju otsustele

Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine).

Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.

Põhimõisted: riskikäitumine, turvalisus, ohutus, seadus, norm, meedia, autoriõigus, uimastid, tubakas, alkohol, narkootikumid, e-sigaret, küberkiusamine

Õpitulemused

Õpilane:

toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;

selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;

toob näiteid meediaga seotud ohtudest

teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.

otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust.

kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;

demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

Teema: Haigused ja esmaabi

Õppesisu

Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused.

Haigestumise põhjused.

Haigestumise vältimise viisid.

Õnnetused.

Õnnetuste vältimine.

Esmaabi.

Abi kutsumine.

Tervis - inimese väärtuslikem vara.

Põhimõisted: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused

Õpitulemused

Õpilane:

toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.

demonstreerib õpitu olukorras esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.

6. KLASS

Teema: Mina ja suhtlemine

Õppesisu

Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa).

Enesehinnang.

Enesehinnangu kujunemine.

Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine.

Väärtused.

Huvid.

Võimed.

Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel.

Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas.

Ettevõtlikkus ja tööelu.

Põhimõisted: enesehinnang, eneseanalüüs

Õpitulemused

Õpilane:

selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;

mõistab enesehinnangu olemust;

saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist;

selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;

oskab nimetada enda erinevaid omadusi;

mõistab, et ennast saab pidevalt arendada;

mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;

mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi;

seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;

õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga;

Teema: Suhtlemine teistega

Õppesisu

Suhtlemise mõiste.

Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine)

Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine.

Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele.

Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised

Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele.

Eelarvamused

Stereotüübid

Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele

Sallivus.

Aktsepteerimine.

Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel.

“Ei” ütlemist eeldavad olukorrad.

“Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.

Internet

Interneti võimalused ja ohud

Turvaline internetikasutus.

Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.

Põhimõisted: verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine; agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine; stereotüüp, sallivus, aktspteerimine

Õpitulemused

Õpilane:

kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;

mõistab suhtlemise olemust;

toob näiteid suhtlemise komponentide kohta;

eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;

mõistab suhtlemise kompleksust

eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;

iseloomustab erinevaid käitumisviise;

teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;

toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;

toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;

teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;

demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi;

nimetab kahjustavaid käitumisviise;

selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata;

toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;

mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades;

Teema: Suhted teistega

Õppesisu

Inimeste erinevused.

Vajadused.

Väärtused.

Erivajadused.

Sallivus.

Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus.

Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.

Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.

Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia.

Tunded ja nende tõhus väljendamine.

Põhimõisted: sallivus, väärtused, prosotsiaalne käitumine, empaatia.

Õpitulemused

Õpilane:

toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;

nimetab inimeste erivajadusi;

toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;

selgitab miks sõbralik käitumine on kasulikum;

demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist.

nimetab sotsiaalseid oskusi,

toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta.

demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;

mõistab, et kõik tunded on normaalsed;

oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata.

Teema: Konfliktid ja probleemilahendus

Õppesisu

Konflikt kui suhte probleem

Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.

Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.

Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel

Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad.

Probleemilahenduste eelised ja puudused.

Koostöö võimalused.

Koostöise tegevuse eelised.

Simuna Kooli õppekava

Kaaslaste mõju otsustele.

Abistav ja kahjustav mõju.

Grupi surve.

Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine).

Toimetulek vägivallaga, sh kiusamisega, abi saamise võimalused.

Vastutus.

Põhimõisted: konflikt, grupp

Õpitulemused

Õpilane:

selgitab konflikti häid ja halbu külgi;

kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;

valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;

näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;

nimetab erinevaid probleeme;

toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta;

lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;

kirjeldab, kuidas kaaslastel võivad mõjutada otsustamist;

nimetab mõjutamise viise;

toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;

mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest;

Teema: Positiivne mõtlemine

Õppesisu

Positiivne mõtlemine.

Positiivne enesesisendus.

Positiivsed omadused.

Põhimõisted: positiivne mõtlemine

Õpitulemused

Õpilane:

toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;

märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.

INIMESEÕPETUSE AINEKAVA III KOOLIASTE

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist;
mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas;
teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse;
väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel;
on loov ja ettevõtlik;
mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus;
väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena;
teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv;
teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega;
kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi;
väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist;
mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise;
mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi;
mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid;
mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus;
väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes;
oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

Õpitulemused

III kooliastmes käsitletakse inimese arengu, turvalisuse, tervise- ja riskikäitumisega seotud teemasid, sh inimese areng ja murdeiga, inimene ja rühm, suhted ja seksuaalsus ning inimene, valikud ja õnn.

Õpilane:

kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;

mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpisiituatsioonis toimetulekut rühma survega;
toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
analüüsib suhtevägivalla avaldumismorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
demonstreerib õpisiituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
demonstreerib õpisiituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

7. KLASS

Teema: Inimese areng ja murdeiga

Õppesisu

Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud.

Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule.

Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.

Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused.

Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.

Põhimõisted: elukaar, sootunnused.

Õpitulemused

Õpilane:

kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;

seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;

selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;

Teema: Inimene, valikud, õnn

Õppesisu

Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist.

Positiivse minapildi kujundamine.

Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus.

Enesekasvatuse võtted.

Enesearendamine oma elutee kujundamisel.

Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus.

Põhimõisted: minapilt, eneseanalüüs, enesekasvatus.

Õpitulemused

Õpilane:

selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;

toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;

analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;

analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;

Teema: Inimene ja rühm

Õppesisu

Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas.

Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades.

Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed.

Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.

Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet.

Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.

Põhimõisted: rühm, roll, konformsus, autoriteet.

Õpitulemused

Õpilane:

mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;

toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;

analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;

kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olukorras toimetulekut rühma survega.

Teema: Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

Õppesisu

Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu).

Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil.

Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.

Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused.

Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.

Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas.

Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.

Põhimõisted: vaimne heaolu, individ

Õpitulemused

Õpilane:

analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;

analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.

8. KLASS

Teema: Tervise käitumine

Õppesisu

Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis.
Tervise aspektide vastastikused seosed.
Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.
Tervisealased infoallikad,
Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus.
Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek.
Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.
Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad.
Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit.
Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele.
Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus.
Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.
Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.

Põhimõisted: vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis, tervislik eluviis, stress, kriis, keskkond, pärilikkus

Õpitulemused

Õpilane:

toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;

analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis.

Teema: Suhted ja seksuaalsus

Õppesisu

Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuhe, paarisuhe).
Lähisuhe ja tunded lähisuhtes.
Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine.
Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel.
Sõprus, meeldimine, armumine, armastus.
Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes.
Lähisuhtevägivad ja selle liigid.
Turvalised lähisuhted.
Abi saamise võimalused.
Seksuaalsus.
Seksuaalsuse mitmekesisus.
Seksuaalkäitumine.
Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne)
Seksuaalne orientatsioon.
Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.)
Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine.
Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus.
Rasestumisvastased meetodid.
Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine.
Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega.
Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus.
Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.

Põhimõisted: suhe, paarissuhe, peresuhe, sõprusuhe, lähisuhe, lähisuhtevägivad, seksuaalsus, seksuaalkäitumine, sooidentiteet, seksuaalne orientatsioon, soostereotüüp.

Õpitulemused

Õpilane:

selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;

mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.

toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest.

analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele.

Teema: Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

Õppesisu

Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalla vormid.

Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul.

Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile.

Uimastitega seonduvad väärarvamused.

Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid.

Sõltuvus.

Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades

Põhimõisted: koolikiusamine, koolivägivald, sotsiaalsed oskused, sõltuvus.

Õpitulemused

Õpilane:

demonstreerib õpituatsioonis inimväärkust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;

analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;

demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;

AJALUGU

Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemise oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades;
- koostöö- ja konfliktilahendusoskus;

- allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

Hindamine ajaloos

Ajalooõpetuses hinnatakse teadmisi ja oskusi koos tasakaalustatult. Ajalooteadmisenä ei käsitleta pelgalt faktiteadmist, vaid sündmuse, muutuse ja asjaolude kirjeldamist, teadmist ajaloolisest protsessist, nt mis protseduure tehakse allikat analüüsides või mis küsimusi küsitakse erinevate ajalootõlgenduste kohta. Lühidalt, teadmine kuidas, mitte teadmine mis.

Teadmiste arengut demonstreerivad järgmised kirjeldused:

- **avaramad teadmised** oma seisukoha väljendamiseks;
- **võimekus kategoriseerida**, näha mustreid (sarnasusi), üldistada, võtta kokku, tuua välja olulisemat;
- **võimekus näha seoseid** sündmuste vahel, eristada minevikku ja tänapäeva, keskenduda olulisemale, teadlikkus teema tähtsusest ja avaramast tähendusest;
- **suutlikkus liikuda konkreetset abstraktsele**;
- **suutlikkus selgitada kirjeldamise astmeid**;
- **mõtteselgus ja -täpsus**;
- **iseseisvus** mõtlemisel, küsimuste esitamisel, hüpoteeside püstitamisel, vastuste otsimisel ja lahendusteade valikul;
- **informeeritud kriitilisus** tõendusmaterjali hindamisel, valmisolek tulemuseni jõudmiseks.

Ajaloomõistmise ulatuse ja sügavuse aspektid (Haydn, Arthur, Hunt, 1997 põhjal, täiendatud väljaanne Allisson, Haydn 2021).

Tasemete üldistav kirjeldus: I – C baastase – teadmine, loetlemine, nimetamine, kirjeldamine; II – B kesktase – iseloomustamine, võrdlemine, näidete toomine; III – A kõrgtase – oma arvamuse kujundamine ja selle põhjendamine, seostamine, analüüsimine.

Tasemekirjeldused on abiks õpetajatele hindamismudeli/maatriksi koostamisel.

Aspekt: ajas orienteerumine

- A- kõrgtase: loob seoseid, kasutab ajas orienteerumise oskust muutuste ja jätkuvuse hindamiseks eri ajaperioodide vahel, suudab nähtusi ja protsesse põhjendada.
- B- kesktase: kasutab avaramat kronoloogilist raamistikku, seostab ajalooliste perioodidega neid iseloomustavaid daatumeid, sündmusi, nähtusi jt tunnuseid.
- C- baastase: järjestab sündmusi ja esemeid, kasutab lihtsamat kronoloogilist raamistikku, daatumeid ja ajaarvestusega seotud sõnavara: sajand, aastatuhat, eKr jt.

Aspekt: ajaloosündmuse ja nähtuse põhijooned

- A- kõrgtase: analüüsib ja selgitab erinevate nähtuste ja sündmuste vahelisi seoseid, asetab need avarasse konteksti.
- B- kesktase: kirjeldab minevikuühiskonna mitmekesisust, märkab seoseid ja võrdleb.
- C- baastase: eristab minevikku ja olevikku, eri ajaperioode, toob esile igale perioodile iseloomulikud jooned; tunneb ära ajaperioodide sarnasused ja erinevused.

Aspekt: põhjused ja tagajärjed

- A- kõrgtase: analüüsib põhjuseid ja tagajärgi, asetab need avarasse ajaloolisesse konteksti.
- B- kesktase: kirjeldab ja loob seoseid põhjuste ja tagajärgede, sündmuste ja muutuse vahel.
- C- baastase: tunneb ära, mis on põhjused ja mis tagajärjed.

Aspekt: tähtsuse omistamine

- Kõik tasemed: mõistab ja hindab sündmuste, muutuste ja inimeste tähtsust ja tähendust ajaloos.

Aspekt: tõlgendused

- A- kõrgtase: analüüsib ja hindab erinevad tõlgendusi ajaperioodist või allika autorist lähtuvalt.
- B- kesktase: märkab ja kirjeldab erinevaid tõlgendusi ja saab aru, miks tõlgendused erinevad.
- C- baastase: tunneb ära erinevad tõlgendused ja seisukohad.

Aspekt: uurimine, töö allikatega

- A- kõrgtase: teeb allikatele toetudes, neid analüüsides ja hinnates kokkuvõtteid ja iseseisvaid järeldusi.
- B- kesktase: hindab allikaid uurimise osana, nt oluline, väärtuslik.
- C- baastase: leiab, selekteerib ja seostab allikast leitud informatsiooni.

Aspekt: informatsiooni korrastamine ja edastamine

- A- kõrgtase: koostab ise struktureeritud, analüütilisi narratiive, kirjeldusi ja selgitusi, kasutab daatumeid, mõisteid ja näiteid tõendusmaterjalina oma järelduste kinnitamiseks.
- B- kesktase: selekteerib ja organiseerib informatsiooni, kasutab daatumeid, mõisteid ja

näiteid lühijuttude, kirjelduste ja selgituste koostamisel.

- C- baastase: struktureerib andmeid, kasutab daatumeid ja mõisteid küsimustele vastamisel.

Hindamisjuhendid, -mudelid, -maatriksid ja -skeemid

e-Koolikotti on koondatud erinevad hindamismudelid, mida õpetajad saavad eeskujuna või näitena kasutada ja vastavalt hindamiseesmärgile ise mugandada. Hindamisjuhendites on esitatud aspektid ja soovitused, kuidas õpilaste sooritusi hinnata. Rõhuasetused tehakse õpilastele teatavaks või lepitakse kokku ülesande andmisel.

Arutluse hindamisjuhendid ajaloos ja ühiskonnaõpetuses kujundati välja riigieksamitööde arutluste hindamise käigus, neid aastate jooksul täiendades. Ühtsed hindamiskriteeriumid aitavad ühtlustada õpetajate nõudeid arutluse kirjutamisele. Kui õpetaja rakendab ülesannet väiksemas mahus ja koostab hindamismaatriksi väiksemale punktisummale, on siiski hea toetuda väljatöötatud hindamisjuhendile ja vähendada soorituse eest saadavate punktide mahtu proportsionaalselt. Hea oleks harjutada õpilasi ka ise oma sooritusi hindama ja analüüsima, kujundades nii arusaama oma suutlikkusest ja arengust.

Kui rühmatöö seab eesmärgiks sotsiaalsete oskuste kujundamise, peaks ka hinded skeem andma sellel aspektile suurema tähenduse. Teised aspektid ei peaks siiski jääma päris tähelepanuta.

Ülesannete tüüpide kirjeldused hindamisülesannete koostamiseks

Õpitulemusi (teadmisi ja oskusi) saab arendada ja kontrollida eri tüüpi ülesannetega.

Arutluse või probleemianalüüsi skeemi koostamise kaudu hinnatakse mõttekäigu vastavust teemale ja selle avamise oskust, teemakohaste faktide tundmist, võrdlemise ja seoste loomise oskust.

Analüüsi ja isikliku suhtumise väljendamist hinnangute kaudu kontrollitakse täiendavalt suuliselt. Kui tegemist on õppeprotsessiga, korraldatakse arutelu kaaslasega, rühmades või üle klassi.

Tagasisidestava hindamise korral lisatakse hindamisvahendile suuline osa või võimalus selgitada oma mõtteid kirjalikult paberil/elektroniliselt. Näiteks: ülesande koostaja pakub välja skeemi ja märksõnade loendi ja õpilane sorteerib neid vastavalt skeemile, analüüsi ja põhjendamise osa toimub suuliselt.

Skeemide näited:

- **Venni diagramm** (eripärad ja ühisosa, nt Eesti iseseisvumine ja iseseisvumise taastamine);
- **kalasaba** (seotud tunnuste võrdlemine, nt Saksamaa peale I ja II maailmasõda: poliitika, majandus, välissuhted, reparaatsioonid, piiride muutumine; sama nähtuse/küsimuse analüüsimine erinevate ideoloogiate positsioonilt);
- **probleemiaken** (põhjused, olemus, tagajärjed, ületamise teed; viimaseid arutatakse suuliselt, nt külm sõda);
- **järgnevusahel** (omavahelised seosed, nt viljahinnatõus Euroopas, mõisate arvu kasv jne);
- **järelduskaart** (väide, selgitus, näide, nt vana hea rootsi aeg, mida positiivset tõi maarahvale, koormiste normeerimine, Tartu Ülikool; ühiskondlike protsesside/nähtuste avamine);

- **mõiste- ja ideekaart** (näidete, tunnuste sorteerimine, nt diktatuurne ühiskond: iseloomulikud tunnused, näited, riigid, iga tunnuse juurde tuuakse konkreetne näide; diktatuurne ühiskond: iseloomulikud tunnused, näited, riigid, iga tunnuse juurde tuuakse konkreetne näide või mõne kompleksse mõiste avamine, nt turumajandus);
- **T-tabel** (võrdlus, ühisosad, erisused, nt erinevad diktatuursed riigid, tähistada ühisosad);
- **faktide püramiid** (õpilane leiab ühe olulise, kolm toetavat ja viis kaasnevat fakti ning paigutab need püramiidi tasanditesse, nt Muistne vabadusvõitlus).

Tekstianalüüs - õpilane täidab etteantud skeemi teksti alusel:

- **jututäht** (tähenurkades on tekstist väljaloetav olulisem info: mis ja kus toimus, osalised, lahendus, tagajärg jne);
- **kulminatsiooniga tekst** (nt pöördelise sündmuse või lahingu kohta);
- **TTS** (tean, tahan teada, sain teada);
- **magnetkaardid** (paberi nurkadesse kirjutatakse olulised märksõnad, lehe keskele teksti peamine mõte oma sõnadega, kasutades lehe nurkades olevaid magnetsõnu);
- **teeviit** (õpilased loevad teksti lõikude kaupa ja arutavad, kas tekst toetab selle kohta esitatud väited või mitte).

Ühisarutelu: õpilased kirjutavad oma seisukohti ühisesse aruteluplatvormi keskkonda. Kokkuvõtte tehakse suuliselt.

- **dilemmaküsimuste analüüs** (nt kas Rahvaste Liit täitis oma eesmärgid või mitte. Õpilased kirjutavad argumente sõltuvalt otsusest);
- **diskussioonivõrk** (plussid, miinused; ühte või teist seisukohta toetavad argumendid, nt majoritaarne ja proportsionaalne valimissüsteem);
- **mis oleks võinud juhtuda, kui...;**
- **hääletusprotsessid** (nt kodanike koosolek Vana-Kreekas, vallakohtu juhtumite otsustamine jne);
- **arvamusartikli analüüs;**
- **poliitilise debati hindamine;**
- **diskussioon aktuaalsel poliitilisel teemal** – erinevate seisukohtade esitamine;
- **hääletusprotsessi läbimängimine** (nt kas toetada avatud või suletud nimekirjadega valimisi).

Loomingulised ja empaatia ülesanded. Õpilane hindab ajaloolist sündmust või olukorda ajastu kontekstis mingis kindlas rollis, situatsiooni hinnatakse ajaloolises ajas ilma tagantjärele tarkust arvestamata:

- **juhitud kujutlusega tekst** (õpilased kirjutavad loole ise lõpu, toimunu peab olema võimalik ajaloolises reaalsuses);
- **lühijutt** loogiliselt seostatud märksõnadega;
- **digitaalne jutustus;**
- erinevate **hinnangute andmine** ajaloo- või ühiskondlikele sündmusele - nt **Mõtlemiskaabude meetod**.

Allikaanalüüsiga hinnatakse tekstist olulise leidmise ja katkendi(te) põhjal vastamise oskust,

allikatekstide võrdlemise, kommenteerimise ja hindamise oskust. Allika usaldusväärsust hinnatakse allikakeele ja -viitekirje alusel. Allikaülesannete koostamiseks sobivad nii primaar- kui sekundaarallikad. Allikate võrdlemise ülesandes peavad küsimused ja allikakatkendid mahtuma ühele ekraanile, st olema korraga vaadeldavad. Ülesandesse valitud allikakatkenditest võetakse välja tekst, mis ei ole oluline küsimustele vastamisel.

Statistiliste andmete analüüs sisaldab teabe väljalugemist, arvutamist, võrdlemist, andmete põhjal graafiku kujundamist, järelduste tegemist (nt majandusnäitajad, sõdade ohvrid, rahvastikunäitajad).

Pildi, foto, video, audio või karikatuuri analüüsiga hinnatakse äratundmise, seostamise, iseloomustamise ja tõlgendamise oskust. Ülesanded saavad olla lühivastuselised: nt osutamine küsitud sümbolile, pildil kujutatule õige pealkirja valimine pakutute hulgast, fotode vms järjestamine ajaliselt sündmuste toimumise järjekorras.

Kaardiülesandega kontrollitakse kaardilt informatsiooni leidmise, võrdlemise ja tõlgendamise oskust. Nt koosta kaardi legend; selgita, mida tähistavad numbrid kaardil; määratle, mis perioodi kaardiga on tegemist ja leia esitatud kaardilt osundatud perioodi kinnitavaid näiteid; määra, mis kaardiga on tegemist (.gif kaardid, mis näitavad territoriaalseid muutusi); koosta ise digitaalseid kaarte (nt GoogleMaps platvormil).

Juhtumianalüüsiga kontrollitakse nii teemakohaseid teadmisi kui oskust neid kasutada, isikliku seisukoha kujundamist ja kodanikuna käitumise oskust. Juhtumianalüüsi ülesanne sisaldab olukorra kirjeldust, mille korrektsust hindab õpilane õigusaktidele, allikatele vm taolisele tuginedes. Nt tarbijajuhtum, kus õpilane pakub lahenduse õigusruumist lähtuvalt; noorte töötamisega seotud juhtumid; inimõiguste rikkumisega seotud juhtumid; valimiskäitumisega seotud juhtumid. Situatsiooni tutvustatakse kirjeldusena või video vahendusel.

Infootsingu ülesanne: allikaotsing elektroonilistest keskkondadest (VAU: SAAGA, DIGAR, FOTIS, ERRi arhiiv, elektroonilised entsüklopeediad, nt Estonica, muuseumide andmebaasid, nt Okupatsioonide muuseumi materjalid, virtuaaltuurid, neid materjale kasutada ülesannete täitmisel). Infot otsitakse ja kasutatakse kriitiliselt ülesande lahendamiseks. Nt digitaalse entsüklopeedia koostamine erinevaid meediume kasutades, mälestuste kogumine digitaalsete vahendite abil, raamatukogu otsingusüsteemi ESTER kasutamine, ajakirjanduse andmebaasi DIGAR kasutamine jne. Ülesanded peavad olema eakohased, seotud õpilaste elus ette tulevate olukordade ja vajadustega.

Esitluse koostamine. Õpilane koostab esitluse (PP esitus, video, digitaalne plakat, infograafik, 1-minuti loeng, propagandavahend, ajalehe koostamine, ajaloolise sündmuse lavastamine vm meediavorm), mis vastab kokkulepitud tingimustele, kasutades selleks erinevaid infoallikaid.

Õppemängud: kuldvillak, miljonimäng, ristsõnad, memoriin, alias jne; kasutada olemasolevaid mängu või lasta õpilastel ise erinevat tüüpi mängu koostada (nt LearningApps, Veereta)

Uurimuslikud ülesanded: küsimustiku, intervjuu läbiviimine, vastuste analüüsimine, töötlemine ja kujutamine graafiliselt, virtuaaltuuri koostamine (erinevate meediumite kasutamine info

edasiandmiseks); temaatiliste või ajaperioodikohaste kollektsioonide või andmekogude koostamine, millele lisatakse põhiaandmed.

Ajas orienteerumine: ajajoone koostamine (daatumite ja sündmuste kandmine ajajoonele), võrdlevad ajajooned (nt eesti ajalugu vs üldajalugu).

Erinevate valikute tegemist võimaldavate ülesannetega kontrollitakse õpitulemustes sõnastatud ajaloo ainesisu, oskusi, mõisteid ja ajaloolisi isikuid, kas õpilane teab olulisi rahvusvahelisi organisatsioone, oskab iseloomustada kaasaja maailma põhiprobleeme ja arengutendentse.

Vabavastuselist ülesannetega kontrollitakse lisaks, kuidas õpilane oma seisukohti ja hinnanguid põhjendab:

- mitme valikuga küsimus (vali üks või mitu õiget, *multiple choice* tüüpi küsimused);
- õige/vale väide;
- kategoriseerimine (ühenda paarid, rühmita, mis toimus enne, mis pärast etteantud sündmust);
- lünktekst (arvestab lihtsate keeleliste eksimustega);
- järjestamise ülesanded (järjesta ajaliselt, tähtsuse järjekord);
- võrdlemine (sarnasused/erinevused, iseloomulike tunnuste rühmitamine, näidete toomine);
- seostamine (seostamine etteantud märksõnadega, nt ajaperioodi iseloomulikud tunnused);
- mõistete seletamine (seletuste küsimise erinevaid võimalusi: mõiste ja seletuse seostamine; seletusele ühesõnalise mõiste/vaste kirjutamine; mõistega sobivate näidete lisamine).

AJALOO AINEKAVA II KOOLIASTE

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- Teab ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
- Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
- Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
- Teab näiteid kodukoha minevikust.
- Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
- Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
- Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
- Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
- Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
- Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
- Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
- Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
- Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
- Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
- Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajaloosündmuste, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja Vana-Rooma ajaloost.

Õpilane:

- kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt; (5., 6. klass)
- teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; (5., 6. klass)
- iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; (5., 6. klass)
- kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid; (5., 6. klass)
- teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; (5., 6. klass)

- paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; (5., 6. klass)
- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; (5., 6. klass)
- kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; (5., 6. klass)
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; (5., 6. klass)
- teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; (5., 6. klass)
- nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; (5. klass)
- teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; (5., 6. klass)
- kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; (5., 6. klass)
- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; (6. klass)
- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; (6. klass)
- teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; (6. klass)
- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; (6. klass)
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; (5., 6. klass)
- toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; (5., 6. klass)
- toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel; (6. klass)
- toob näiteid inimtegevuse ja looduseskkonna vastastikusest mõjust minevikus. (6. klass)

5. KLASS

Teema kirjeldus

Ajaloo algõpetuse peamine eesmärk on huvi äratamine ajaloo vastu ning ajaloo õppeks tarvilike teadmiste ja oskuste kujundamine. Soovitav on kasutada mängulist, aktiivse tegevuse keskset, arutelu- ja lugudepõhist käsitlust. Õppetöös kasutatakse erinevaid ajalooallikaid ning minevikust jutustavaid pilte, lugusid, filme jne. Õpilased tutvuvad ajaloo põhimõistetega ning kujundatakse ja arendatakse mitmesuguseid oskuseid: ajas orienteerumine, oskus töötada erinevate ajalooallikatega, funktsionaalne kirjaoskus, küsimuste esitamine ning neile vastamine, informatsiooni hankimine ja selle usaldusväärsuse hindamine, koostööoskus ja loovus, kasutatakse ajalooalast sõnavara. Arutletakse mineviku erinevate esituste ja tõlgenduste üle. Õpitakse kasutama ajatelge ja ajalookaarti ning täitma kontuurkaarti, koostama lühijuttu, teksti põhjal kava. Soovitav on teha õppekäike, osaleda muuseumi- ja arhiivitundides ning kutsuda tunnikülalisi (nii uurijaid kui ka mineviku vahetuid tunnistajaid). Niipalju kui võimalik toetutakse koduloolisele aineestikule.

Teemade valiku ja nende sügavusastme valiku üle otsustab õpetaja. Võimalus on vaadelda sündmusi ja isikuid eri ajaperioodidel või läheneda Eesti ajaloo vaatenurgast. Käesoleva kontseptsiooniga taotletakse kolme peamist eesmärki: toetada ajalooõpetuse nõ lähemalt kaugemale liikumise printsiipi (kodukoha ajaloo tundmine ja kohaliku kultuuripärandi väärtustamine); erinevate õpioskuste kujundamine ning ajalooalaste teadmiste ja pädevuste omandamine; Eesti ajaloo kaudu õpetajatele valikute pakkumine, et oleks võimalik õppe korraldamisel leida ainetest eri ajastustest viisil, mis toetaks õpilaste huvi ajaloo vastu. 5. klassis ei eeldata süstemaatiliste teadmiste kujunemist. Sama põhimõtet peaks järgima ka teadmiste kontrollimisel. Soovitav on mitte kontrollida enam kui ühte õpitut teemat korraga.

Õpitulemused:

Õpilane:

- teab ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline;
- teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed;
- kasutab ajaloomõisteid kontekstis;
- teab näiteid kodukoha minevikust;
- teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos;
- mõistab, kuidas kujunes inimasustus;
- mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu;
- oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev;
- teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis;
- teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos;
- teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab

- allikate usaldusväärsust hinnata;
- teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos;
 - märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal;
 - teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud;
 - teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud;
 - teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
 - iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
 - kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid;
 - teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
 - paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid;
 - lahendab ajatelje abil ülesandeid;
 - toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
 - kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
 - kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
 - teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
 - nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
 - teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
 - kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
 - nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
 - toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;

Põhimõisted: Ajaarvamisega seotud mõisted: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt.

Sissejuhatus. Ajaloo algõpetus 2 h

Teema kirjeldus:

Tutvutakse 5. klassi ajalooõppe põhiliste eesmärkidega. Ajaloo algõpetuse peamine eesmärk on huvi äratamine ajaloo vastu ning ajaloo õppeks tarvilike teadmiste ja oskuste kujundamine. Kasutatakse mängulist, aktiivse tegevuse keskset, arutelu- ja lugudepõhist käsitlust. Õppetöös kasutatakse erinevaid ajalooallikaid ning minevikust jutustavaid pilte, lugusid, filme jne. Õpilased tutvuvad ajaloo põhimõistetega ning kujundatakse ja arendatakse mitmesuguseid oskuseid: ajas orienteerumine, oskus töötada erinevate ajalooallikatega, funktsionaalne kirjaoskus, küsimuste esitamine ning neile vastamine, informatsiooni hankimine ja selle usaldusväärsuse hindamine, koostööoskus ja loovus, kasutatakse ajalooalast sõnavara. Arutletakse mineviku erinevate esituste ja tõlgenduste üle.

Ajaarvamine ja ajalooallikad 7h

Teema kirjeldus:

Maailmas on erinevaid ajaarvamise alguspunkte. Ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada mineviku uurimist. Erinevad rahvad loevad

ajaarvamise alguseks neile tähtsaid sündmusi. Minevikust rääkimisel tugineme aastaarvudele, mis aitavad õppida tajuma aja kulgu, et saada paremini aru minevikus aset leidnud sündmustest ja protsessidest, muutustest ja järjepidevusest nii maailma kui ka Eesti ajaloos ning isiklikus elus. Õppides kasutama aja mõistetega seonduvaid sõnu, fraase ja kronoloogiat kujuneb õpilasel oskus leida, analüüsida ja mõista seoseid, mõtestada ajaloolise keskkonna kujunemist.

Ajaloolane taastab minevikku ajalooallikate abil ning seletab kõike tagantjärele, lähtudes sellest, kuidas me praegu varem toimunud aru saame. Kõik, mis meid ümbritseb, võib olla ajaloo teadmiste allikas. Küsitledes oma vanemaid või uurides vanu dokumente võib õpilane ise luua uut ajaloo teadmist. Üht sündmust võib kirja panna erinevalt, autoril on oma hoiakud ja seisukohad, ajalooallikaid uurides ja kõrvutades teeb ta järeldusi. Töö ajalooallikatega on üheks ajaloo teaduse uurimismeetodiks. Nende abil saame mõõta meie teadmiste õigsust minevikust.

Töö allikatega arendab õpilasel oskust kriitiliselt mõelda, teha järeldusi, luua seoseid, kujundada oma seisukoht ning seda põhjendada. Oskus kriitiliselt mõelda ning allikaid analüüsida võimaldab õpilasel hinnata nende usaldusväärsust, kasutada teabeallikaid eesmärgipäraselt, orienteeruda meediaväljas, tunda ära propagandat ja manipuleerimist ning kujundab õpilase suutlikkust olla infoväljas iseseisev otsustaja.

Õpitulemused:

Õpilane:

- kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number;
- paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid;
- lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist;
- jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest): esi- ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu;
- teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- nimetab ja liigitab ajalooallikaid;
- kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv;
- iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid.

Põhimõisted: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number, suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad, muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis, mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- “Aeg” sõnad Jaan Kaplinski: võib lugeda luuletust või kuulata lauluna.
- Vestlus ajast, kuidas vanasti aega mõõdeti (veekell, päikese kell, liivakell, kalendrid), näitlikustada vahenditega.
- Ajaloo jagamine on tinglik. Mineviku uurimise ja mõistmise lihtsustamiseks jagatakse

ajalugu perioodideks (sedelid ajaloo perioodidega, mida saab järjestada, asetada ajajoone peale). Ka koolis õpime me ajalugu perioodide kaupa.

- Õpetaja tutvustab ajajoont, märgib peale Kristuse sünni ja selgitab, mis on tänapäevase ajaarvamise alus.
- Sajandite määramine ja ajajoonele kandmine.
- Suulise ajalooallika ilmestamiseks regivärsiline rahvalaul, legend, vanasõnad jm või intervjuuerida lähedasi mingi sündmuse teemal (kool nõukogude ajalugu, 20. august 1991, minu lapsepõlve mängud). Pärast saavad lapsed gruppides jagada mälestusi ja neid võrrelda. Mälestuste puhul tuleb mees pidada, et teine inimene võis neid sündmusi näha teisest vaatenurgast.
- Audiovisuaalne ajalooallikas näitena, nt Eesti Kultuurifilmi „Eesti algkool 1939“.
- Esemelised ajalooallikad, nt “Vanad asjad”.
- Õpilased lisavad näiteid ajalooallikate kohta. Kus ajalooallikaid hoitakse ja kes nendega töötavad? Pilte muuseumist, arhiivist.
- Ajalooallikate liigitamine, nt õigesse lahtrisse kas sedelitena või digitaalse harjutusena.
- Töö erinevate allikatega: nt fotoga, regilauluga jne.
- Koostada ajajoon ning õpilane kannab ajajoonele oma sünniaja. Seejärel leiab internetist kuni oma praeguse vanuseni sündmusi Eesti ja maailma ajaloost, mille kannab ajajoonele (valdkonnad majandus, kultuur, teadus, poliitika, sport jne).

Üldpädevused:

Matemaatikapädevus - kasutab matemaatikale omaseid sümboleid ning meetodeid:

- õpetajal on valitud daatumeid ajaloo erinevatest perioodidest - sajandite määramine ja ajajoonele kandmine;
- arvutatakse, kui palju on teatud sündmusest möödunud. Kuidas tuleb arvutada siis, kui sündmus toimus eKr ja kuidas siis, kui sündmus toimus pKr.

Õpipädevus - ajajoon kui oluline ajalooalane mõiste, selle kasutamine:

- tahvilil ajajoon, interneti abil võib tutvustada, kuidas ajajoont erineval viisil kujutada saab;
- õpilane joonistab ise ajajoone, märgib selle peale Kristuse sünni, vanade kreeklaste ja roomlaste, islamiusuliste ajaarvamise sündmused ja daatumid;
- õpilane oskab õpitut süstematiseerida ja kasutada ajalooallikate liigitamise näitel.

Digipädevus - koostab digivahendite abil ajajoone:

- digikeskkondades oma teadmiste-oskuste kinnitamine-kontrollimine. Näiteks teha ajajoon, kus on olemas järgmised sündmused: õpilase sünniaasta, Eesti iseseisvumine, kodulinna rajamine vms;
- õpilane mõistab, et digivahenditega saab leida ja säilitada infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust.

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** – õpilane väärtustab oma kultuuri erinevate ajalooallikatega töötamisel. Kristuse sünd kui ajaarvamise alus, erinevad sündmused eri rahvastel ajaarvamise alusena.

Ainealane lõiming:

- **Muusikaõpetus** – regivärsiline rahvalaul.
- **Kunst** – ehituskunst, maalid ajalooallikana; fotod.
- **Eesti keel** – muistendid, vanasõnad, legendid, müüdid.
- **Matemaatika** - aja mõõtmine: arvtelje koostamine, sajandite määramine, arvutamine - kui palju aega on ühest sündmusest möödunud?

Kontroll ja hindamine:

- Joonistab ajajoone, kannab sellele aastaarvud.
- Järjestab ajalooperioode; paigutab sündmused õigesse ajalooperioodi.
- Arvutab, palju aega on mingist sündmusest möödunud.
- Joonistab oma elu ajatelje ning kirjutab iga eluaasta kõrvale need sündmused, mida peab oma elus tähtsaks. Leiab kõrvale sündmusi Eesti või maailma ajaloost.
- Määrab sajandi ja aastatuhande Rooma ja araabia numbreid kasutades.
- Kui tundub, et õpilased oskavad sajandeid määrata võib teha tunnikontrolli, saab välja selekteerida, kellega on individuaalselt vaja tegeleda.
- Kaasõpilase tööd võib parandada ka teine õpilane. Õpetaja toetab ja abistab, kus vaja.
- Ajaloollikate liigitamine erineval viisil, nt:
 - tabelisse sedelite asetamine, interaktiivsed võimalused;
 - suuline tagasiside mänguna: ütlen ajalooallika, sina pead ütlema, mis liiki see on (pall, hernekotike).
- Suuline arutelu ajalooallikate tähtsusest; ajalooallikate usaldusvärsus.
- Töö erinevate ajalooallikatega, fotod, rahvalaulud jne.
- Õpilane koostab enda elu kohta ajajoone, kannab ühele oma elus tähenduslikud sündmused ja teisele poole Eesti või maailma elulised sündmused.

Esi- ja vanaaja sündmused, ajaloolised isikud ja eluolu 13 h

Teema kirjeldus:

Mineviku tundmine on alus tänapäeva mõistmiseks, olemasoleva väärtustamiseks ja tulevikusuundumuste prognoosimiseks. Kodukoha ajalooga tutvumine aitab õpilasel luua käsitletava teema ja paikadega isikliku seose ning väärtustada kohalikku ajaloo- ja kultuuripärandit. Mineviku vastu huvi äratamise ning ajaloosündmuste, ajalooliste isikute ja eluoluga tutvuse tegemine arendab õpilase mina- ja maailmapilti ning aitab mõista ühiskonnas toimunud muutusi erinevatel ajaperioodidel ja nende mõju tänapäeval ja näha kõiges selles erinevaid põhjuse-tagajärje seoseid.

Õpitulemused:

Õpilane:

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid;
- kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas;
- nimetab mõnda avastust/leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust;

- kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust.

Põhimõisted: Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, korilus, küttimine, kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Katkend Jaak Sarapuu raamatust „Uru kummalised seiklused muistses Eestis” (lk 151–153) - õpilased loevad gruppides ja teevad teistele gruppidele kokkuvõtte (võib jaotada osadeks)
- **TTS-meetod:** (tean, tahan teada, sain teada). Õpilased täidavad tabeli kaks esimest lahtrit teemal „Eestlaste eluolu muinasajal”: Täidetakse tabeli viimane lahter „sain teada” kahes osas: kahe videolõigu vahel ja viimase lõpus. Järgneb arutelu. Õpilased illustreerivad oma tabeli.
- Kodukohaga seotud muinasaja asustusega tutvumine (võimalusel **õppekäik**): õppematerjali iga maakonna muinasaja kohta leiab: “Eesti kultuurilooline õppematerjal” (õpetaja valib jõukohased ülesanded)
- Kristo Siig videote põhjal **võrdleva tabeli** täitmine: kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg - ajastu iseloomustus, peamised uuendused. Arutelu iga video vaatamise järel.
- **Töö kaardiga:** selgitatakse, mis on ajaloo atlas, ning õpitakse, kuidas sellega tööd teha; miks on legend ja kuidas legendi koostada.
- **Kontuurkaardi täitmine:** kaardile kantakse Kunda, Pulli muinasasulad. Märgitakse ära, kus asub õpilase kodukoht ja mis ajast pärinevad esimesed jäljed inimasustusest õpilase kodukohas. Võimalusel märkida kaardile ka kodukohaga seotud muinasaegsed asulakohad.
- **Pildianalüüs:** pilt Eesti esimeste elanike asula paikadega, kuid pildil on vigu. Tuleb märkida asjad, mida 8000–9000 aastat tagasi siin elanud inimestel veel ei olnud.
- Näidata kivist, pronksist ja rauast esemeid ning neid võrrelda. Püüda nt lõigata mõnda puu-ja/või juurvilja. Arutada, mis on ühe või teise materjali plussid ja miinused.
- **Pildiülesanne:** tuua välja igale muinasaja perioodile tehnoloogiline uuendus ning mõtestada koos õpilastega, mida see kaasa tõi ja miks oli oluline.
- Õpilane valib ühe muinasaja perioodi ja koostab lühijutukese ajastu kohta.
- **Ajajoone koostamine** muinasaja perioodidest (võib ka kanda tähtsamad sündmused/leiutised ajajoonele).

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** – Õpilane kasutab õpitut tekstiloomes, hangib infot audiovisuaalsest materjalist.

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** – õpilane teab, et eestlaste käitumist on ajaloos muutunud.
- **Teabekeskond ja meediakasutus** - filmi ja õppevideote vaatamine ning nende võrdlemine; õppekäik teemaga seotud kohta kui füüsiline teabekeskond.

Ainealane lõiming:

- **Kunstiõpetus** - õpilane illustreerib oma teadmiste põhjal eestlaste eluolu muinasajal; kunstniku pildi analüüs.
- **Loodusõpetus** - kontuurkaardi täitmine, kaardile legendi koostamine. Ajaloo atlase kasutamine.

Kontroll ja hindamine:

- **Töö kaardiga:** kontuurkaardi täitmine.
- **Teemantluuletus** „Muinasaeg“ (õpilane kasutab ajaloo mõisteid loovülesande lahendamisel).
- **Pildianalüüs:** leiab pildilt üles esemed, mis ei sobi muinasaega.
- **Võrdlemine (Venni diagramm):** võrrelda elu muinasajal ja tänapäeval.
- **Empaatiaülesanne:** kirjutab lühikese jutu „Kui ma oleksin elanud muinasajal“ ning illustreerib selle. Ülesande saab lahendada ka näiteks mõnes digikeskkonnas (Google Drive vms).
- **Grupitöö:** õppekäik kodukohaga seotud muinasaja asupaika: teha gruppides seinaleht: nt teha ise pildid, ise kirjeldada ka tänapäevast olukorda asukohas (aluseks võtta “Eesti kultuurilooline õppematerjal”: valida vastavalt oma kodu maakonnale muinasaja osa.
- **Seoste loomine:** käsitletud teemade raames ette anda märksõnad, mille õpilane peab lahti seletama (miks oli oluline, mis muutus jne).

Keskaja sündmused, ajaloolised isikud ja eluolu 13 h

Teema kirjeldus:

Mineviku tundmine on alus tänapäeva mõistmiseks, olemasoleva väärtustamiseks ja tulevikusuundumuste prognoosimiseks. Kodukoha ajalooga tutvumine aitab õpilasel luua käsitletava teema ja paikadega isikliku seose ning väärtustada kohalikku ajaloo- ja kultuuripärandit. Mineviku vastu huvi äratamise ning ajaloosündmuste, ajalooliste isikute ja eluluga tutvuse tegemine arendab õpilase mina- ja maailmapilti ning aitab mõista ühiskonnas toimunud muutusi erinevatel ajaperioodidel ja nende mõju tänapäeval ja näha kõiges selles erinevaid põhjuse-tagajärje seoseid.

Õpitulemused:

Õpilane:

- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos;
- toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust;
- kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid;
- kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi;
- teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised;
- selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas.

Põhimõisted: Ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster, elu keskajal linnas ja maal, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused, muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Võtta lõike ja vajadusel veel lihtsustada teksti J. Le Goff raamatust “Keskaeg” (2010), nt lk 87-91. Õpilastel täita **tabel/ mõistekaart**: mis on katoliku kirik, kes juhib, mis oli kiriku roll keskaja ühiskonnas (tähtsus, mõju). Seejärel arutleda. Saab teha individuaalselt kui ka grupidena.
- **Õppekäik** kodukohaga seotud kultuurimälestise juurde. Õppematerjali iga maakonna keskaja kohta leiab “Eesti kultuurilooline õppematerjal” (õpetaja valikul jõukohased ülesanded).
- **Võrdlev tabel**: paavsti roll keskajal ja tänapäeval (J. Le Goff raamat „Keskaeg“).
- Leida internetist uudislõike Rooma katoliku kiriku ja paavsti kohta.
- Näidata piltidena tuntumaid keskaegseid kirikuid - mis riigis asuvad, võrrelda kirikute eksterjöori - erinevused, sarnasused.
- Kiriku järgi ilmakaarte määramine. Anda ette kiriku põhiplaan.
- **Vaatlus või lühiuurimus**: kas, kus ja kuidas religioon ümbritseb õpilase kodukanti (keskkonda, kus õpilane viibib) ja dokumenteerida plakati, esitlusena vms vormis. Püüda leida seos/seoseid keskajaga.
- **Videote vaatamine**: keskaegne linn, Eesti keskaeg.
- **Ideekaart**: keskaegne linn; õpilased kannavad videos nähtud märksõnad skeemile.
- **TTS-meetod**: õpilastele antakse lühitekst keskaegse linna elust. Võib kasutada allikana tekstilõike nt J. Le. Goff raamatust “Keskaeg”, (lk 58-74).
- **T-tabel**: võrreldakse tänapäeva ja keskaja linna (inimeste arv, hoonete funktsioonid, tegevusalad jms).
- **Töö kaardiga**: kaardile märgitakse Eesti keskaegsed linnad ja eraldi värviga hansalinnad.
- **Lühijutu koostamine**: Tallinna keskaegse linna kaardi põhjal lühijutu koostamine, kus ette on antud lausete algused.
- Filmide “Apteeker Melchior” etteantud küsimustele vastamine linna eluolu, inimeste välimuse kohta jne.
- **Õppekäik** kodukohas või selle läheduses, mis on seotud keskaja temaatikaga. Õppematerjali iga maakonna keskaja kohta leiab “Eesti kultuurilooline õppematerjal”.
- Keskaja inimese toidulaud: ajastule omase toidu valmistamine grupis.
- **Võrdlev tabel**: mis olid linna ja maaelu head ja halvad pooled.
- Keskaja muusika kuulamine ja selle võrdlemine tänapäeva muusikaga.
- Õpetaja annab lühikese ülevaate muistsest vabadusvõitlusest või loetakse klassis valju häälega lühikest ülevaadet muistsest vabadusvõitlusest. **Küsimuste moodustamine** loetud teksti või õpetaja üle vaate kohta (küsimuste moodustamiseks küsisõnad ette anda: mis?, millal?, kuidas?, miks? jne).
- **Segipaisatud laused**: põhjused ja tagajärjed muistsel vabadusvõitlusel, millal toimus, kes olid osapooled. Ülesanne on panna laused teatud loogilisse järjekorda.
- **Töö kaardiga**: õpilane täidab ajaloo atlase põhjal kontuurkaardi muinasmaakondade kohta ja võrdleb seda tänapäeva Eesti haldusjaotusega; toob esile, mis maakonnad on

tänapäeval alles, ning märgib välja, mis muinasmaakonnas õpilane praegu elab.

- **Häälega lugemine:** loetakse esmalt lühikest lõiku Läti Henriku “Liivimaa kroonikast” ja seejärel suuline arutelu loetu põhjal.
- **Faktipüramiid Läti Henriku ja Lembitu kohta:** I tasandil faktid, II tasandil toetavad väited, III tasandil kokkuvõtte-tähtsus. Infot otsida internetist või anda ette allikatekstid.
- Näidata, milline on Läti Henriku “Liivimaa kroonika” digiteeritud kujul (püüda lugeda osasid sellest); tekitada arutelu, miks on antud teos ajaloolise tähtsusega.
- **Võrrelda** kaasajastatud raamatuga (milline on teksti visuaalne pool jne).

Üldpädevused:

- **Digipädevus** - internetist vajaliku info otsimine. Õpilane mõistab, et digivahenditega saab leida ja säilitada infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust.
- **Sotsiaalne ja kodanikupädevus** - grupis töötamine.
- **Kultuuri- ja väärtuspädevus** – religioon kui osa ümbritsevast keskkonnast, selle olemasolu märkamine, tolerantne olemine. Raamatukogude roll kirjanduse talletajana ning jagajana, ajaloolane kirjandus on osa kultuurist oma maa kultuuri ja ajaloo tundma õppimisel.

Läbivad teemad:

- **Elukestev õpe ja karjääri kujundamine** - keskaegsed ametid.
- **Kultuuriline identiteet** - rahvuslik enesemääratlus pöördelise ajaloosündmuse kaudu. Inimene kui kultuuriruumi osa ja tekitaja.
- **Teabekeskond ja meediakasutus** – uudismaterjali leidmine internetist; õppekäik keskajaga seotud paika kui füüsiline teabekeskond.

Ainealane lõiming:

- **Loodusõpetus** - Eesti keskaegsete linnade ja hansalinnade märkimine kaardile. Eesti haldusjaotuse muutumine aja jooksul. Ilmakaarte määramine kiriku asendi järgi.
- **Eesti keel ja kirjandus** - lühijutu koostamine. Katkendi lugemine Läti Henriku „Liivimaa kroonikast“. Katkendite lugemine raamatust, digitaalsetest allikatest.
- **Käsitöö ja kodundus** - keskajale omase toidu valmistamine.
- **Muusika** - keskaja muusika kuulamine, selle iseloomustamine ja võrdlemine tänapäevaga.

Kontroll ja hindamine:

- **Ettekanne:** individuaalselt või grupis teha lühiettekanne ühest keskaja kirkust (pildid, tähtsus, eripärad jne).
- **Ristsõna** koostamine ja lahendamine.
- **Teadmiste kontroll:** õpitud teemade ja olemasoleva läbi lahendatud materjali põhjal küsimustele vastamine.
- **Vaatluse või lühiuurimuse** lahendamine ja selle esitlemine õpilast ümbritsevast keskkonnast, kus on märke religiooni avaldumisest.
- **Kujutusülesanne:** koostab jutukese etteantud märksõnade abil. Pealkirjastab oma jutukese.
- **Koostab ristsõna** keskaja linnaga ja maaga seotud mõistete/teemade kohta.

- **Töö kaardiga:** kaardiülesanded, kus on etteantud küsimused.
- **Loovülesanne paaris:** õpilased valivad paaris ühe keskaja linna või maaga seotud teema (ameti, linnakodanikuks või talupojaks olemise) ning teevad ajastule omase taskuhääliku.
- Kujutlevad ennast keskajal elanud isiku rolli. Võivad lahata nt mõnda keskajal olnud probleemi linnas või maal.
- **Projektiülesanne:** koostatakse keskaegne ajaleht näiteks digitaalsel kujul: paaris- või gruppides erinevate teemade kajastamine ja kokku pannakse ajaleht/seinaleht/plakat.
- **Kolmeastmeline intervjuu:** küsimuste moodustamine (küsimuste algused ette anda), vastuste andmine ja kolmandale isikule info edastamine. Intervjuu osa (üks küsib, teine vastab) võib teha digitaalselt: veebipõhine helisalvestus.
- **Mõtteskeem:** anda ette osaliselt täidetud skeem, ülejäänud märksõnad tuleb paigutada õigesse kohta (puuduolevad märksõnad on skeemi all segipaisatuna). Täidetud skeemi põhjal lühijutu koostamine.
- **Teemantluuletus** “muistne vabadusvõitlus”.
- **Õiged paarid:** nimede ja mõistete kokku sobitamine selgitustega.
- **Ideekaardi** koostamine ja selle põhjal lühikese kokkuvõtte koostamine.

Uusaja sündmused, ajaloolised isikud ja eluolu 17 h

Teema kirjeldus:

Suurema osa ajaloost on peetud sõjalist jõudu ainsaks riikidevaheliste tülide lahendamise vahendiks. Inimkonna tuhandetesse aastatesse ulatuvas ajaloos on inimesed sõdinud tunduvalt rohkem, kui elanud üksmeeles. Ajaloos on nii lühiajalisi sõjalisi kokkupõrkeid, mis on kestnud mõned päevad ja nädalad, kuid ka kümneid aastaid väldanud sõdu. Sõjad on hävitanud suuri riike ja sünnitanud uusi suurvõime. 16.-18. sajandil toimunud sõjad muutsid oluliselt Eesti poliitilist olukorda. Kõige paremini kajastavad neid muutusi ajalookaardid. Kujundatakse oskust orienteeruda ajas ja töötada allikate ja kaardiga, õpitakse tundma isikuid, kelle otsustel oli mõju Euroopa ja Eesti ajaloole, sh kodukandile.

Õpitulemused:

Õpilane:

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust;
- kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloos olulised;
- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- kirjeldab inimeste eluolu minevikus;
- teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- kirjeldab hariduse andmist minevikus;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;

- teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi;
- nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist;
- nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust;
- teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik

Põhimõisted: Liivi sõda, Ivan IV (Balthasar Russow, Liivimaa kroonika), Põhjasõda, Karl XII, Peeter I, rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus, Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius, rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu, Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamine.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö allikaga:** sõdade põhjuste ja tagajärgede sõnastamine
- **Töö tekstiga:** kava koostamine Põhjasõja kohta.
- Lühikokkuvõtted valitsejate kohta, nende põhjal kolmeastmeline intervjuu.
- **Piltide analüüs:** Kirjeldatakse Ivan IV, Karl XII-t, Peeter I.
- **Paaristöö:** Karl XII ja Eesti või Peeter I ja Eesti. Tutvutakse legendidega (Karl XII kohta – üks õpilane loeb teisele legendi ette; teine õpilane jutustab, mida kuulis.
- **Ajatelg:** rühmatöö ajateljega. Õpilased paigutavad teljele valitsejatega seotud sündmused. Oluline on, et sündmused oleksid õiges ajalises järjekorras. Teljele saaks kanda ka pilte (nt Kadrioru loss, mille juurde märgitakse, kuidas see on Peeter I seotud).
- **Empaatiäülesanne:** õpilased kujutlevad, et nad on ühe suure riigi valitsejad ja arutlevad, miks soovivad valitsejad ühiskonnas ümberkorraldusi teha.
- **Õppekäik/virtuaal-** tuur: 1) talurahva eluolu oma kodukoha muuseumi näitel või; 2) Vabaõhumuuseumi külastus.
- **Venni diagramm:** õpetaja annab talupoja rehielamu ja tänapäeva elamu pildid ning õpilane nimetab tunnused, mis iseloomustavad vana aja ja tänapäeva inimese elamist (võrrelda saab ka talupoja ja mõisniku elamut).
- **Pildiallikas:** erinevad pildid toitudest, mida söödi vanasti ja mida mitte; pildid rühmitatakse.
- **Pildianalüüs:** võrreldakse rahvariideid ja tänapäeva riideid – erinevate riiete otstarve, rahvariided tänapäeval.
- **Ideekaart:** rahvakalendri tähtpäevad tänapäeval ja vanasti – mida tähistame siamaani ja mis tähtpäevad on juurde tulnud.
- **Töö tekstiga:** talurahva eluolu kirjeldus A.H. Tammsaare näitel (mäluasutuse õppematerjal <https://www.vargamae.ee/materjal-ajaloost/>). Õpetaja uurib muuseumi kodulehel olevat teksti, valib välja sobivad lõigud ja õpilane rakendab funktsionaalset lugemist ja koostab teksti põhjal küsimusi.
- **HEV õpilasele:** Talurahva elu 19. sajandil Mahtra sõja näitel (esitlus ja tööleht): <http://ajalugueesti.weebly.com/teema.html>

- **Venni diagramm:** erinevused ning sarnasused – tänapäeva ja vana aja hariduses (õppeained, õppeaasta pikkus, kes koolis käisid jne).
- **Mälestused:** õpilased küsivad oma vanematelt ja/või vanavanematelt nende kooliaja kohta ning teevad võrdleva tabeli.
- **Töö pildiga/videoga/õppekäik:** Tartu Ülikooli tähtsus Eesti kultuuriloos.
- **Pildianalüüs:** Tegelased Eesti kroonilt: Hurt, Koidula, Jakobson.
- Eesti kroonide olemasolul tuua need kooli, näidata ekraanilt (Eesti krooni pangatähed: <https://www.eestipank.ee/sularaha/krooni-pangatahed>) või kutsuda kooli Eesti Panga rändnäitus (“Eesti raha margast kroonini” <https://www.eestipank.ee/muuseum/kutsu-naitus-kulla>).
- **Töö piltidega:** Eesti kroonide visuaalid. Õpilane märgib, kes ja miks on kroonil (olulisus kultuuriloos).
- **Mõistekaart:** mis oli rahvuslik ärkamine?
- **Kuulamine:** “Mu isamaa, mu õnn ja rõõm”
- **Töö tekstiga:** õpetaja annab ette ülevaate Eesti iseseisvumisest ja küsimused, millele vastata/ iseseisvusmanifesti lugemine.
- **Faktipüramiid:** koos pannakse kirja olulisemad märksõnad iseseisvumise kohta.
- **Pildi- ja kuulamisülesanne:** rahvussümboolika (lipp, vapp, hümn, nominaalid jne).

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - leiab ja sõnastab infot erinevate allikate, ajaloolise kaardi, graafikute abil. Nt graafikute põhjal Eesti rahvaarvu languse ja tõusu põhjuste ja tagajärgede sõnastamine. Võrdlevate ülesannete kaudu analüüsioskuse arendamine.
- **Suhtluspädevus** - selge ja asjakohane eneseväljendus.
- **Allikatöö:** Maaseadus <https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/16377-Eesti-Vabariik-Maaseadus>
- **Lühikokkuvõtted** nimekatest kultuuritegelastest kahe maailmasõja vahel, nt padlet keskkonda või seinalehele. Paul Keres, Kristjan Palusalu, Anton Hansen Tammsaare, Eduard Wiiralt, Marie Under, Kristjan Palusalu jne.
- **Ajajoon:** ajajoonele kantakse isikute tegutsemise aeg (võib lisada pildid).
- **Filmianalüüs:** õpetaja valikul vaadatakse lühikesi filmilõike. Mida filmides nähti? Missugused emotsioonid tekkisid? Mida õpilased teavad nendest sündmustest?
- **Pildianalüüs:** sõjapurustused Tallinnas. Õpetaja valib pildid, mille üle arutletakse (sõda ja selle mõju, tagajärjed).
- Kristo Siig video põhjal **küsimuste moodustamine**, paariline vastab küsimustele. Küsimuste algused (nt mis, miks, mida jne) ette anda.
- **Vestlus/intervjuu:** õpilased uurivad kodus vanematelt, vanavanematelt ja/või perekonna tuttavatelt, missugune oli eluolu nõukogude ajal (kool, poes käimine, elamud, kultuur, meelelahutus jne). Kirjalikult või salvestada vestluse/intervjuu. Eelnevalt ette valmistada küsimused intervjuuks/vestluseks.
- **Nõukogudeaegne ese:** õpilased toovad võimaluse korral kooli kaasa ühe eseme, mis on pärit nõukogude ajast. Teavad eseme lugu.
- **Rühmatöö:** õpilased esitlevad eset ning teevad kokkuvõtva plakati esemetest ja kodus räägitud lugudest. Esitluse võib teha ka digitaalselt.
- **Ajajoon rühmatööna.** Õpilased kannavad esemed ajajoonele.

- **Õppekäik** kodukohas või selle läheduses olevasse paika, mis seostub ENSV ajaga. Miks oluline? Mis on tänapäeval roll või tähtsus? Kuidas säilinud? Mis lugusid paiga kohta teatakse? Näiteid õppematerjali iga maakonna kohta leiab: “Eesti kultuurilooline õppematerjal”.
- Perekonnavalitsus uurida metsavendluse kohta.
- Teha **lühiettekandeid** nõukogude aja Eesti muusikute, sportlaste, kirjanike, näitlejate, teadlaste kohta (õpetaja võib anda valiku ette, võimalusel esitleda kodukandiga seotud isikuid).
- **Pildianalüüs:** vaadatakse Tallinna lennujaama pilti. Kelle nimega lennuväli seostub?
- **Ideekaart:** loetakse teabeteksti Lennart Meri kohta (valju häälega). Koostatakse ideekaart Lennart Meri kohta.
- **Visuaalne materjal:** iseseisvuse taastamise kohta vaadatakse filmi. Küsimuste esitamine ja neile vastamine (küsimuste algused ette anda).
- **Mälestused:** uuritakse vanematelt ja/või vanavanematelt, mida nad mäletavad iseseisvuse taastamisest. Võimaluse korral tuuakse kodust kaasa pilte vms. Õpilane jutustab (nt paaristööna), mis talle kodus selle pildi või eseme kohta räägiti ning kuidas see on perekonnaga seotud. Mis on emotsionaalne väärtus?
- **Kontuurkaart:** Balti kett kandmine kontuurkaardile ning selgitamine, miks see toimus, kus ja millal.
- **Mälestuste kogumine:** kas on peres kedagi, kes Balti ketis osales? Uurida perekonnaluugu ja pilte antud sündmusega seoses.
- **Isamaaliste laulude kuulamine.** Näiteks “Ei ole üksi üksi maa” - õpetaja selgitus, miks see laul ja kuidas on seotud fosforiidisõjaga; arutleda klassis, kuidas seostub iseseisvuse taastamisega.
- **Lünkteksti täitmine** iseseisvuse taastamise kohta, märksõnad on etteantud.
- Tutvuda näiteks Balti keti kajastanud toluuajaga ajalehe artikliga (“Ühistöö”: Rapla maakonna leht, nr. 102, 31 august 1989).

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - leiab ja sõnastab infot ajaloolise kaardi abil. Iseseisvalt ette antud ülesande lahendamine. Iseseisvalt ülesande lahendamine, nt kui vaja uurida mälestusi.
- **Kultuuri- ja väärtuspädevus** - väärtustab Vabadussõjas kätte võidetud vabadust; mõistab, et sellel oli oma hind ning seda tuleb hoida. Ühiskondlike ja üldinimlike väärtuste hindamine.
- **Väärtuspädevus:** õpilane väärtustab ja tajub seost oma rahva kultuuripärandiga, väärtustab loomingut ja kujundab ilumeelt.
- **Suhtluspädevus** – vestluse/intervjuu läbiviimine.
- **Digipädevus** – oskus kasutada digivahendeid ülesande täitmiseks.

Läbivad teemad:

- **Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus** - vabatahtlikud Vabadussõjas (nt koolipoisid, Soome vabatahtlikud).
- **Tehnoloogia ja innovatsioon** - mõistab tehnoloogilise arengu positiivseid ja negatiivseid mõjusid (sõjatehnika areng, soomusrongid, kuulipildujad jne). Nõukogudeaegsed esemed ja nende vasted tänapäeval.
- **Kultuuriline identiteet** – Eesti kultuur ja kultuuritegelased kahe maailmasõja vahel.

Nõukogude aeg kui eesti kultuuri osa. Iseseisvuse taastamine kui rahva kultuurimälu osa.

- **Väärtused ja kõlblus** – ühiskonnas üldtunnustatud väärtuste hindamine. Perekonna esemete ja piltide ajalooline väärtus.

Ainealane lõiming:

- **Loodusõpetus** - leiab ajalookaardilt infot. Metsavennapunkrid – seos looduskeskkonnaga.
- **Eesti keel** – kirjaliku ja suulise eneseväljendusoskuse arendamine. Küsimuste moodustamine ja vestluse läbiviimine. Mälestuste jutustamine klassikaaslastele.
- **Ühiskonnaõpetus** – inimene kui ühiskonna liige ning osaleja ühiskonnaelus.
- **Kunstiõpetus** – piltide analüüs.
- **Matemaatika** – esemete paigutamine ajaliselt õiges järgnevuses.
- **Käsitöö ja kodundus** – valmistatakse nõukogudeaegseid toite ja uuritakse nõukogude aja moodi.
- **Muusika** – laulva revolutsiooni lugude kuulamine ja nende sisu üle arutlemine.

Kontroll ja hindamine:

- **Faktipüramiid** Vabadussõja kohta.
- **Ristsõna** - õpilased koostavad ise ristsõna Vabadussõja kohta.
- **Valikvastustega test.**
- **Mõttekaart** Eesti kohta 1920-1939 (kultuur, majandus, haridus, igapäeva eluolu vms).
- Õpilased koostavad **illustreeritud seinalehe** oluliste arengute kohta erinevates valdkondades.
- **Teemantluuletus.** Võib ette anda nimed, kelle kohta tuleb kokkuvõttev luuletus koostada.
- **Ajajoone koostamine** (MRP, juuniküüditamine, Nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon, Nõukogude okupatsioon).
- **Töö pildiga:** tunneb ära, kes olid Stalin ja Hitler ja teab nende mõju Eestile.
- **Intervjuu lähikondsega** ja lugude jagamine klassis, arutelu.
- **Esitus:** plakati esitamine. Esemel, mis kodust kaasa võeti, ja lood, mida kodus kuuldi nõukogude aja kohta.
- **Ajajoone** koostamine ja esitlemine esemete kohta.
- **Loov- ja projektülesanne:** õpilased riietuvad nõukogude ajale omaselt, valmistavad tolle aja toidud ja viivad läbi lühiettekanded erinevatel teemadel (toitude ja riietuse osas on kuulnud oma vanematelt/vanavanematelt).
- **Viktoriin** õpitud teemade kohta.
- **Meetod “lumepall”** - pannakse paaris või gruppides kirja kõik mõtted, mis meenuvad õpitud teema kohta. Seejärel paaris või grupis lühikese kokkuvõtte koostamine märgitud mõtete põhjal.
- **Lühiettekannete** tegemine isikute kohta.
- **Esitus:** mälestuste jutustamine ning piltide ja esemete näitamine kaasõpilastele.
- **Näituse koostamine** mälestustest ja nõukogude aja esemetest.
- Iga õpilane kirjutab Lennart Meri pildi juurde, mida ta sellest isikust teab.
- **Viktoriin** iseseisvuse taastamise kohta.

- **Reflekteeriv ülesanne:** nähtud video-/filmilõikude kohta kokkuvõtva tabeli täitmine. Tabeli põhjal reflekteerivatele küsimustele vastamine: mida uut teada said? mis oli põnev teadmine? mida juba teadsid? milline on õpilase hinnang/arvamus teemale? jne.
- **Küsimuste moodustamine** õpitud teema kohta. Kaaslane vastab küsimustele. Küsisõnad on etteantud. Võib anda kasutada näiteks materjale, mis on koondatud õpimappi.
- **Projektülesanne:** digitaalse ajalehe koostamine. Kasutada pilte ja videosid. Ise teksti koostamine teema kohta. Õpitud mõistete õiges kontekstis kasutamine.
- **Ristsõna** koostamine ja lahendamine.
- Aliase või Kuldvillaku tüüpi mängude koostamine/mängimine.

6. KLASS

Sissejuhatus 2 h

Teema kirjeldus:

Sissejuhatus põhjalikumasse ajalooõppesse. Tutvume aasta jooksul õpitavate teemadega ning arutleme, miks need on olulised. Meenutame eelmisel aastal õpitut ja alustame tööd ajateljega.

Õpitulemused:

Õpilane:

- oskab kirjeldada ajatelge;
- teab mis sündmus on ajaarvamise alguspunktiks;
- mõistab, et ajaloo ajastuteks jagamine on kokkuleppeline;
- oskab koostada ajatelge;
- teab ajalooõppe eesmärke ja olulisust.

Põhimõisted: Ajatelg, eKr, pKr, ajaarvamine, ajaloo periodiseerimine.

Muinasaeg 8 h

Teema kirjeldus:

Muinasajal hakkasid inimesed üle minema toidu korjamiselt ja jahipidamiselt põllumajandusele. See oli niivõrd oluline muutus, et seda nimetatakse põllumajanduslikuks revolutsiooniks. See võimaldas saaki suurendada ja tekkisid püüasulad, mis viis tsivilisatsioonide tekkimiseni. Muinasajal tehti suuri edusamme tööriistade ja tehnoloogia valdkonnas. Näiteks võeti kasutusele metallid. Muinasaegne ühiskond oli sõltuv looduslikest ressurssidest ning inimesed pidid neid ressursse hoolikalt kasutama ja jälgima, et neid ei ammendataks. See on meile väärtuslikuks õppetunniks, kuidas ka tänapäeval jätkusuutlikult kooskõlas loodusega eksisteerida, hoida keskkonda enda ümber ja olla teadlik tarbija. Muinasaja käsitlemisel kinnistatakse õpilase oskust orienteeruda ajas, tunda ja kasutada kontekstis ajaloomõisteid, näha põhjuse-tagajärje seoseid, arendada erinevaid õpioskusi (nt analüüsisioskus) jne. Eesti ning kitsamalt kodukoha ajalooga tutvumine loob käsitletavate teemade ja paikadega isikliku seose.

Õpitulemused:

Õpilane:

- teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline;
- nimetab ajaloo perioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt;
- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest;
- kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;

- seletab ja kasutab mõisteid kontekstis;
- teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis;
- teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi;
- teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu.

Põhimõisted: Esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia, inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, kütmine ja korlus Pulli, Kunda Lammasmägi, alepõld, kindlustatud asula, kalmed.

Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö ajajoonega:** ajaloo jagamine on tinglik. Mineviku uurimise ja mõistmise lihtsustamiseks jagatakse ajalugu perioodideks (sedelid, mida saab järjestada, asetada ajajoone peale); sajandite määramine ja ajajoonele kandmine.
- **Töö erinevate allikatüüpidega:** ajalooallikate liigitamine, nt õigesse lahtresse kas sedelitena või digitaalse harjutusena.
- **Pildiülesanne:** tuua välja igale muinasaja perioodile tehnoloogiline uuendus ning mõtestada koos õpilastega, miks see oli oluline ja mida endaga kaasa tõi.
- Näidata kivist, pronksist ja rauast esemeid ning neid võrrelda. Arutada, mis on ühe või teise materjali plussid ja miinused.
- **Pildianalüüs:** pilt Eesti esimeste elanike asula paikadega, kuid pildil esineb vigu. Tuleb märkida asjad, mida 8000–9000 aastat tagasi siin elanud inimestel veel ei olnud.
- **Ajajoone koostamine** muinasaja perioodidest (ajajoonele võib kanda ka tähtsamad avastused/leiutised).
- **Töö kaardiga** (kontuurkaardi täitmine): kaardile kantakse Kunda Lammasmägi, Pulli asula. Lisaks kantakse kaardile õpilase kodukoht ja võimalusel tema kodukohaga seotud muinasaegne asulakoht ja inimasustuse tekkeaeg.
- Kristo Siig videote põhjal võrdleva tabeli täitmine: kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg - lühiseloostus, peamised uuendused. Arutelu iga video vaatamise järel.
- **Film** “Välek Vibulane”. Juurde koostada küsimused.
- **Õppekäik** kooli või kodukoha ümbruses.

Üldpädevused:

- **Matemaatikapädevus** – kasutab matemaatikale omaseid sümboleid ja meetodeid.
- **Õpipädevus** – ajajoon kui oluline ajaloolane mõiste, selle kasutamine. Õpilane kasutab õpitut tekstiloomes. Oma teadmiste ja oskuste analüüsimine.
- **Digipädevus** – koostab digivahendite abil ajajoone.
- **Suhtluspädevus** – selge ja asjakohase eneseväljendusoskuse arendamine.

Läbivad teemad:

- **Teabekeskond ja meediakasutus** - analüüsioskuse arendamine. Õppekäik teemaga seotud kohta kui füüsiline teabekeskond.
- **Kultuuriline identiteet** – õpilane teab, et eestlaste käitumist on ajaloos muutunud.

Ainealane lõiming:

- **Matemaatika** - aja mõõtmine: arvtelje koostamine, sajandite määramine, arvutamine - kui palju aega on ühest sündmusest möödunud?
- **Eesti keel** – kirjaliku ja suulise eneseväljendusoskuse arendamine.
- **Usundiõpetus** – maailma religioonide tekkimine.
- **Kunstiõpetus** – õpilane illustreerib oma teadmiste põhjal eestlaste eluolu muinasajal.

Kontroll ja hindamine:

- Õpilane joonistab **ajajoone**, kannab sellele aastaarvud. Arvutab, palju aega on mingist sündmusest möödunud. Määrab sajandi ja aastatuhande Rooma ja araabia numbreid kasutades.
- Joonistab oma **elu ajatelje** ning kirjutab iga eluaasta kõrvale need sündmused, mida peab oma elus tähtsaks. Leiab kõrvale sündmusi Eesti või maailma ajaloost.
- **Järjestab ajaloo perioode**, paigutab sündmused õigesse ajaloo perioodi.
- Õpilane valib ühe muinasaja perioodi ja koostab **lühijutu**.
- **Pildianalüüs**: leiab pildilt üles esemed, mis ei sobi muinasaega.
- **Seoste loomine**: käsitletud teemade raames anda ette märksõnad ja õpilane peab ajastule kohaselt lahti seletama selle tähtsuse (miks oli oluline, mis muutus jne).
- **Võrdlev tabel**: elu muinasajal ja tänapäeval.
- **Empaatiatülesanne**: õpilane kirjutab lühijutu „Kui ma oleksin elanud muinasajal” ning illustreerib selle. Ülesande saab lahendada ka mõnes digikeskkonnas (Google Drive vms).
- **Grupitöö**: õppekäik kooli ümbruses või kodukohas. Teha gruppides seinaleht, nt teha ise pildid, kirjeldada mh ka muistise praegust olukorda.
- **RATT/RAFT** Pärast kodukoha muuseumi külastust saab kirjutada kokkuvõtte "Esimesed inimesed minu kodukohas"

Vanad Idamaad 20 h

Teema kirjeldus:

Esimesed suured riigid tekkisid sooja kliimaga aladel üleujutavate jõgede orgudes, kus liikumine toimus peamiselt veeteede kaudu. Tänu üleujutustele oli muld viljakas ja sai tegeleda viljakasvatusega. Tekkis tööjaotus ning võrdsete inimeste kogukonnast eraldusid ajapikku teised ühiskonnakihid. Rahvaarvu kasvades oli vaja viljakat maad juurde saada. Selliste suurte tööde korraldamiseks – niisutuskanalite kaevamine, tammide ehitamine, ühiselt maa kaitsmine vaenlase eest – tekkisidki esimesed riigid ja võeti kasutusele kiri. Õpilasel kujuneb oskus orienteeruda ajaloolises ajas, oskus leida, analüüsida ning mõista seoseid ning mõtestada ajaloolise keskkonna kujunemist, nt miks kujunesid tsivilisatsioonid just suurte jõgede ääres või miks võeti kasutusele kiri. Kujuneb oskus töötada ajalookaardiga ning täita kontuurkaarti.

Vana-India ja Vana-Hiina kuuluvad maailma vanimate kõrgkultuuride hulka. Sealt on pärit mitmed teadmised ja leiutised, mida igapäevaelus kasutame. Tänapäeva Hiina Rahvavabariik ja India Vabariik on maailma suurima rahvaarvuga riigid ning avaldavad olulist mõju maailma majandusele ja poliitikale. Hiina ja India ajaloo, kultuuri ning religiooni tundmine aitab kaasa avara silmaringiga tolerantse maailmakodaniku kujunemisele, kes väärtustab kultuurilist mitmekesisust.

Õpitulemused:

Õpilane:

- toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- selgitab miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid;
- oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat;
- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus;
- teab, kes oli Hammurapi;
- mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid;
- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon;
- kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel;
- tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias;
- toob näiteid kujutavast kunstist;
- teab mõnda Egiptuse püramiidi;
- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos;
- teab, et foiniiklased olid head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku;
- teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon;
- teab, mis on Vana Testament;
- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde;
- teab, mis on kastisüsteem;
- toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest;
- mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.

Põhimõisted: tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges, sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš, vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria, tähestik, meresõitjad, Kartaago, ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku, India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised

tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina ja Huang He, Jangtse, keisririigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö kaardiga:** esimeste tsivilisatsioonide paiknemine jõgede ääres.
- **Definitsioonikaardi koostamine** mõiste TSIVILISATSIOON kohta (tunnused, näited, oma definitsiooni koostamine).
- **Töö kaardiga** - millised tänapäeva riigid asuvad muistse Mesopotaamia alal, jõed, looduslikud olud.
- **Töö tekstiga** - ajalooalaste küsimuste koostamine ja neile vastamine paarilisega.
- **Kolmeastmeline intervjuu** Hammurapi kohta.
- Töö ajalooallikatega - Hammurapi seadustekogu.
- **Teemantluuletus** – võib teha nt tsikuraadi või jumalate kohta.
- Mesopotaamia teema õppimine Mastery keskkonnas (masteryapp.eu).
- **Töö piltidega:** õpilane märgib, kes on pildil: Thutmosis III, Ramses II ja Tutanhamon.
- **Ühenda paarid:** viia kokku valitseja ja selgitus tema kohta.
- **LühiettekanDED paaris- või grupidööna** Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutustest (õpetaja annab ette suunavad märksõnad ja/või küsimused).
- **Töö tekstiga, paaristöö:** õpilane loeb teksti, esitab teksti kohta küsimused (küsisõnad ette anda), teine õpilane vastab küsimustele ja esitab oma vastused paarilisele.
- **Ristsõna** koostamine.
- **Ideekaart** Egiptuse riikliku korralduse kohta, nt kasutada videomaterjali.
- **Joonistada** Vana-Egiptuse teemaline pilt ja õpilane kirjeldab lühidalt, mida kujutas, miks just nii kujutas.
- **Lühijutt** “Kui ma elaksin Vanas Egiptuses”.
- **Kaarditöö:** Egiptus, Niilus, olulisemad paigad Vana-Egiptuses, püramiidide asukohad.
- **Uudise koostamine** Vana-Egiptuse kohta. Teemad annab õpetaja ette (nt põlluharimise alguse kohta, religiooni teemadel). Heli salvestamiseks võib kasutada keskkonda www.vocaroo.com
- **Töö kaardiga:** Foiniikia, Kartaago ja Iisraeli asukoht.
- **Töö tekstiga:** ajalooalaste küsimuste koostamine ja neile vastamine.
- Mooses- isikulood.
- Taavet- isikulood.
- Juutide ja egiptlaste usu võrdlemine.
- **Töö allikaga:** Vana Testament, kümme käsku.
- **Rühmatöö:** rühm jagab omavahel alateemad. Õpilane teeb oma alateema kohta illustreeritud kokkuvõtte ning õpib oma teemat teistele selgelt ja arusaadavalt selgitama.
- Võib koostada plakati või slaidiesitluse etteantud hindamisjuhendi alusel.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - definitsioonikaardi koostamine, oma definitsiooni sõnastamine koos näidetega. Töötamine kaardiga - kontuurkaardile tsivilisatsioonide ja jõgede märkimine. Ajalookaardiga töötamise oskuse arendamine: kaardilt riikide leidmine,

muutuste nägemine ja sõnastamine. Allikatöö: Hammurapi seadustekogu lugemine ja arutelu. Allikatöö: Vana Testament, kümme käsku, lugemine ja arutelu.

- **Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogia pädevus** - ratta ja vankri leiutamine, astroloogia ja astronoomia tundmine, suured ehitised (tsikuraat, Babüloni rippuvad aiad, Ištari väravad).
- **Suhtluspädevus** – asjakohase kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamine.
- **Kultuuri ja väärtuspädevus** - suhtume lugupidavalt teistesse kultuuridesse, juutide usk, kultuur ja riiklus, foiniiklased leiutasid tähestiku. Peab lugu Vana India ja Hiina kultuurist ja religioossetest tõekspidamistest, panusest maailma kultuurilukku.
- **Õpi- ja suhtluspädevus** – töötab rühmas, võtab vastutuse oma ülesande tegemisel, otsib infot, sõnastab olulise, jagab kohustusi, suhtleb rühmaliikmetega viisakalt.
- **Enesemääratluspädevus** – õpilane reflekteerib õpitut, mis õnnestus hästi, mida peab veel harjutama.

Läbivad teemad:

- **Keskkond ja jätkusuutlik areng** – tsivilisatsiooni tekkimine: arutletakse, mis tingimused olid soodsad, et esimesed tsivilisatsioonid tekkisid just jõgede äärde. Keskkonnast sõltusid inimeste tegevusalad. Mesopotaamlaste oskus kasutada ära jõgesid kõrgkultuuri kujunemisel, leiutised, kiilkirja kasutuselevõtt.
- **Kultuuriline identiteet** – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikkus inimeseks. Vana-Egiptuse kultuuripärand kaasajal. Kujundatakse õpilase arusaamist kultuuride mitmekesisusest, kultuuril ja religioonil on inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana oluline roll. Õpilane väärtustab kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.
- **Väärtused ja kõlblus** – orjapidamine antiikajal ja inimelu väärtus tänapäeval. Õpilane tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid (kümme käsku ja nende tähendus).
- **Tehnoloogia ja inovatsioon** - väärtustab Hiinas ja Indisas kasutusele võetud leiutisi ja innovatsiooni.

Ainealane lõiming:

- **Ühiskonnaõpetus** - riigi tunnused (skeem riigi tunnuste kohta). Mesopotaamlaste usund, linnriik kui ühiskonna valitsemise vorm. Judaism, Iisrael. Kaubandus jõukuse alusena (Foiniikia jõukad kaubalinnad).
- **Loodusõpetus** - Euroopa ja Aasia kaart, jõed. Kaarditöö. Looduslikud olud Lähis-Idas, maavarad, planeetide nimed. Purpurpunase värvi saamine.
- **Eesti keel** – küsimuste koostamine teksti põhjal ja neile vastamine, funktsionaalse lugemisoskuse arendamine (allikatöö). Kirjaliku ja suulise eneseväljendusoskuse arendamine.
- **Inglise keel** – videotest teabe saamine ja selle mõistmine.
- **Kunstiõpetus** – Egiptuse teemalise pildi joonistamine. Postri või esitluse kujundamine.
- **Usundiõpetus** – Õiglusejumalanna Maat.

Kontroll ja hindamine:

- Esimeste tsivilisatsioonide **kontuurkaardile** kandmine.

- Jõgede kokku viimine õige kõrgkultuuriga.
- Oma definitsiooni sõnastamine **definitsioonikaardi** põhjal.
- **Töö kontuurkaardiga** -, kontuurkaardile Mesopotaamia, jõgede, sumerite asula ja Babüloni linna märkimine.
- **Mõistete kasutamine** - koostab etteantud mõistetega lauseid, kasutab mõisteid õiges kontekstis, lünktekst.
- Kirjeldab Mesopotaamia riikliku korraldust kasutades ajalookaarti ja pilte, toob näiteid leiutistest ja kultuurisaavutustest.
- **Lühiettekanade** tegemine ja esitlemine Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutuste kohta.
- **Avatud materjalide** põhjal küsimustele vastamine.
- **Viktoriin** Vana-Egiptuse teemadel piltide põhjal.
- **Lühijutu** koostamine.
- **Kaardi põhjal** küsimustele vastamine.
- **Arutlemine** klassis Vana-Egiptuse ühiskonna ja tänapäeva ühiskonna erinevuste ja sarnasuste üle.
- **Ajajoone koostamine:** isikute kandmine ajajoonele.
- Mesopotaamia ja Egiptuse ajaloolised paigad kaardil.
- Mesopotaamia ja Egiptus. Geograafilised paigad kaardil.
- Vana-Egiptuse mõisted.
- Vana-Egiptuse ja Mesopotaamia kuulsad valitsejad.
- **Lünktekst** Foiniikia kohta.
- Foiniikia kohta tõeste väidete leidmine.
- Foniiklaste merereisid.
- Iisraeli riik ja rahvas.
- Sündmuste järjestamine Iisraeli ajaloos.
- Kaarditöö.
- **Lumepall** (Foiniikia, Iisrael ja juutide ajalugu, Egiptus, Mesopotaamia).
- **Klassikaaslase tagasiside:** esinenud rühm annab konstruktiivset tagasisidet hindamismudeli põhjal järgmisele ettekandjale (tõstab esile, mis on esitluses või plakatil hästi/õnnestunud jne).
- Näiteid hindamisjuhenditest:
<https://sites.google.com/view/sotsiaalopetajaraamat/hindamismudelid>
- Esimesena võib tagasisidestada nt õpetaja või viimane rühm, kes esineb.
- Rühm paneb oma teema kohta kirja nt neli-viis küsimust. Kõigi rühmade küsimustest paneb õpetaja kokku **kuldvillaku**.

Vana-Kreeka 20 h

Teema kirjeldus:

Vana-Kreeka ja Vana-Rooma ajalugu, kultuur ning teadussaavutused on oluliselt mõjutanud inimeste arusaama meid ümbritsevast maailmast ning inimeste vahelistest suhetest. Lääne kultuur ja lääneliku demokraatia põhimõtted pärinevad Vana-Kreekast. Kreeka filosoofid leiutasid tänapäeva teaduse ning Kreeka ajaloos peituvad lääne meditsiini juured. Rooma impeeriumis arenes välja võrdsusel ja õiglusel põhinev õigussüsteem. Paljud antiikaja tehnoloogilised saavutused (teede võrk, akveduktid, termid) on aluseks tänapäeva tehnilistele lahendustele.

Antiikaja ajaloo õppimise kaudu kujundame kultuuriteadlikku inimest, kes tajub kultuuri rolli inimeste mõtte- ja käitumislaidi mõjutajana ning selle muutumist ajaloo jooksul. See võimaldab näha paralleele mineviku ja tänapäeva vahel ning analüüsida põhjus-tagajärg seoseid. Antiikajaloo kaudu puutub õpilane kokku uute mõistetega, mille tundmine ja kontekstis kasutamine laiendab õpilase oskussõnavara. Sõnavara rikkus on omakorda mõtlemise alus. Töötamine erinevate allikate ja kaartidega võimaldab arendada õpilase funktsionaalset kirjaoskust, oskust teha järeldusi, luua seoseid ning kriitiliselt hinnata erinevate allikate usaldusväärsust.

Õpitulemused:

Õpilane:

- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos;
- oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta;
- teab, et Vana- Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta- Mükeene kultuurist;
- teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal;
- seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist;
- iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- toob näiteid Vana- Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest;
- oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid;
- jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist;
- püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos;
- teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi;
- selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest

Põhimõisted: Balkani poolsaar, Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene, polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing), Homeros, eeposed “Ilias” ja “Odüsseia”, Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, nt Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles, Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaime, Eukleides, Archimedes, Ptolemaios.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö kaardiga:** Interaktiivne kaart/seinakaart, kontuurkaart.
- **Magnetkaardid:** õpilased leiavad õpetaja abiga tähtsamad märksõnad, mille alusel koostatakse koos teema kokkuvõte.
- **Rühmatöö, Venni diagramm:** Ateena ja Sparta võrdlus (sarnasused ja erinevused).
- **Ristsõna, õiged/valed väited** uute mõistete omandamiseks.
- **Ideekaardi** koostamine õpetaja abiga või paaris/rühmatööna. Teemaga seonduvate märksõnade leidmine ja nende täiendamine näidete ja/või iseloomulike tunnustega.
- Tabeli koostamine, nt **TTS-meetod** (tean, tahan teada, sain teada).
- **Töö tekstiga**, nt häälega lugemine ja arutelu ning teksti kohta küsimuste koostamine ja koostatud küsimuste kaasõpilastele vastamiseks suunamine.
- **Mäng:** antiikolümpiamängude võistlusalad. Õpilased valivad ühe olümpiarõnga (võtta nt eri värvi hularõngad) ja seisavad selle sees. Õpetaja annab igale õpilasele sedeli, kus on antiikolümpiamängude erinevad alad. Kaks õpilast saavad sama ala. Õpetaja märguande peale tuleb õpilasel imiteerida saadud spordiala ja leida üles oma paariline.
- **Spordiülekande kommenteerimine:** õpilased on gruppides ja valivad ühe antiikolümpiamängude spordiala, mille kohta salvestatakse spordiülekande kommenteerimine. Salvestamiseks võib kasutada www.vocaroo.com.
- **Töö kaardiga** - Aleksander Suure vallutused.
- **Pildiülesanne:** tuua välja hellenismiaja olulisemad kultuurisaavutused.
- **Võrdlev analüüs:** Aleksandria ja Ateena linnaplaani võrdlemine.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - (ajaloo) kaardiga töötamise oskuse arendamine. Koostööoskuse arendamine, eriarvamustega arvestamine.
- **Suhtluspädevus** - asjakohase kirjaliku eneseväljenduse arendamine.
- **Kultuuri- ja väärtuspädevus** – seoste leidmine kultuuripärandi ja nüüdiskultuuri vahel.

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** – õpilase kujunemine kultuuriteadlikuks inimeseks, kes teab, et antiikkultuuri juured peituvad Kreeta-Mükeene kultuuris. Õpilase kujunemine kultuuriteadlikuks inimeseks. Õpilane teab, et Vana-Kreeka kultuuril on suur mõju tänapäevale. Hellenismiaja kultuurisaavutuste kaudu kultuuripärandi väärtustamine.
- **Teabekeskond ja meediakasutus** – analüüsioskuse arendamine.

Ainealane lõiming:

- **Eesti keel ja kirjandus** - kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamine, sidusate lausete moodustamine. Funktsionaalse lugemis- ja kirjaoskuse arendamine. Küsimuste formuleerimine, nimede/terminite ortograafia. Eepos.
- **Kehaline kasvatus** – olümpiamängud antiikajal ja tänapäeval.
- **Kunstiõpetus** – oma igapäevaelust valitud seiga vaasimaalina kujutamine. Vabal valikul hellenismiaja kultuurisaavutuse/ vanaaja seitsme maailmaime kujutamine.

Kontroll ja hindamine:

Õpilane:

- Märgib **kontuurkaardil** Vana-Kreeka piirkonnad ja linnriigid.
- Täidab **tabeli**: Kreeta ja Mukeene võrdlus.
- Kasutab ühiskonna iseloomustamiseks õpitud **asjakohaseid märksõnu**. Õpetaja annab ette märksõnad, millest tuleb kokku panna loogiline ja sidus kokkuvõttev lause/laused.
- **Täidab tabeli** (Venni diagramm).
- **Seletab ja kasutab õpitud mõisteid** (nt kasutab mõisteid asjakohaselt jutu koostamisel).
- **Võrdlev tabel**: antiikaja ja tänapäeva olümpiamängude sarnasused ja erinevused.
- Etteantud märksõnade põhjal olümpiamängude kohta **lühijutu** kirjutamine.
- **Vaasimaalide** põhjal kreeklaste kultuuri (vaasimaal kui oluline ajalooallikas) kirjeldamine.
- Rühmatööna **plakati** koostamine Vana-Kreeka **teadussaavutuste** kohta, selle esitlemine.
- Oskab näidata riigi laienemist hellenismi perioodil ja kasutab sobivaid märksõnu Aleksander Suure maailmariigi iseloomustamiseks.
- **Rühmatöö**. Õpilased koostavad esitluse hellenismiaja kultuuri- või teadussaavutuste kohta ning esitlevad seda. Ühine arutelu nende olulisuse üle.

Vana-Rooma 20 h

Teema kirjeldus:

Vana-Kreeka ja Vana-Rooma ajalugu, kultuur ning teadussaavutused on oluliselt mõjutanud inimeste arusaama meid ümbritsevast maailmast ning inimeste vahelistest suhetest. Lääne kultuur ja lääneliku demokraatia põhimõtted pärinevad Vana-Kreekast. Kreeka filosoofid leiutasid tänapäeva teaduse ning Kreeka ajaloos peituvad lääne meditsiini juured. Rooma impeeriumis arenes välja võrdsusel ja õiglusel põhinev õigussüsteem. Paljud antiikaja tehnoloogilised saavutused (teedevõrk, akveduktid, termid) on aluseks tänapäeva tehnilistele lahendustele. Antiikaja ajaloo õppimise kaudu kujundame kultuuriteadlikku inimest, kes tajub kultuuri rolli inimeste mõtte- ja käitumislaadi mõjutajana ning selle muutumist ajaloo jooksul. See võimaldab näha paralleele mineviku ja tänapäeva vahel ning analüüsida põhjuse-tagajärg seoseid. Antiikajaloo kaudu puutub õpilane kokku uute mõistetega, mille tundmine ja kontekstis kasutamine laiendab õpilase oskussõnavara. Sõnavara rikkus on omakorda mõtlemise alus. Töötamine erinevate allikate ja kaartidega võimaldab arendada õpilase funktsionaalset kirjaoskust, oskust teha järeldusi, luua seoseid ning kriitiliselt hinnata erinevate allikate usaldusväärsust.

Õpitulemused:

Õpilane:

- toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- paigutab ajateljele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid;
- lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik;
- teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos;

- paigutab ajateljele Rooma linna asutamise aasta;
- selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitoorium, foorum, ladina keel;
- kirjeldab ajalooüldmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- selgitab Rooma vabariigi riigikorda;
- kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist;
- teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks;
- seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk;
- teab, kes oli Caesar ja põhjendab tema olulisust;
- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- kirjeldab eluolu Rooma riigis;
- teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis;
- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist;
- toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- teab roomlaste usule iseloomulikke jooni;
- mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos;
- teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos;
- kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis;
- teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline;
- nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele;
- selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda;
- tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal;
- teab, miks lõhenes Rooma keisririik;
- teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust;
- teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik.

Põhimõisted: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitoorium, foorum, ladina keel, etruskid, vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda, patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator, templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel, provints, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, 476, hunnid, suur rahvasterändamine.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö kaardiga:** Google Maps, ajalookaart, kontuurkaart.
- **Kolmeastmeline intervjuu** - legend Romulusest ja Remusest tekstina ette anda.
- **Töö pildiga** - Tiberi jõe kaldal seitse küngast, Kapitoorium ja foorum, pildi põhjal lausete moodustamine asula kujunemisest, lünkteksti täitmine.
- **Ristsõna** mõistete kinnistamiseks Rooma riigi tekkimise kohta.
- **Paaristöö** (sobib refleksioonifaasi): sedelid märksõnadega, paarilised võtavad vaheldumisi sedeleid ning koostavad saadud märksõnaga lauseid.

- **Töö tekstiga:** häälega lugemine.
- **Kolmeastmeline intervjuu** Caesari või Hannibali kohta
- **Segipaistatud laused** Puunia sõja kohta. Puunia sõdade põhjuste ja tagajärgede sõnastamine.
- **Võrdlev tabel** patriitside ja plebeide õiguste kohta.
- **Vastastikune õpetamine** - eluolu teemal (erinevad ühiskonnakihid, perekond, kooliharidus, gladiaatorid). Ekspertrühmad koostavad kaks küsimust, kus küsivad kõige olulisemat oma alateema kohta. Nende põhjal teeb õpetaja pärast kodurühmades õpetamist enesekontrollitesti õpilastele.
- **Magnetkaardid** uute mõistete õppimiseks materjalide põhjal.
- **Rühmatöö:** materjalide põhjal lühikokkuvõtete koostamine Vana-Rooma kultuuri kultuuripärandist
- **Plakati koostamine** ja selle esitlemine Vana-Rooma kultuuripärandi kohta rühmas (nt ehitised, skulptuurid).
- **Töö kaardi ja ajajoonega:** Lääne- ja Ida-Rooma, provintsid, Konstantinoopol, hunnid rünnakusuunad, rahvasterändamine.
- Kinnistavad harjutused EIS keskkonnas: nt Rooma muutumine suurriigiks.
- **Teksti abil võrdleva tabeli** koostamine Lääne- ja Ida-Rooma iseloomulike tunnustega.
- **Kolmeastmeline intervjuu** Augustuse kohta – tekst EIS keskkonnas.
- Gaius Julius Caesar – tekst EIS keskkonnas.
- Keiser Augustus – tekst EIS keskkonnas.
- **Pimesikk** Rooma ajaloo perioodide kordamiseks. Sobib rühmatööks. Rühm saab osadeks lõigatud teksti ja sinna juurde kuuluvad illustratsioonid. Tekstiosad jaotatakse rühmeliikmete vahel, liikmed tutvuvad nendega põhjalikult ning kirjutavad välja iseloomulikud jooned või märksõnad. Pärast pannakse tekst tervikuks kokku.
- Võib koostada ajajoone Vana-Rooma ajaloo kohta, kanda olulisemad daatumid, paigutada sinna sündmusi või pilte eri perioodidest, iseloomustada sündmusi/ pilte mõne lausega.

Üldpädevus:

- **Kultuuri ja väärtuspädevus** - lugupidamine teise kultuuri suhtes: legend Romulusest ja Remusest, pronksist emahunt Rooma linna sümbolina, ladina keel, millest kujunes sajanditeks Euroopas kirjakeel. Orjandusliku Rooma ühiskonna väärtused. Seoste leidmine kultuuripärandi ja nüüdiskultuuri vahel.
- **Õpipädevus:** kujundatakse oskust töötada kaardi, ajajoone ja tekstiga. Küsimuste koostamine teksti kohta, kaaslaste intervjuu teemal ja info edasirääkimine. Vastastikuse õpetamise meetod tagab, et kõik õpilased on kogu tunni vältel aktiivsed ja kujundavad tunni vältel mitmesuguseid olulisi oskusi (teksti lugemine, olulise väljatoomine, teistele oma teema õpetamine ning refleksioonifaasis õpitu meenutamine). Ajalookaardi abil teadmiste hankimine ja sõnastamine, ajajoone kasutamine orienteerumaks ajaloolises ajas, sündmuste jagamine Rooma ajaloo eri perioodidesse.

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** – Rooma kultuuri mõju teiste rahvaste ajaloole. Õpilase kujunemine kultuuriteadlikuks inimeseks. Õpilane teab, et Vana-Rooma kultuuril on suur mõju tänapäevale.
- **Keskkond ja jätkusuutlik areng** – Rooma linna teke Tiberi jõe kaldale, soo kuivendamine – foorum. Akveduktid, teede ehitus, termid, kanalisatsioon.
- **Väärtused ja kõlblus** – õpilane mõistab, et orjanduslikus Roomas olid teistsugused väärtuspõhimõtted ning me ei saa neid hinnata tänapäeval harjunud vaatenurgast.

Ainealane lõiming :

- **Loodusõpetus** - Apeniini ps, Itaalia geograafiline asend ja loodusolud. Kaart. Hannibali teekond üle Alpide.
- **Matemaatika** - Rooma linna vanuse arvutamine, kuningate ajajärgu pikkus. Ajajoonete daatumite kandmine, Augustuse valitsemisaja arvutamine.
- **Eesti keel ja kirjandus** – Funktsionaalne lugemine ja kirjutamine, lühidalt olulise kirja panemine, selgesõnaliselt oma mõtete edasi andmine, st oma teema õpetamine. Küsimuste formuleerimine, nime/terminite ortograafia. Selge eneseväljenduse arendamine.
- **Kunstiõpetus** – plakati illustreerimine, arhitektuuriliste saavutuste kujutamine pildina.

Kontroll ja hindamine:

- **Kontuurkaardi täitmine:** õpilane kannab kaardile Itaalia ajalooga seotud olulised kohad või kirjeldab kaardi põhjal Itaalia geograafilist asendit.
- **Lünktekst** Rooma linna tekkimise kohta.
- **Jutu koostamine** märksõnade põhjal. Nt Apeniini ps, Tiberi jõgi, Latiumi maakond, latiinid, ladina keel, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum.
- **Töö ajajoonega:** kannab ajajoonete Rooma linna asutamise aasta legendi põhjal ning kuningriigi lõpudaatumi.
- Lünktekst - Rooma vabariigi kujunemine.
- Õiged-valed väited Puunia sõdade kohta.
- Selgitab paarilisele, kes oli Julius Caesar ning millega on ta ajalukku läinud.
- Õpilaste koostatud küsimustele vastamine teema lõpus, õpilane võib kasutada enda käsikirjalisi märkmeid.
- **Lühijutu koostamine etteantud küsimuste abil:** Üks päev Rooma linnas.
- **Venni diagramm:** Vana-Rooma ja Vana-Kreeka kultuuri ja religiooni põhijoonte võrdlus.
- **Plakati koostamine** ja selle esitlemine Vana-Rooma kultuuripärandi kohta (nt ehitised, skulptuurid).
- Vana-Rooma diagnostiline test **EIS** keskkonnas (nõuab sisselogimist).
- **Teemantluuletus** Augustuse kohta.
- **Kaardi** abil keisririigi lõhenemise kirjeldamine ning Rooma keisririigi lagunemise selgitamine Suure rahvasterändamise ja hunnide pealetungi mõjul.

AJALOO AINEKAVA III KOOLIASTE

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
- Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
- Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
- Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
- Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
- Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
- Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
- Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
- Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
- Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
- Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.
- Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
- Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
- Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
- Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
- Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajaloo.

Õpilane:

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; (7., 8., 9. klass)
- nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; (7., 8., 9. klass)
- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; (7., 8., 9. klass)
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; (7., 8., 9. klass)
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; (7., 8. klass 9. klass)
- analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; (9. klass)

- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; (7., 8., 9. klass)
- selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; (8., 9. klass)
- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos; (9. klass)
- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; (8., 9. klass)
- võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; (7., 8., 9. klass)
- toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi; (9. klass)
- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; (9. klass)
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; (7., 8., 9. klass)
- teab demokraatialle iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; (9. klass)
- iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; (9. klass)
- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; (8., 9. klass)
- kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; (7., 8., 9. klass)
- toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; (7., 8., 9. klass)
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; (7., 8., 9. klass)
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; (7., 8., 9. klass)
- iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatialle tänapäeval; (8. klass (19. sajandi poliitiliste liikumiste teke) 9. klass)
- tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; (9. klass)
- kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; (9. klass)
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; (7., 8., 9. klass)
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; (7., 8., 9. klass)
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; (7., 8., 9. klass)
- selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; (7., 8., 9. klass)
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; (7., 8., 9. klass)
- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; (7., 8., 9. klass)
- selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; (7., 8., 9. klass)

- selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega. (9. klass)

7. KLASS

Sissejuhatus, keskaja mõiste, üldisloomustus ja periodiseerimine 2 h

Teema kirjeldus: Teema kaudu kujundatakse õpilasel oskust orienteeruda ajas, analüüsida ja mõista seoseid ning mõtestada ajaloolise keskkonna kujunemist. Keskaja algust seostatakse enamasti antiikkultuuri hävinguga: Kreeka ja Rooma kirjanike ning filosoofide teosed unustati, lagunesid kuulsad Rooma teed, paljud Rooma-aegsed linnad kaotasid tähtsuse. Keskaja perioodi pikkuseks on u 1000 aastat, mis jagatakse selle paremaks mõistmiseks vara-, kõrg- ja hiliskeskajaks. Keskaja alguseks peetakse kokkuleppeliselt aastat 476, kui kukutati (saadeti riigist välja) viimane Lääne-Rooma keiser Romulus Augustulus. Kõrgkeskaeg oli rüütlikultuuri ning paavstivõimu hiilgeajaks, hoogustus kaubandus ning hakkasid taastekkima linnad, sinna mahuvad mitu sajandit kestnud ristsõjad. Hiliskeskaega jäävad silmapaistvad saavutused kultuuri vallas, nii trükikunsti leiutamine kui ka maadeavastuste algus.

Õpitulemused:

Õpilane:

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis;
- nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist;
- mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas;
- selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus);
- võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandi kaardi alusel.

Põhimõisted: Keskaja periodiseering: vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö ajajoonega** - kannab ajajoonele keskaja algust ja lõppu tähistavaid daatumeid. Võib illustreerida perioodi iseloomustavate piltidega.
- **Töö tekstiga** - täidab teksti põhjal tabeli nii Euroopas kui ka Eestis keskaja algust ja lõppu tähistavate sündmuste ja daatumitega.
- Õpilane kirjutab tekstist välja iga keskaja perioodi juurde nt kolm iseloomustavat joont; arutelu, mida see tähendab (kas see on pigem positiivne või negatiivne).
- **Töö kaardiga** – võrdleb Euroopat kaardi abil 5.-13. sajandil. Mis on muutunud?
- Võimalusel külastada keskaegset linnust või mõnda muud keskaja muistist.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - (ajaloo) kaardiga töötamise oskuse arendamine: kaardilt riikide leidmine, muutuste nägemine ja sõnastamine.
- **Kultuuriline identiteet** – väärtustab keskaegseid ajaloomuistiseid oma kodukohas.

Läbivad teemad:

- **Keskkond ja jätkusuutlik areng** – külmaperiood, kuidas keskkond muutus, suure rahvasterändamise tulemused Lääne-Euroopa jaoks.

Ainealane lõiming:

- **Matemaatika** - sündmuste paigutamine araabia numbritega ajajoonele.
- **Kunst:** kuidas kujutati inimesi, eluolu keskajal.

Kontroll ja hindamine:

- Ajaloopiltide mõtestamise järel kirjutab õpilane lühikokkuvõtte teemal "Sel aastal õpin ma ajalootunnis...".
- Oma **definiitsiooni** koostamine keskaja kohta, näide lk 9, Keelekümbluse kogumik. 7. klass.
- **Teemantluuletuse** koostamine ühe konkreetse perioodi kohta (vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg).
- Keskajale iseloomulike tunnuste tundmine - tööleht: kirjuta iga keskaja perioodi taha, kas see kuulub vara- kõrg- või hiliskeskaega. Võib teha interaktiivses keskkonnas (LearningApps, Moodle).
- Nimetab esitlust jälgides, kas pilt võiks iseloomustada sündmust vara-, kõrg- või hiliskeskajast.
- **Töö ajalookaardiga:** leiab ja nimetab erinevusi 5. ja 13. sajandi kaardil, nimetab riigid, mis 13. sajandist on püsinud tänapäevani, leiab 5 tänapäeva riiki, mida 13. sajandil veel polnud.

Keskaegse Euroopa sünd ja Euroopa riigid varakeskajal 6 h

Teema kirjeldus: Varakeskaja tähelepanuväärsemaks valitsejaks oli Karl Suur, kes ühendas Prantsusmaa, Saksamaa ja Põhja-Itaalia, olles omamoodi Euroopa ühenduse loojaks. Karolingide renessans tagas antiikkultuuri pärandi säilimise ja edasikandumise. Õpilane õpib erinevate allikate põhjal looma seoseid ning tegema järeldusi, kujundatakse arutlusoskust, mis areneb kõigi ajalooalaste oskuste baasil. Ajaloos on palju silmapaistvaid isikuid, kes on mõjutanud ajaloo kulgu. Õpilane mõistab, et Frangi kuningas Karl Suure tähendus ei seisne üksnes osava diplomaadina Euroopa alade ühendamises, vaid pigem kultuuripärandi kaitsja ja edasikandjana. Karl Suur pani aluse Euroopa identiteedile, Euroopa identiteet põhineb antiikkultuuril.

Õpitulemused:

- toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale;
- nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike;
- iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid;
- nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli;

- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa);
- teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile;
- selgitab milles seisnes ristiuse vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks;
- selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid.

Põhimõisted: Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö kaardiga:** germaanlaste riigid - kaardi abil rahvastikurände kirjeldamine, germaanlaste riikide nimetamine või kontuurkaardile märkimine, Frangi riik ja selle lagunemine.
- **Mõttekaart** Chlodovechi kohta.
- **Kolmeastmeline intervjuu:** Karl Suur.
- **Töö allikatega (pildid):** Frangi riik.
- Valik erinevaid ülesandeid: Keelekümbluse kogumik. 7. klass lk 16-19.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - õpilane kasutab erinevaid õpistrateegiaid - kaardi abil info leidmine ja sõnastamine, mõttekaardi koostamine Karl Suure kohta
- **Ettevõtlikkuspädevus** - arutletakse selle , missugused omadused peavad olema inimesel, kes on kindlustanud endale koha ajaloos.

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** - tänapäeva Euroopa juured peituvad keskajas.
- **Teabekeskond** - õpilane teadvustab, et ajaloolised pildid on ajalooallikad, mille abil saame hankida infot, seda analüüsida ja hinnata ning võrrelda kirjalikes allikates oleva infoga.

Ainealane lõiming:

- **Geograafia** - keskaegse ja tänapäevase Euroopa riikide kaardi võrdlemine.
- **Muusika** - keskaja muusika kuulamine, selle iseloomustamine ja võrdlemine tänapäevaga.

Kontroll ja hindamine:

- **Kontuurkaardile** germaanlaste riigid; Frangi riik võimsuse tipul ja selle jagunemine Verduni lepingu järel.
- **Teemantuuletus või mõttekaart** Karl Suure kohta.
- Näide lk 17. Keelekümbluse kogumik. 7. klass. Töölehtede kogumik.

Seisused, läänikord ja eluolu ning kuningad, hertsogid, krahvid, rüütlid 5 h

Teema kirjeldus: Oluline on tajuda tänapäeva ja keskaja ühiskonna erinevusi, aga ka seda, mida

väärtustame tänapäevani (nt mõtteid rüütlikoodeksist), institutsioonide erinevusi ja sarnasusi. Selle kaudu õpitakse võrdlema ja nägema seoseid, nt kiriku roll keskaja ühiskonnas ja kes täidab neid ülesandeid täna. Traditsioonilise käsitluse järgi on keskaegses ühiskonnas igal inimrühmal (seisusel) oma nimetus, ülesanne ja kindlad piirid, tegelikus elus kippusid piirid olema siiski üsna hägused. Oluline on mõista, et keskaegne inimene elas teistsuguses ruumijaotuses kui tänapäeva inimene. Tal polnud privaatsust. Õpilane püüab mõista keskaegse inimese maailmapilti ja selgitada, miks keskaegne inimene oli läbinisti usklik. Kui tänapäeval tajutakse nii mõningi kord karistamatuse tunnet, siis keskajal pole karistamatust, sest jumal näeb ja mäletab - see distsiplineeris. Keskaega iseloomustab lääni- ehk feodaalkord. Lään ehk feood oli maavaldus, mida valitsesid suurfeodaalid, kes läänistasid maad koos seal elavate talupoegadega edasi väikefeodaalidele. Läänisuhted rajanesid kahe inimese vahelistel vasallisidemetel ning kujunesid välja Frangi riigis Merovingide ja Karolingide ajal, levides hiljem üle Euroopa. Teema õppimise abil kujundatakse õpilasel oskust analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist. Õppija mõtlemisprotsesside arenemisel on oluline laiendada ajaloolist sõnavara. Ajalooliste mõistete tundmine ning kontekstis kasutamine on eelduseks analüüsioskuse kujundamisele, kus vastav sõnavara on mõtlemise aluseks. Õpilane vajab nähtuste kirjeldamiseks ja iseloomustamiseks termineid, mille tähendust peab ta tundma õiges kontekstis. Mõistetega tegelemiseks võiks kasutada mitmekesist metoodikat.

Õpitulemused:

Õpilane:

- iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded;
- selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis;
- iseloomustab läänikorda;
- kasutab kontekstis mõistet senjäär ja vasall ja truudus, feodaal;
- kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid;
- iseloomustab läänimeeste elulaadi;
- kirjeldab keskaegset linnust;
- iseloomustab rüütli ja aadlidaami, kirjeldab nende elu, nt kirjeldab keskaegse rüütelseisuse ideaale, võrdleb neid tänapäeva meesideaaliga, iseloomustab keskaegse aadlidaami ilu- ning käitumisideali; võrdleb seda tänapäeva naise ideaalidega;
- loetleb aadlaine kohustusi ja ülesandeid abikaasa ja lossiemandana;
- selgitab aadlike abielu peamist eesmärki;
- analüüsib linnuselu vooruseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast.

Põhimõisted: läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feood, läänimees ehk feodaal, senjäär, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Tabel** keskaja seisuste ja nende ülesannete kohta teksti põhjal.
- **Rollimäng paarilisega:** vasall ja senjäär – kirjeldad, kes sa oled ja mis on sinu õigused ja kohustused.
- **Töö skeemiga:** feodaalne hierarhia, kirjeldada skeemi põhjal seoseid ja läänikorda.
- Läänipüramiid.

- **Vastastikune õpetamine e siksak meetod:** õpilased töötavad rühmades. Tekstiosad käsitletava alateema kohta (nt rüütlike elu või aadlidaami elu). iga rühm koostab kaks küsimust oma alateema kohta.
- **Ajalooalaste küsimuste koostamine ja neile vastamine teksti põhjal** - rüütli kasvatamine.
- **Töö allikatega** (pildid): Rüütlikud ja linnused.
- Rüütlikud ja rüütlikultuur.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - õpilane kasutab erinevaid õpistrateegiaid - skeemi koostamine nt linnuse, feodaalse hierarhia või rüütlike elu kohta.

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** - mõistab ja iseloomustab Jumala keskset rolli keskaja inimese maailmapildis.

Ainealane lõiming:

- **Eesti keel** - tekstist olulise leidmine ja selle arusaadavalt kaaslasele selgitamine.
- **Kunst** - illustreeritud mõttekaart rüütlike, aadlidaami või linnuste kohta.

Kontroll ja hindamine:

- Laiendatud mõttekaart rüütlike elu kohta (illustreeritud).
- Võib teha ka digitaalselt <https://simplemind.eu/>
- Rühmatöö käigus koostatud küsimustele vastamine, rühmatöö hindamine. **Hinnatakse eelkõige õpilase osalemist erinevates tööprotsessides:** iseseisev töö tekstiga ja ekspertgrupis koostöötamine, kodurühmades oma teema teistele õpetamine, küsimustele vastamine, õpilane võib kasutada vastamisel oma konspektivihikut, kuhu ta on teinud märkmeid.

Elu maal ja linnas 14 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- kirjeldab elu keskaegses linnas, kasutades ajalooalaseid mõisteid õiges kontekstis;
- võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas;
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast;
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule.

Põhimõisted: linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Ideekaart** keskaegse linna kohta eelteadmiste väljaselgitamiseks või digikeskkonnas kasutada keskkonda Mentimeter.
- **Kuulamisülesanne** lünkharjutusega.
- **TTS-meetod:** õpilastele antakse lühitekst keskaegse linna elust. Võib kasutada allikana tekstilõike nt J. Le. Goff raamatust “Keskaeg”, (lk 58-74).
- **T-tabel:** võrreldakse tänapäeva ja keskaja linna (inimeste arv, hoonete funktsioonid, tegevusalad jms).
- **Töö kaardiga:** kaardile märgitakse Eesti keskaegsed linnad ja eraldi värviga hansalinnad.
- **Rollides kirjutamine (RAFT):** nt õpipoisi kiri kodustele. Õpilane valib, millisesse keskaegsesse linna ning mis meistri töökotta ta õpipoisiks läks. Kirjeldab keskaegse linna olustikku ja oma kohustusi, kasutades vähemalt kümmet õpetaja poolt ette antud mõistet õiges kontekstis. Võib teha loovkirjutamise põhimõtetel (etappide kaupa, kus kaasõpilased rühmas tagasisidestavad kirjutatud) lõiminguna kirjanduse õpetajaga.
- Filmi “Apteeker Melchior” kohta etteantud küsimustele vastamine linna eluolu, inimeste välimuse kohta jne.
- **Skeem** autute ametite kohta, Sissejuhatuseks võib kasutada katkendit Indrek Hargla raamatust “Timuka tütar”.
- **Ülesanded õppevideo põhjal.**
- **Töö allikatega (pildid)** piltide vaatlemine ja ülesanded nende põhjal: Käsitöö ja tsunftikord nt.
- Eluolu linnas.
- **Õppekäik** kodukohas või selle läheduses, mis on seotud keskaja temaatikaga. Õppematerjali iga maakonna keskaja kohta leiab „Eesti kultuurilooline õppematerjal“.
- Keskaja inimese toidulaud: ajastule omase toidu valmistamine grupis.

Üldpädevused:

- **Digipädevus** - internetist vajaliku info otsimine.
- **Ettevõtlikkuspädevus** - missugused omadused pidid olema kaupmehel, kuidas saadi meistriks, milliseid ameteid tuli kauem õppida, miks?
- **Sotsiaalne ja kodanikupädevus** - grupis töötamine, kodanikuõigused ja -kohustused keskaegses linnas.

Läbivad teemad:

- **Elukestev õpe ja karjääri kujundamine** - keskaegsed ametid, ametialane väljaõpe (meistriks saamine).
- **Teabekeskond** - õpilane teadvustab, et ajaloolised pildid on ajalooallikad, mille abil saame hankida infot, seda analüüsida ja hinnata ning võrrelda kirjalikes allikates oleva infoga.

Ainealane lõiming:

- **Loodusõpetus** - Eesti keskaegsete linnade ja hansalinnade märkimine kaardile.
- **Eesti keel ja kirjandus** - lühijutu koostamine.

- **Käsitöö ja kodundus** - keskajale omase toidu valmistamine.
- **Muusika** - keskaja muusika kuulamine, selle iseloomustamine ja võrdlemine tänapäevaga.

Kontroll ja hindamine:

- **RAFT kirjutamine** õpetaja poolt ette antud hindamismudeli põhjal.
- **Definitsioonikaardi koostamine** erinevate mõistete kohta individuaalselt või paaris (nt tsunft, raad).
- Lünktekst, tõene/väär lause.

Kirik ja klooster 7 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode;
- iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus;
- kirjeldab kiriku struktuuri;
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta;
- teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- nimetab erinevat kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris iseloomulikke tunnuseid (ümarmkaar/ teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk, detailid);
- iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutavat kunsti (temaatika, kujutamiskiis, kunstniku staatus, eesmärgid);
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu;
- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- toob näiteid keskaja inimeste teadmistest ja uskumustest haiguste kohta;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast;
- iseloomustab keskaja kultuuripärandit näidete põhjal

Põhimõisted: ristiusk, katoliku kirik, kiriku struktuur, kogudus, usklikud, ilmikud, pühakud, peapiiskop, preester, klooster, munk, kerjasmunk, abt, abtiss, tsölibaat, askees, palve, palverännak, palverändur, reliikvia, liturgia, koraal, psalm, sakrament, ristimine, armulaud, laulatus, ordinatsioon, patt, paradiis, põrgu, puhastustuli, piht, romaani stiil, gooti stiil, altar, ümarmkaar, teravkaar, manuskript, miniatuur.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Meeldetuletuseks. Kristo Siig video: „Kuidas tekkis kristlus“.
- Töö mõistetega.
- Kristo Siig video: „Vaimulik seisus keskajal“.
- **Sõnastiku koostamine, mõistete paigutamine skeemi, aliase mäng:** õpilased koostavad teemaga seotud mõistetest sõnastiku (koos selgituste ja näidetega) tähestikulises järjekorras. Sõnade tähenduse leidmiseks sobib <https://xn--snaveeb-10a.ee/> ja teised õppematerjalid. Kui ülesanne tehakse veebikeskkonnas võivad õpilased otsida pilte (keskaegseid kunstiteoseid) mõistete illustreerimiseks.
- **Teemakaart või mõistete paigutamine skeemi:** õpilased koostavad teemakaardi, grupeerides mõisted. Teemad võib ka ette anda (nt kiriku hierarhia/vaimulikud, jumalateenistus, kirikuhoone, kloostrielu, kujutav kunst jms).
- Teemaga seotud mõistega võib koostada aliase kaardid (nt üks mõiste kaardil), õpilased jagatakse gruppidesse, iga grupp (või rida klassis) on võistkond õpilased käivad kordamööda igast grupist klassi ees mõisteid seletamas. Vastata võib ainult oma võistkond. Kui seletaja oskab seletada nii, et võistkond mõiste ära arvab saab 2 punkti. Kui seletaja ei tea mõistet, võib seletada õpetaja ja võistkond arvab õigesti, siis saab võistkond 1 punkti.
- Keskaja kirik ja kunst TTG õppematerjal (prinditav).
- Romaani ja gooti stiil kirikuarhitektuuris TTG õppematerjal (prinditav).
- Uurige miniatuurmaale.
- Ülesanne: koostage lugu või õpetussõnad kasutades ette antud mõisteid.
- Õpetus, kuidas inimene peab jumalat teenima ja illustreerige see miniatuuri stiilis.

Läbiv teema:

- **Kultuuriline identiteet** - taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisladi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis.

Ainealane lõiming:

- **Kunstiõpetus** – tutvumine miniatuurmaalide ja keskaja kujutava kunstiga. Teksti illustreerimine. Arutlege, milliste tunnuste põhjal võib ära tunda keskaja miniatuurid (kujutava kunsti). Keskaja kunst oli jutustav ja illustreeriv kunst (koomiksi sarnane). Mis olid olulisemad teemad keskaja kunstis. Miks keskaja kunstnikud on sageli anonüümsed. Mis on kujutava kunsti tähtsus ja tähendus kirjaoskamatu elanikonna jaoks jne.
- **Usundiõpetus** – Quizziz kristluse kohta.
- **Ühiskonnaõpetus, usundiõpetus** – Üheks oluliseks looks kristlikust moraalist on peetud lugu halastaja samaarlasest. Kristluses on väga tähtsal kohal empaatia, kaastunne ja aitamine. Oluline on ennast asetada teise inimese olukorda, et teda paremini mõista. Selle mõistmiseks võib teha rühmatöö, kus õpilased valivad ühe pere Dollar Street keskkonnast kus on näha, kuidas elavad erineva sissetulekuga inimesed (inglisekeelne, aga paljude fotodega). Õpilased mõtlevad, mis tunne oleks elada ühe väga vaese inimese asemel. Teistele tutvustatakse tema kodu, pere, mänguasu, sööki jne.

Kontroll ja hindamine:

- Ülesanne: koostage kasutades etteantud mõisteid käsikirjaline lugu: nt „**Kirik on jumala koda**“ või pange kirja õpetussõnad: nt „**Kuidas inimene peab jumalat teenima**“ ja illustreerige see miniatuuri stiilis.

Riik 5 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
- mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Saja-aastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad.

Põhimõisted: William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d'Arc.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö allikaga:** Bayeux vaip (nt mis allikaliik, mis sündmust kujutab, usaldusväärsuse hindamine jne. Imeline Ajalugu artikkel).
- **Info hankimine või kinnistamiseks laul** “William the Conqueror” (inglisekeelne).
- **Töö allikatega:** keskaegsed pildid Inglismaa, Prantsusmaa ja Saja-aastane sõda.
- **Kolmeastmeline intervjuu** Jeanne d'Arc.
- **Väitlus rollides** "Jeanne d'Arci kiri Englise kuningale".
- Psühhodraamameetodid ajaloos.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - hangib infot ja tõlgendab allikakriitiliselt visuaalset ajalooallikat. Koostab õpitu põhjal mõttekaardi või definitsioonikaardi (süsteematiseerib ja kinnistab õpitud).

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** - Inglismaa ja Prantsusmaa kultuuride muutumine ajaloo vältel, väärtustab kultuurilist mitmekesisust.
- **Teabekeskond** - õpilane teadvustab, et ajaloolised pildid on ajalooallikad, mille abil saame hankida infot, seda analüüsida ja hinnata ning võrrelda kirjalikes allikates oleva infoga.

Ainealane lõiming:

- **Kunst** - kuidas kujutati inimesi, lahingustseene keskajal, kunstitöö ajalooallikana.

- **Muusika** – ajaloosündmuse esitamine lauluna.
- **Inglise keel** – Inglismaa ajalugu puudutava informatsiooni hankimine ja tõlkimine ja esitamine võõrkeeles.

Kontroll ja hindamine:

- Õpilane koostab Bayeux vaiba põhjal **mõttekaardi või definitsioonikaardi** ja selgitab ajaloosündmust ning teeb järeldusi oma koostatud skeemi põhjal.
- Õpilane nimetab Saja-aastase sõja põhjuseid ning tagajärgi, selgitab, kes oli Jeanne d'Arc ja millega on ta ajalukku läinud

Keskaegse Euroopa naabrid 8 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega;
- teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, oskusi;
- teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta

Põhimõisted: Bütsants, õigeusk, patriarh, ikoon, ristkuppelkirik, mosaiik, kirikulõhe, beduiinid, Meka, Kaaba, islam, moslem, Allah, prohvet, kalifaat, džihaad, mošee, minarett, koraan, imaam, viikingid, varjaagid, normannid, saaga, ruunikivi, valhalla, bojaar, veetše, družina

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Piltide otsimine ja pildi kaudu ühiskonna eripärade kirjeldamine.**
- **Grupitöö.** Ülesanne: Otsige iga käsitletava kultuuri (Bütsants, araablased, Vana-Vene riik, viikingid) kohta üks pilt ühest eluvaldkonnast: religioon ja usuelu; majandus ja kaubandus; välissuhted ja sõjandus; igapäevaelu ja olme; kultuur, haridus ja teadus. Kujundage stend, plakat, slaid, esitus vms ning iseloomustage nelja keskaja Euroopa naaberkultuuri või ühiskonda ühe valdkonna (märksõnade) kaudu, tuues võimalusel välja vastastikused mõjutused Euroopaga. Töö esitlemine. Teema süvendamiseks täidavad teised õpilased võrdleva tabeli esitluste põhjal.
- **Keelekümbluse töölehed,** Bütsants, Vana-Vene riik.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** – info otsimise, süstematiseerimise, organiseerimise ja esitamise oskus. Võrdlemise oskus. Väljendus ja esinemisoskus. Seoste loomise oskus. Järelduste sõnastamise oskus.

Läbivad teemad:

- **Elukestev õpe ja karjääri kujundamine** – keskendub õpilase võimete, huvide, vajaduste ja hoiakute teadvustamisele, kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on oluline alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisel. Õpilasi juhatakse mõtlema oma võimalikele tulevastele tegevusvaldkondadele ning arutlema, millised eeldused ja võimalused on neil olemas, et oma soove ellu viia.

Ainealane lõiming:

- **Usundiõpetus** – Arutlus: vaata videot Malala Yousafzaist ja tema selgitusest selle kohta, kuidas islamit valesti tõlgendatakse ja kasutatakse. Mille järgi sa saad aru, et Malala on moslem? Kas videos on midagi, mis ei ole sinu arvates moslemitele tüüpiline? Kuidas tõlgendatakse islami usku valesti? Kelle huvides see on? Igapäevaelus võib religioon avalduda ka suhetes teiste inimestega. Näiteks peavad kõik religioonid oluliseks andestamist. Tegevusülesanne: uurige rühmades erinevate religioonide rituaale, mis on seotud inimese elukaarega. Otsige ühe religiooni kohta võimalikult erinevaid näiteid Youtubest, tehke oma uurimusest esitlus ja tutvustage klassile.

Kontroll ja hindamine:

- **Esitlus ja võrdleva tabeli täitmine.** Eesmärk on aktiivselt kuulates märkmeid teha. Õpilastele võib anda ka ülesande oma tabeli põhjal sõnastada nt 3-5 järeldust selle kohta, millised olid eurooplaste suhted naabritega, mis valdkonnas ja/või kes keda kõige enam mõjutas. Järeldust tuleb selgitada ja kinnitada näitega.

Ristisõjad ja kristliku Euroopa laienemine 4 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- toob allikate põhjal esile ristisõdade põhjuse-tagajärg seoseid;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- selgitab, miks algatasid ristisõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu;
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisesse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis);
- nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi;
- selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised;
- selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas.

Põhimõisted: Urbanus II, Saladin, püha maa, ristisõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö kaardiga:** leiab kaardilt infot ja selgitab kaardi abil, mis riikidest mindi ristisõtta, kus asub püha maa jne.

- **Töö allikaga.** Paavst Urbanus II kõne ja ristsõjad. Suunised õpetajatele. kuidas väärinfot avastada ja õpetada.
- Sõnastab allika abil ristsõja põhjuseid või tulemusi.
- **Töö allikatega:** muistne vabadusvõitlus. Õpetaja võib tekste lihtsustada või ise selgitada.
- **Töö tekstiga, tabeli täitmine, rollimäng.**
- **Töö ajajoonega:** koosta ajajoon Liivimaa ristiusustamise tähtsamate sündmuste kohta.
- **Venni diagramm** ristsõdade kohta Lähis-Itta ja Läänemere äärde.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - ajalookaardi ja allikate abil teadmiste hankimine ja sõnastamine.

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** - eestlaste muinasusk ja ristiusu vastuvõtmine, elame kristlikus kultuuriruumis, austame loodust.

Ainealane lõiming:

- **Geograafia** - Euroopa kaardi kasutamine, Eesti haldusjaotuse muutumine aja jooksul.
- **Eesti keel ja kirjandus** - katkendi lugemine Läti Henriku "Liivimaa kroonikast".
- **Usundiõpetus** - Arutelu: miks sageli arvatakse, et religioon põhjustab sõdu ja konflikte? Milliste oma tõekspidamiste pärast oled sina valmis võitlema? Religioosete inimeste ja gruppide jaoks on religioon oluline osa nende identiteedist. Sageli määratletakse neid inimesi ja grupe just eelkõige nende religiooni järgi (moslemid, juudid jne), mistõttu seostatakse nende gruppide siseseid või vahelisi konflikte samuti religiooniga. Tegelikult põhjusteks on tavaliselt hoopis poliitilised, majanduslikud või ajaloolised asjaolud. Mis põhjused ajendasid ristsõdu? Vaata ka usundiõpetuse III kooliastme ainekava ülesande soovitusi

Kontroll ja hindamine:

- **Kaarditöö:** õpilane koostab ajalookaardi põhjal ristsõdade kohta küsimusi nii, et paariline saab vastata kaardi põhjal.
- **Allikaanalüüs.**
- **Ajajoonele** sündmuste kandmine ja nende kirjeldamine.

Eesti keskajal 5 h

Teema kirjeldus:

Õpilane mõistab, et keskajal (periood 13. sajandist 16. sajandi keskpaigani) ei ole Eestit tänases tähenduses, vaid on territoorium (Estland, Estonia). Poliitiliselt, majanduslikult ja kultuuriliselt on tegemist Vana-Liivimaaga (Livonia, Livland, Alt-Livland), mis koosnes erinevatest piirkondadest. 7-8% elanikkonnast elas linnades, valdav enamus maal. Liivimaa ühiskond oli etniliselt erikeelne.

Õpitulemused:

Õpilane:

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;

- märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle;
- kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu

Põhimõisted: Keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa sõda, Liivi sõda.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö kaardiga** - keskaegse Liivimaa valitsemine, täita saab kontuurkaarti või kirjeldada kaardi põhjal keskaegse Liivimaa haldusjaotust ning valitsemist.
- **Faktipüramiid** keskaegse Liivimaa kohta (võib teha nt paaristööna).
- **Töö tekstiga:** Seisused Vana-Liivimaal.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - ajalookaardi ja allikate abil teadmiste hankimine ja sõnastamine.

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** - õpilane toob esile iseloomulikke jooni elust keskajal Eestimaal.

Ainealane lõiming:

- **Geograafia** - Eesti haldusjaotuse muutumine aja jooksul.

Kontroll ja hindamine:

- **Töö kaardiga** - keskaegse Liivimaa valitsemine, täita saab kontuurkaarti või kirjeldada kaardi põhjal keskaegse Liivimaa haldusjaotust ning valitsemist.
- **Faktipüramiid** keskaegse Liivimaa kohta (võib teha nt paaristööna).

Maadeavastused. Euroopa uute teadmiste otsingul 4 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks;
- toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas;
- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest;
- annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- märgib kaardile maadeavastajate retked;
- kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid;
- selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas;
- toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel;

- annab hinnangu eurooplast kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.

Põhimõisted: Marco Polo reisikirjad, kompass, astrolaab, karavell, karak, indiaanlased, asteegid, inkad, konkistadoorid, kolonialism, koloniaalimpeerium.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö allikaga (Postimees 26. oktoober 1891)** Joonige eri värviga alla faktid ja arvamused. diferentseerimiseks võib kiirematele ja taibukamatele anda gooti kirjas teksti. Kontrollige ja põhjendage suuliselt, mille põhjal otsustasite. **Võrrrelge** eelmist artiklit Postimehes 12. oktoobril 1942 ilmunud tekstiga. 450 aastat Kolumbuse esimesest reisist Ameerikasse. **Cristoph Kolumbuse vastuoluline lugu.**
- **Töö allikaga. Ameerikate koloniseerimine andis hoogu väikesele jääajale.**
- Artikli analüüs. Tooge välja põhiseisukohad ja neid kinnitavad faktid. Analüüsi võib koostada ideekaardi või muus formaadis skeemina.
- **Töö tekstiga.**
- **Rühmatöö:** iga rühm saab maailma kontuurkaardi, seejärel allikatekstid maadeavastuste eelduste, põhjuste, tagajärgede kohta. Lisaks on allikatekstid erinevate maadeavastajate ja nende retkede kohta (nt Vasco da Gama, Ch. Columbus, Fernão de Magalhães vms). Rühmas on ülesanne koos allikad läbi töötada ja seejärel kanda eeldused, põhjused, tagajärjed kaardile, kaardile märkida erinevate värvidega avastusretkede suunad.

Ainealane lõiming:

- **Geograafia** – vahemaade mõõtmine, orienteerumine, asukoha määramine, geograafiline kaart, maadeavastajate teekondade kirjeldamine kasutades geograafia terminoloogiat (ilmakaarte nimetused, mandrid, saared, neemed, ookeanid, mered, väinad jms).
- **Füüsika** – Mõõtevahendid ja ühikud.
- **Eesti keel ja kirjandus** – Kolumbus Krisostomus Kolumbuse-aegsete eesti poisslaste meelisnimedest ja nende päritolust.

Kontroll ja hindamine:

- Märgib kaardile Christoph Kolumbuse merereisi Ameerikasse ja teiste maadeavastajate retked. Tuvastab teksti põhjal, millist avastusretke on kirjeldatud ja/või kirjeldab avastusretki oma sõnadega. Selgitab avastusretkede põhjuseid ja tagajärgi kasutades teemakohaseid mõisteid.
- Diferentseerimiseks sobib eeltäidetud kaart, atlase abil kaardi täitmine, etteantud märksõnad ja/või lünkteksti täitmine. Oluline on, et õpilane annab oma sõnadega hinnangu maadeavastustega alanud koloniseerimisele ühest või mitmest perspektiivist.

Reformatsioon ja vastureformatsioon, haridus, ülikoolid ja teadus ning renessanss ja humanism – uue ajastu algus 10 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsioonide teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust, nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Martin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel;
- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muudatustest;
- võrdleb skolastikat ja humanismi;
- toob näiteid maadeavastajate ja renessanssiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele;
- selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse;

Põhimõisted: katoliiklus, reformatsioon, usupuhastus, indulgents, tees, ketser, Augsburgi usutunnistus, luterlus, kalvinism, anglikaanlus, pildirüüste, Trento kirikukogu, jesuiidid, vastureformatsioon, inkvisitsioon, humanism, renessanss, traktaat,

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Evokatsioon:** M. Luther on öelnud: *“Kui ma teaksin, et homme on maailma lõpp, istutaksin täna veel õunapuu.”* Pange individuaalselt kirja/arutlege, mida selles lauses väljendatud kujund võiks tähendada.
- **Re-ga algavad mõisted ja nende tähenduse uurimine.**
- **Eri tasandi küsimuste esitamine** teksti/ materjali kohta ja nendele vastamine.
- **Võrdlemine.** Õpilased koostavad tabeli või skeemi reformatsiooni leviku ja mõju kohta (nt luterlus, kalvinism, anglikaanlus), tuues välja ka **ühisosa**.
- Uurige reformatsiooni mõju kunstile, muusikale, haridusele.
- Vt näiteks meetod **diskussoonivõrk**.
- Miks puhkes vastureformatsioon?
- **Kordamine. Reformatsioon ja vastureformatsioon, keelekümluse töölehed 7 klassile.**
- **Töö tekstiga.** Tekst jagada osadeks valida lõigud ja teemad vastavalt õpilaste arvule ja võimetele. **Paaristöö: INSERT-lugemine** (teksti kõrvale märgitakse kokku lepitud märgid (nt v varem teada, - erineb teadaolevast, + uus lisainfo, ? tahan rohkem teada)
- Haridus ja teadus, keelekümluse töölehed 7. klassile.
- **Dispuut - loetu üle arutamine.** Õpilased teevad loetud lõigu põhjal kokkuvõtet (suuliselt ja/või kirjalikult) ja esitavad vastastikku või õpetajale küsimusi. Arutelu võib laiendada võrdlusega tänapäeva kasvatuses ja hariduses.
- Maria Tilk TLÜ õppematerjal, Keskaja kasvatus.
- **Töö pildiga: Keskaja vabad kunstid.** Pildi toel uuritakse, mis olid keskaja seitse vaba kunsti ja arutletakse, miks olid olulised just need distsipliinid. Soovitav on arutleda ka ladina keele tähtsuse muutumise üle hariduses.

- Keskaja ülikoolid ja skolastika. Aquino Thomas.
- Töö tekstiga Aquino Thomasest. Teksti põhjal koostatakse faktide püramiid või kasutatakse magnetkaartide või teeviida meetodit.
- Õpetaja võib ülesande lehele kopeerida ka teksti juures oleva Aquino Thomase portree. Oluline on uurida, mis faktid kinnitavad, et Aquino Thomas on hea näide keskaja haritlasest.
- Uskmatu Tooma lugu: Toomas kui kahtleja sümbol. Loo võib ette lugeda, jutustada, analüüsida kunstiteost - vt Caravaggio "Püha Tooma uskmatust".
- **Arutelu** uskumisest ja kahtlemisest. Mis olukorras on kahtlemine hea, mis olukorras halb?
- **Poster või slaid.**
- Esitage kahtlevaid küsimusi (uurimisküsimusi) ja otsige neile vastuseid. Näidake visuaalselt ja põhjendage valikuid, kuidas leidsite oma küsimusele vastuse.
- **Koostage võrdlev tabel või skeem skolastika ja humanismi kohta.**
- Uurige, mis on **traktaat**.
- **Sõnastage üks teema, probleem või küsimus**, millega tegelesid renessansiajastu õpetlased, kunstnikud, arhitektid, kirjanikud ja koostage traktaat, milles jälgendate renessansiajastu mõtteviisi.
- **Kuulsuste pidusöök: keelekümluse töölehed 7. klassile.**

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** – uurige erinevate allikate põhjal, mida tähendab dispuut. Kasutage teemaga haakuvat dispuudi meetodit leppides kokku reeglid või formaadi vastavalt grupi suurusele ja tasemele. Suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varem õpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi.

Läbiv teema:

- **Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus** – Tähtsal kohal on üksikisiku või huvirühma osalemis- ja mõjutamisvõimalused kohaliku ja ühiskonna tasandi otsuste tegemisel.
- **Teabekeskond ja meediakasutus** – õpilane õpib märkama, mõistma ja analüüsima meedia rolle ühiskonnas ajaloo sündmuste näitel (märkab kommunikatsiooni tähtsust ja kommunikatsioonivahendite muutumist ajas). Senisest olulisemaks muutub teabe usaldusväärsuse kriitiline hindamine, kuna õpilane kasutab leitud teavet järjest rohkem isiklike otsuste tegemiseks (nt õppimisvõimalusi valides).
- **Elukestev õpe ja karjääri kujundamine** – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas teemaga sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid.

Kontroll ja hindamine:

- **RAFT kirjutamine** – Martin Lutheri kiri või jutlus koguduse liikmetele; jesuidi orduvenna kiri või jutlus linnarahvale; ajaloolase arvamuskirjeldus reformatsiooni

mõjust haridusele ja kultuurile vms. Soovitatav on õpilastele ette anda kriteeriumid. Nt kiri, jutlus või artikkel peab sisaldama 5 seisukohta, mis on põhjendatud, Õpilastele võib anda valiku mõisteid, mida tuleb kontekstis kasutada. Õpilased võivad valikuliselt oma tööd klassis ette kanda.

- Kasutab teemakohaseid **mõisteid**, toob näiteid hariduse omandamise võimalustest keskajal erinevate sisuste näitel, võrdleb keskaja kasvatust ja haridust tänapäevaga, toob näieid sellest, et haridus on erinevatel ajalooperioodidel andnud võimaluse edendada karjääri, ühiskondlikku staatust enda ja teiste inimeste heaolu jms.
- **Võrdleb** skolastikat ja humanismi vähemalt kolme näite kaudu.
- **Toob näiteid** humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele.
- **Selgitab** (maadeavastajate ja/või kunsti näitel) kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse.

8. KLASS

Sissejuhatus, uusaja mõiste, üldiseloostus, periodiseering ning ühiskond varauusajal. 2 h

Teema kirjeldus:

Varauusaeg on periood ajaloos, kus eurooplased allutasid järk-järgult suurema osa maailmast oma poliitilise ülemvõimu alla, millele lisandus koos ristiusu levitamisega euroopaliku kultuuri pealesurumine. Mitte ühelgi teisel ajastul ei ole Euroopa mõju kogu maailma ajaloole olnud nii märkimisväärne kui varauusajal. Õpilane õpib märkama ja sõnastama seoseid ning ajaloos toimunud sündmuste mõju inimkonna erinevatele eluvaldkondadele.

Õpitulemused:

Õpilane:

- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- määratleb ajaliselt (märgib ajajoonele) varauusaja ja uusaja piirid;
- selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust;
- iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu varauusajal;
- toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal.

Põhimõisted: varauusaeg, uusaeg, periodiseerimine, ajaloo pöördepunkt.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Ajajoone koostamine:** pöördepunktide, oluliste uusaja sündmuste ja nähtuste märkimine ajajoonele. Õpitakse kasutama õpikut, otsima infot veebist vms? Ühiselt pannakse paika ajastu piirid.
- Ajajoone võib koostada paberil või veebikeskkonnas, üksi, paaris või rühmatööna. Soovitatav on ette anda sündmuste hulk, mida ajajoonele märkida (nt iga 50 aasta kohta

kaks olulist sündmust, koos põhjendusega, miks just need välja toodi). Vähem võimekale õpilasele võib ajajoonele märgitavad sündmused ette anda.

- Võimekamad õpilased võivad ühel pool telge näidata Eesti ja teisel maailma sündmusi või täiendada näidetega mingist spetsiifilisest eluvaldkonnast või konkreetsest riigist. Õpilased/ rühmad tutvustavad oma tööd vastastikku. Üks-kaks õpilast-rühma võivad tutvustada kogu klassile.
- **Seisuste skeemi** (püramiidi koostamine). Skeemil tuleb näidata erinevused seisuste sees.

Läbivad teemad:

- **Keskkond ja jätkusuutlik areng** – õpilast suunatakse aru saama inimkonna kultuurilise, sotsiaalse, majandusliku, tehnoloogilise ja inimarengu erinevate tunnuste vastastikusest seotusest ning inimtegevusega kaasnevatest mõjudest.

Ainealane lõiming:

- **Kunst, informaatika** – olenevalt valikust, kas ajajoon koostatakse paberil või veebikeskkonnas võib ajajoont illustreerimise või piltide ja näitliku info lisamisega täiendada.

Kontroll ja hindamine:

- Teksti loomine. **Lühikokkuvõtte koostamine** uusaja kohta küsimuste toel. Õpilasel on võimalus kasutada kokkuvõtte koostamisel oma või rühma koostatud ajajoont ning seisuste skeemi.
- Hinnatakse õpilase suutlikkust välja tuua muutusi ja näiteid erinevatest eluvaldkondadest.
- Valitsemiskorralduse muutused varauusajal, EIS test ID 3976.
- Ajaloo lähtetaseme test 8. klassile, EIS test ID 9610.

„Vana kord“ Euroopas 18 h

Teema kirjeldus: Viini kongress ja Euroopa uusajal. Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal. Kunst, kultuur ja teadus varauusajal. Absolutism ja valgustus.

Õpitulemused:

Õpilane:

- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms);
- toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi;
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- hindab allika usaldusväärsust eristades fakte ja arvamust;
- teadvustab allika autori taotlusi ja eesmäärke;
- põhjendab allika valikut;

- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta;
- nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris;
- tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel;
- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode;
- iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel;
- kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis;
- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga;
- nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse.

Põhimõisted: kongress, lõppakt, restauratsioon, tagurlus, tasakaal, ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, hugenotid, luterlased, kalvinistid, anglikaanid, Vestfaali rahu, barokk, rokokoo, klassitsism, monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud absolutism, valgustatud monarh..

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Propagandapildid. Napoleoni võidud ja kaotused.**
- **Kristo Siig video, Viini kongress.**
- **Rühmatöö, ülesanne kaardiga.** Rühmad koostavad kättejuhtuvatest esemetest (rõivad, koolikoti sisu jms) kaardi Euroopa pärast Viini kongressi. Kaardid pildistatakse.
- **Minireferaad.** Rühma liikmed jagavad ära riigid. Iga õpilane koostab minireferaadi ühe riigi kohta. Klassis lepitakse kokku referaadi maht (nt 2-3lk) ja struktuur (alapeatükid). Fookuses võiks olla riigi areng Napoleoni sõdade ajal ning Viini kongressi ajal ja järel.
- **Kolmeastmeline intervjuu** ajaloolasega (referaadi autoriga). Tunnis võib lavastada tele- või raadiosaate, õpilased võivad salvestada podcasti vms.

- Õpilased vahetavad omavahel töid ja koostavad teise õpilase töö põhjal intervjuu küsimused. Oluline on jälgida, et õpilased koostaksid erineva raskusastmega küsimusi. Iga riigi kohta vähemalt üks intervjuu viiakse klassis läbi.
- Sissejuhatuses sobib Kristo Siigi video ususõdade kohta.
- Selle teema kontekstis tasub klassis arutleda mõistete kodusõda (kodu+sõda) ja ususõda (usk+ sõda) ja neis liitsõnades peituva vastuolu üle.
- **Töö tekstiga:** õpilane koostab vähemalt kahe riigi näitel võrdleva tabeli 16.-17. sajandi kodusõdade/ ususõdade põhjuste ja tagajärgede kohta ja sõnastab Kristo Siigi video, oma koostatud tabeli ja teksti toel omapoolse järelduse ususõdade tulemuste ja tagajärgede kohta.
- **Allika analüüs:** Analüüsimiseks sobivad allikad: Francois Dubois' Pärtliöö veresaun, John Barker, Marston Moori lahing 1644, Matthäus Merian (1593–1650), Praha kaitsmine 1618. aastal, nagu on kujutatud Francis Lützowi raamatus "Praha lugu".
- Gerard ter Borch, Vestfaali rahu - Münsteri lepingu ratifitseerimine 1648. Uurige, millal pilt on loodud, mis sündmust see kujutab, kas autor võis olla sündmuse tunnistaja, kas pidil kujutatu võib vastata tegelikkusele, mis positsioonil võib olla pildi autor toimuva suhtes, kas pildil on kujutatud ajaloolisi isikuid.
- **Mõistekaartide koostamine** õppeteksti põhjal: barokk, rokokoo ja klassitsism. Stiili nimi võib olla kaardil suurelt kirjutatud, siis saab seda kasutada ka äratundmismängu mängimises. Õpetaja on ette valmistanud slaidiesitluse läbisegi esitletavate baroki, rokokoo ja klassitsismi stiilinäidetega ning õpilased pakuvad stiili, tõstes vastava kaardi. Õigesti vastanute hulgast küsib õpetaja põhjendust, miks vastab näide just selle stiili tunnustele. Mängu saab mängida ka kokku lepitud liigutuste või poosidega. Sel juhul suurendab mäng kehalist aktiivsust. Mängu saab teha raskemaks, kui stiilile lisaks tuleb määrata kunstiilik (arhitektuur, sisekujundus, skulptuur, maalikunst, graafika, tarbekunst vms).
- **Mängukaartide valmistamine:** individuaalselt või rühmades valmistatakse kokku lepitud formaadis (nt A5) kokku lepitud hulk mängukaarte (nt 3-5 ühe õpilase kohta). Igal kaardil on üks näide barokk, rokokoo või klassitsistlikust kunstist, kaardi taga täpsem info pildil kujutatu kohta (kogu kaardipakk võiks jaguneda enam-vähem võrdselt stiilide vahel). Mängu variante on võimalik lõputult lisaks mõelda.
- Õpilased käivad kordamööda klassi ees ja tõmbavad pakist kaarte, peavad ära arvama mis stiil, teos, hoone on pildil. Õigesti arvates saavad kaardi endale.
- Kaardid jagatakse võrdselt õpilaste vahel. Õpilased kohtuvad paarikaupa ja peavad teise pakist tõmbama ja arvama. Kui mõlemad arvavad õigesti, vahetatakse kaardid. Reegel: kohtuda tuleb nt kõigi klassikaaslastega. Parimad kaardid võib kiletada ja ka järgmistel aastatel kasutusele võtta.
- **Näitus: Teadusrevolutsioon 17.-18. sajandil.** Õpilased valmistavad individuaalselt või paaristööna kokku lepitud formaadis (suurus, kujundus, alateemad jms) postrid ühe valitud 17 -18. sajandi teadussaavutuse kohta. Soovitav, et postril kasutada joonist või skeemi, mis avab leiutise olemuse visuaalselt. Kindlasti peab õpetaja koordineerima teemade valikut pakkudes välja nimekirja või avades registreerimislehe. Iga teadussaavutuse kohta valmistatakse üks poster. Postrite põhjal koostavad õpilased erineva raskusastmega küsimusi (kes, mis, kus, millal, miks, kuidas jms). Nt koostatakse küsimuste pank. Viiakse läbi mälumäng rühmades vms.

- Kasutab <https://sonaveeb.ee/> mõistete seletamiseks.
- Mõistekaardid – õpilane koostab laiendatud mõistekaarte näidetega valitsejatest, valgustusfilosoofidest ja nende vaadetest ja tegevusest. Kaardi mudel võib olla etteantud. Kaarte võib esitleda klassile ekraani vahendusel.
- **Paaristöö: kirjavahetus kahe ajaloolise isiku (nt valitseja ja filosoofi vahel, kahe valitseja vahel vms).** Õpilased valivad kaks ajaloolist isikut, kelle eluaastad võimaldavad neil kirjavahetuses olla ja kirjutavad kaks kirja. Esimene tõstatab mingi probleemi või küsimuse, küsib nõu vms. Teine vastab esimesele, andes soovitusi või hoopis kritiseerib esimese tegevust või seisukohti. Kirjades võiks puudutada valikuliselt usuküsimusi, lihtrahva elu parandamist, riigi valitsemise ja välispoliitika küsimusi jms, mis võis valitud isikule huvi pakkuda. Olenevalt klassi suurusest kantakse kirjad suuliselt ette väiksemates rühmades ning valitakse õnnestunud koguklassi ees ette lugemiseks.

Läbivad teemad:

- **Keskkond ja jätkusuutlik areng** – Läbiva teema käsitlemisega suunatakse õpilast võtma vastutust jätkusuutliku arengu eest, kasutama loodussäästlikke ja jätkusuutlikku arengut toetavaid tegutsemisviise; hindama ning vajaduse korral muutma oma tarbimisvalikuid ja eluviisi.
- **Tehnoloogia ja innovatsioon** – õpilast suunatakse omandama teadmisi tehnoloogiate toimimise ja arengusuundade kohta erinevates elualdkondades; mõistma tehnoloogiliste uuenduste mõju inimeste töö- ja eluviisile, elukvaliteedile ning keskkonnale nii tänapäeval kui ka minevikus; aru saama tehnoloogiliste, majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste uuenduste vastastikustest mõjudest ning omavahelisest seotusest; mõistma ja kriitiliselt hindama tehnoloogilise arengu positiivseid ja negatiivseid mõjusid ning kujundama kaalutletud seisukohti tehnoloogia arengu ja selle kasutamise seotud eetilistes küsimustes; kasutama info- ja kommunikatsioonitehnoloogiat (edaspidi IKT) eluliste probleemide lahendamiseks ning oma õppimise ja töö tõhustamiseks; arendama loovust, koostööoskusi ja algatusvõimet uuenduslike ideede rakendamisel erinevates projektides.

Ainealane lõiming:

- **Eesti keel** – mõistete seletamine ja illustreerimine Viini kongressi näidetega. Soovitav on sõnaveebist uurida sõnade ususõda, kodusõda, veresaun tähendusi ja lasta õpilastel neid mõisteid oma sõnadega seletada. Sõnaveebi kasutamine ja kirjaliku ning suulise väljendusoskuse samuti esinemisoskuse arendamine. Ülesandes võiks õpilane püüda luua või tabada ajalooliste isikute väljendusstiili. Kirja kirjutamine arendab loovust ja empaatiat. Kirja pandud teksti ette lugemine vähendab esinemisärevust, ent pakub esinemiskogemust.
- **Geograafiaga** – Euroopa kaardi loomine
- **Eesti keel ja informaatika** – Referaadi koostamine ja vormistamine. Referaadi osad: tiitelleht, sissejuhatus, peatükid ja alapeatükid, kokkuvõtted, viitamine (vastavalt koolis kehtivale juhendile), kasutatud allikate loetelu. Referaati ei prindita vaid laaditakse üles koolis kasutatavasse veebikeskkonda (e-kool, stuudium vms).
- **Võõrkeeled** – tõenäoliselt tuleb allikaanalüüsi koostamiseks infot otsida võõrkeelsetelt veebisaitidelt.

- **Usundiõpetus** – Arutelu: miks sageli arvatakse, et religioon põhjustab sõdu ja konflikte? Milliste oma tõekspidamiste pärast oled sina valmis võitlema? Religioossete inimeste ja gruppide jaoks on religioon oluline osa nende identiteedist. Sageli määratletakse neid inimesi ja grappe just eelkõige nende religiooni järgi (moslemid, juudid jne), mistõttu seostatakse nende gruppide siseseid või vahelisi konflikte samuti religiooniga. Tegelikult põhjusteks on tavaliselt hoopis poliitilised, majanduslikud või ajaloolised asjaolud. Mõttele õpitud konfliktide peale, milliste konfliktide põhjuseks on religioon ja mis on teised põhjused. Kasuta oma otsuste tegevuseks abi asjakohastest interneti allikatest. Ükski religioon ei õigusta sõda ega tapmist. Ometigi on olukordi, kus tuleb seista selle eest, mida armsaks või pühaks pead (pere, kodumaa). Õiglase sõja teooria kohaselt on sõda teatud juhtudel õigustatud. Tegevusülesanne: uurige õiglase sõja põhjuseid (Wikipedia artikkel) ja vaadake, kas ja mil määral te nendega nõustute.
- **Usundiõpetus, loodusained** - Lugege tekst: Ekspert selgitas välja, mis on tarkus (otsida internetist). Arutlemiseks: mis on need suured küsimused, mida me saame uurida teaduse abil? Kas ja millised on küsimused, millele teadus veel ei oska vastata? Kas sinu arvates saab loodusteadlane olla sügavalt usklik inimene? Mida arvad ütlusest, et teadus vastab küsimustele „kuidas?“ ja usk vastab küsimusele „miks?“? Oletame, et saaksid vastuse ühele küsimusele elu ja maailma kohta. Mida sa tahaksid teada saada? Tegevusülesanne: teadlased on väga targad, aga ometigi ei osata täpselt selgitada, mida tähendab tarkus. Proovige oma rühmas hästi täpselt kirjeldada, mis on tarkus. Kas klassikaaslased nõustuvad teie definitsiooniga?

Kontroll ja hindamine:

- Hinnatakse minireferaadi vastavust kokku lepitud struktuurile ja nõuetele ning kaasõpilase töö põhjal koostatud intervjuu küsimusi.
- Klassis analüüsitakse läbi viidud intervjuusid.
- **Allikaanalüüs:** õpilane koostab lihtsama analüüsi ühe kunstiteose kohta, sõnastab järelduse ning annab üldistava hinnangu ususõdade perioodile ajastu konteksti arvestades ning tänapäeva seisukohast. Kasutab teemakohaseid mõisteid.
- Kunstistiilide tundmise õpitulemuste kontrolliks sobib **valikvastustega veebitest**, mis võimaldab küsimuste koostamisel pilte lisada. Õpetaja saab selle teha endale sobivas keskkonnas ja kokku lepitud kriteeriumide põhjal. Kas tunda tuleb ainult kunstistiili või ka kunstnikku, teose nimetust, stiilide tunnuseid vms.
- Teadusrevolutsiooni teemat võib samuti kontrollida **valikvastustega testiga**, aga selleks sobib ka **viktoriin, mälumäng, vastastikune küsimine** jms.
- **Kujundav hindamine:** kaasõpilased ja õpetaja annavad sõnalist tagasisidet suuliselt ette kantud kirjadele. Hinnatakse tegelaste valikut, kirjade sisu ja ajaloolist tõepärasust, stiili ja esinemist.

Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus 8 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. saj) toimunud muutusi Eesti ühiskonnas;

- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis);
- toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;
- tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas.

Põhimõisted: Rootsi aeg, Vene aeg, reduktsioon, restitutsioon.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö tekstidega, ajajoon ja Freimi tabel** (entsyklopeedia.ee). Esmalt visandatakse ajajoonele Rootsi ja Vene aja kronoloogia ja olulisemad sündmused. Seejärel töötatakse tekstidega, eesmärgiga leida ja sõnastada Rootsi ja Vene aega läbivaid teemasid. Teemade leidmisel võib abi olla ka video vaatamisest **Kristo Siig, video: Talurahva olukord 17.-18. sajandil** või ülesannete lahendamisest.
- **Freimi tabeli koostamine.** Tabel võimaldab võrrelda eri perioode kokku lepitud kategooriate alusel. Selle meetodi abil saab harjutada võrdluskategooriate sõnastamist näiteks grupidena. Õpilased töötavad gruppides just kategooriate sõnastamise etapis. Iga grupp peab sõnastama kokku lepitud arvu kriteeriume (nt 3-5). Võrdluse koostab iga õpilane individuaalselt. Ülesannet saab diferentseerida kriteeriumide hulga või keerukuse alusel. Vajadusel võib õpetaja kriteeriumid ette anda või koos õpilastega sõnastada.
- **Kultuuriobjekti tutvustamine:** valida ja tutvustada üht kodukoha/ Eesti kultuuriobjekti 17.-18. sajandist. Ülesannet on lihtne kohandada mahtu diferentseerides või paaris ja grupidööd tehes. Lihtne lahendus individuaalseks tööks on **minireferaad 5 osalise mudeli järgi** (nt vormistada A5 lehele). Objekti valiku põhjendus ühe lausega. Objekti tutvustus viie lausega. Joonis objektist. Joonise allkiri. Viited allikatele koolis kehtiva hindamisjuhendi järgi.

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** – õpilast suunatakse omandama teadmisi Eesti kultuuri, sealhulgas eesti rahvuskultuuri ja teiste kultuuride kujunemise ja vastastikku rikastavate mõjutuste kohta; mõistma ennast kultuuri kandjana, edasiviijana ja kultuuride vahendajana.

Suured revolutsioonid ning vabadus, võrdsus, vendlus 8 h

Teema kirjeldus:

Ameerika iseseisvumine. Prantsuse revolutsioon, Napoleoni valitsemisaeg. Teema käsitlemine pakub hulgaliselt võimalusi erinevate ajalooalaste oskuste kujundamiseks. Prantsuse revolutsioon on uusaja suursündmus, mis muutis Euroopas valitsenud seisuslikku ühiskonnakorraldust. Keskajast pärinenud seisustel olid erinevad õigused, samas jõukuse tase seisuse piires oli väga erinev. Suuremal osal rahvast ei olnud poliitiliste otsuste tegemisel mingit kaasaráärmisõigust, samas kui majanduslikult omati märkimisväärset võimu. Prantsuse

revolutsioon tõi kaasa ühiskonnas inimeste majandusliku ja sotsiaalse võrdsustamise. Õpitakse nägema, et põhjused viivad tagajärgedeni, et muudatusi ühiskonnas on viidud läbi nii reformide kui ka revolutsiooni teel ja nende mõju ulatub tänapäevani.

Õpitulemused:

Õpilane:

- selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil: Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine;
- teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel (Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus);
- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava Kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi;
- tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel;

Põhimõisted: koloonia, emamaa, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, põhiseadus, demokraatia, seisused, generaalsaadid, reform, revolutsioon, Asutav Kogu, äärmuslus, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö tekstiga ja sündmuste aegriivi koostamine. Paaristöö:** Õpilastele antakse sedelid sündmustega Ameerika Ühendriikide kujunemisloost. Sedelid tuleb järjestada ja sündmuste sisu lahti kirjutada. Töö tulemusel võib valmida elektrooniline- või paberposter või -plakat teemal Ameerika ühendriikide loomine, mida klassikaaslastele tutvustatakse.
- Ülesanne dokumendiga: Ameerika Ühendriikide iseseisvusdeklaratsioon.
- Õpilane tutvub Ameerika Ühendriikide põhiseadusega. Õpilane võib otsida vastuseid õpetaja koostatud/esitatud küsimustele või koostatakse ja esitatakse küsimusi vastastikku. Oluline on mõista, et Ameerika Ühendriikide Põhiseaduse näol on tegemist maailma esimese demokraatliku põhiseadusega, mis on olnud eeskujuks teiste riikide põhiseaduste koostamisel.
- **Hindelse tööna tuleb koostada kõne, mille põhiseaduse koostaja peab saadikutele enne põhiseaduse allkirjastamist.**
- Parimad kõned loetakse ette ja klassis võib läbi mängida ka dokumendi allkirjastamise. **Evokatsiooniks** sobib stseen, kui õpilased kehastuvad senaatoriteks, õnnitlevad üksteist põhiseaduse vastuvõtmise puhul ning nimetavad üksteisele sündmusi Ameerika ühendriikide kujunemisloost, põhimõtteid iseseisvudeklaratsioonist või põhiseadusest.

- **Töö karikatuuriga.** Õpilane iseloomustab karikatuuride toel seisuslikku ühiskonda Prantsusmaal 1789, tuues välja ühiskonna ümberkorraldamise vajadused erinevate seisuste seisukohalt.
- **Töö videoga.** Õpilane lahendab video käigus ülesanded ja kirjutab välja revolutsiooni arenemise sõlmpunktid/ etapid. Prantsuse revolutsioon. Interaktiivne video. <https://vara.e-koolikott.ee/node/1831>
- **Töö tekstiga.** Prantsuse revolutsiooni põhjalikumaks käsitlemiseks sobib Lauri Leesi koostatud materjal koos kordamisküsimustega, aga ka vikipeedia artikkel Napoleoni koodeksi kohta.
- **Töö mõistetega:** õpilased koostavad üksi või paaristööna ristsõna teemaga seotud mõistetest, kas paberil või sobivas veebikeskkonnas, kasutades õpikut ja/või sõnaveebi.
- **Uudisloo koostamine:** Louis XVI arreteerimine ja hukkamine. Uudisklipp.
- **Kokkuvõttev kordamine:** Riigikorra muutumine Prantsusmaal 1789-1804.
- Kogu teema käsitlemiseks sobivad **keelekümluse töölehed 8. klassile.**
- **Töö karikatuuriga.** Napoleoni sõjad.

Üldpädevused:

- **Suhtluspädevus** – suudab end olukorda ja suhtluspartnereid arvestades kõnes ja kirjas selgelt ja asjakohaselt väljendada, mõista ja tõlgendada erinevaid tekste, tunneb ja järgib õigekirjareegleid; on aktiivne ja vastutustundlik kodanik, kes on huvitatud oma kooli, kodukoha ja riigi demokraatlikust arengust. Suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeles, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi.
- **Kultuuri- ja väärtuspädevus** – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi; teadvustada oma väärtushinnanguid.

Läbivad teemad:

- **Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus** – üksikisiku või huvirühma osalemis- ja mõjutamisvõimalused kohaliku ja ühiskonna tasandi otsuste tegemisel.

Kontroll ja hindamine:

- **Kõne, mis peetakse enne Ameerika Ühendriikide põhiseaduse allkirjastamist:** kõne eesmärk on veenda osariikide saadikuid dokumendile alla kirjutama. Kõne võiks sisalda lühikest ülevaadet riigi kujunemisloost; viiteid iseseisvusdeklaratsioonile ja põhiseadusele; iseseisvudeklaratsiooni ja põhiseaduse tähtsust demokraatlike põhimõtete ellurakendamisel. Hinnatakse kõne vastavust etteantud kriteeriumidele, õppeprotsessis käsitletud õppesisu ja dokumentide kasutamise oskust, stiili ja õigekirja.
- **Venni diagramm:** Revolutsioon ja reformid Prantsusmaal 1789-1804.
- **Arutlus küsimuste toel:** Kas ühiskonna ümberkorraldamiseks tuleks teha revolutsioon või reformid?

- **Väitlus:** Mõnikord on revolutsioon ühiskonna ümberkorraldamiseks möödapääsmatu.
- **Paneeldiskussioon:** Tagasivaade sündmustele Prantsusmaal 1789-1804. Meetodiks sobib otsustusmäng või juhtumianalüüs. Laua taga žirondiinide esindaja, jakobiinide esindaja, Napoleon Bonaparte, Joseph-Ignace Guillotin vms ajalooline isik.

Poliitilised õpetused ja rahvuslik liikumine Euroopas, kolonialism ja imperialism 8 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatialle, rahvuslusele tänapäeval;
- iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle;
- kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias;
- annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast;
- selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
- analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega;
- analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19.saj näitel;
- analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega.

Põhimõisted: ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism, rahvuslus, rahvuslik vabadusliikumine, rahvusriik, kodanlus, liberalism, vabariik, põhiseadus, koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Kristo Siig, video, Uusaegsed ideoloogiad: liberalism, konservatism, sotsialism.**
- **Keelekümbluse töölehed 8. klassile.**
- **Siksakrühmatöö.** Õpilased jagunevad nelja rühma: liberaalid, konservatiivid, rahvuslased, sotsialistid. Iga rühm koostab plakati (stendi) ideaalsest ühiskonnast. Kasutatakse <https://sonaveeb.ee/> mõistete defineerimiseks, ideoloogide tsitaate ideede kunstiliseks sõnastamiseks, luuakse visuaalne identiteet, pöörduakse sõnumitega potentsiaalse toe-

tajaskonna poole jne. Seejärel külastatakse teiste rühmade stende ja täidetakse individuaalselt **võrdlev tabel**, näiteks: suhtumine võrdsusesse, suhtumine eraomandisse, suhtumine rikkuse ümberjagamis, suhtumine demokraatiasse, revolutsioon või reformid, riigi roll majanduses.

Teema käsitlemist võib süvendada ekspertrühmi moodustades ja korraldades **arutelu** mõne tänapäeva Eesti või kohaliku elu probleemi üle, kusjuures iga õpilane peab probleemile lähenema oma kodurühma poliitilist vaadet säilitades.

- **Töö pildiga Philip Veit “Germania”.** Sissejuhatav arutelu klassis või kirjalik nn kaheosaline päevik. Mis mõtteid ja tundeid Philip Veiti “Germania” tekitab? Mis sümboleid märkad, mida kunstnik on pildil kasutanud? Mis sõnumit maali autor soovib edastada?
- **Mõistete seletamine õpiku sõnaveebi abil.**
- **Paaristöö kaardiga.** Õpilased koostavad kaardil kujutatu ja legendi põhjal lühikese kokkuvõtte (4-5 lauset) Saksamaa olukorrast 1848.aastal. Võimekamad õpilased võivad kirja panna tähelepanekuid ka teiste riikide kohta.
- **Kristo Siig, video Saksamaa ühendamise.**
- **Võrdleva tabeli koostamine valitud riikide kohta** (Saksamaa, Prantsusmaa, Austria, Itaalia). Revolutsiooni põhjused. Tähtsamad nõudmised. Sündmuste käik. Tulemused. Võrdleva tabeli põhjal sõnastatakse kokkuvõttev järeldus Euroopa rahvaste kevade kohta.
- **Õppematerjal: Ajalooõpetus ja pildid. Liivimaa avastamise legend (võrdlus Ameerika avastamisega).** Video ja tööleht.
- **Töö pildiga: Prantsusmaa toob Marokosse tsivilisatsiooni, rikkuse ja rahu (Aja-kirja Petit Journal kaanepilt 1911).** Arutlege või tehke märkmeid. Milliseid sümboleid ja kujundikeelt kasutatakse Prantsusmaa ja Maroko põliselanike kujutamiseks? Kuidas põhjendavad eurooplased kolonisatsiooni? Mis võisid olla eurooplaste peamised koloniaalpoliitilised eesmärgid? Kas kolonistidel võis olla kõhklusi oma tegevuse eetiliste külgede osas?
- National Geographic, artikkel “Mis on kolonialism”
- **Dilemmaküsimus: Kas kolonialism on õigustatud lääneliku tsivilisatsiooni, demokraatia ja inimõiguste leviku ja laiendamisega? Või Kas imperialismi kujunemine oli kolonialismi loomulik jätk? Või Kas Hollandi kuninga vabandus riigi koloniaalmineviku pärast on õigustatud?** (vt ERR artiklid).
- Rühmatöö meetod **probleemiaken** (soovitav on moodustada neli rühma, iga rühm täidab kõik probleemakna ruudud). Akna ruutudesse kirjutada ühe või mitme riigi näited: kolonialismi ajalugu ja põhjused; kolonistide tegevus asumaadel (konkreetsed näited eri piirkondadest); põliselanike olukord; tulemused, tagajärjed, mõju. **Probleemakende esitlemine** (iga rühm esitleb üht akna ruutu, teised rühmad täiendavad). **Järelduse sõnastamine:** lõpuks sõnastab iga õpilane järelduse individuaalselt, lähtudes püstitatud dilemmaküsimusest (vt õpitulemuste kontroll ja hindamine).

Läbivad teemad:

- **Väärtused ja kõlblus** – toob selgemalt esile väärtushinnangute ja kõlbliste normide ühiskondliku ning ajaloolis-kultuurilise mõõtme. Erinevate maailmavaadete

tutvustamisega (ajaloos ning tänapäeval) toetatakse sallivuse ja lugupidava suhtumise ning maailmavaatelistes küsimustes orienteerumise oskuste kujunemist. Eri allikatest teabe kogumisega, erinevates õppeainetes käsitletu ning kogemuste põhjal juhitakse õpilasi arutlema väärtuste ja kõlbelisuse teemade üle, võrdlema erinevaid seisukohti ja põhjendama oma seisukohti, pidades silmas eelarvamusteta, taktitundelist, avatud ja lugupidavat suhtumist erinevatesse arusaamadesse. Taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes tunneb üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

- **Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus** – õpilast suunatakse väärtustama ühiselu demokraatlikku korraldamist, koostööd, kodanikualgatus ja vabatahtlikkusele põhinevat tegutsemist ning konfliktide rahumeelset ja vägivaltatut lahendamist; olema algatusvõimeline ja ettevõtlik, kujundama isiklikke seisukohti ning neid väljendama; tundma õppima ja kaitsma enda ja teiste õigusi ning mõistma nendega kaasnevat vastutust ja kohustusi.
- **Kultuuriline identiteet** – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis.

Ainealane lõiming:

- **Eesti keel** – mõistete selgitamine.
- **Kunst** – stendi kujundus.
- **Ühiskonnaõpetus** – arutelu mõne tänapäeva Eesti või kohaliku elu probleemi üle. Võitlus õiguste eest, eesmärkide seadmine ja vahendite valimine, ühiskondlik vastasseis ja kompromissid.
- **Inglise keel ja geograafia** – kaardi ja legendi lugemine.
- **Võõrkeeled** – materjal koloniaalajaloost.

Kontroll ja hindamine:

- Kodurühmad tutvustavad stende.
- Iga õpilane koostab võrdleva tabeli poliitiliste õpetuste kohta.
- Õpilane lahendab õpitulemuste saavutatuse kontrolliks valikvastustega testi ja/või põhjendab isiklikku maailmavaatelist eelistust. Hindamist võib laiendada küsides põhjendust ka kõige vähem sobiva poliitilise õpetuse kohta või kõige enam kompromissivalmis poliitilise õpetuse kohta. Isiklik arvamus peab olema põhjendatud.
- **Arutluse kirjutamine: Kas Euroopa rahvaste liikumapanev jõud oli liberalism või rahvuslus?**
- Abistavaid küsimusi: Milline oli Viini kongressi järgse Euroopa kaart ja poliitiline olukord? Mis probleemid põhjustasid erinevates riikides rahva enamuse rahulolematust? Millised olid Euroopa rahvaste peamised nõudmised riigivõimu ja ühiskonnakorralduse suhtes? Kuidas kulgesid revolutsioonilised väljaastumised eri riikides? Millised ühiskonnakihid olid revolutsioonilised ja miks? Milline oli võimukandjate reaktsioon rahva väljaastumistele? Miks ei vallandunud revolutsioone

Inglismaal ja Venemaal? Millised olid 1848.-1849.aasta revolutsioonide peamised tulemused? **Hindamiseks kasutada põhikooli arutluse hindamisjuhendit**
https://teaduskool.ut.ee/sites/default/files/teaduskool/olympiaad/eesti/eao_2017_18_a_rutluse_hindamisjuhendid.pdf

- **Dilemmaküsimus:** Kas kolonialism on õigustud lääneliku tsivilisatsiooni, demokraatia ja inimõiguste leviku ja laiendamisega? või Kas imperialismi kujunemine oli kolonialismi loomulik jätk? või Kas Hollandi kuninga vabandus riigi koloniaalmineviku pärast on õigustatud?
- **Iga õpilane sõnastab järelduse kasutades argumenteerimist.** Soovitav on järeldused kirjutada mõnes kooli kasutavas veebikeskkonnas.
- **Vt RITA meetodid**
- TLÜ õppematerjal, Mis on argumendi kohustuslikud koostisosad:
http://www.tlu.ee/opmat/ri/argument/mis_on_argumendi_kohustuslikud_koostisosad.html

Industriaalühiskonna kujunemine ning teadus, tehnika ja kultuur 19.sajandil ja 20.sajandi algul 10 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas;
- selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- toob näiteid, kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg;
- analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19.saj Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel;
- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.

Põhimõisted: kütused: süsi ja koks, aurumasin, võimsusühikud: hobujõud ja watt, tööstus, vabrik, automatiseerimine, linnastumine, sisepõlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik, aspiriin, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit, krinoliin, tärgeldamine, frakk, smoking, silinder, romantism, realism, historitsism, impressionism, postimpressionism, juugend

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Sissejuhatav ülesanne pildi ja artikliga. Mis mõtteid ja tundeid artikli päises olev pilt tekitab? Mis on artikli sõnum? Mis faktid toetavad sõnumi edastamist?
- Tööstusliku pöörde käsitlemine Kärkla kalevivabriku näitel.
- Hiiumaa muuseumi töölehed.
- Ülesanded tekstide ja piltidega e-koolikotist.
- Tööstusettevõtted Eestis 19. sajandil, ülesanded e-koolikotist.
- **Artikli ja reklaami koostamine.** Teaduse ja tehnika areng uusajal.
- **Rühmatöö või paaristöö. Ühe minuti loengud 19. sajandi teadusest ja kultuurist.**
- Esmalt arutatakse mõne minutiloengu põhjal, milline on hea minutiloeng (pealkiri, hüpotees, loengu tekst, intonatsioon, katteplaanid, kokkuvõte). Seejärel kogutakse infot ja kirjutatakse tekst, mõeldakse läbi katteplaanid, küsimused jms.

Üldpädevused:

- **Uurimisküsimuse sõnastamine** – dilemmaküsimuste harjutuse abil saavad õpilased aru, kuivõrd oluline on taustainfo valdamine hea küsimuse koostamiseks ja faktidel põhineva otsuse tegemiseks.

Läbivad teemad:

- **Keskkond ja jätkusuutlik areng** – õpilast suunatakse arutlema keskkonnaprobleemide üle nii kodukoha, ühiskonna kui ka üleilmsel tasandil, kujundama isiklike keskkonnaalaseid seisukohti ning pakkuma lahendusi keskkonnaprobleemidele.
- **Tervis ja ohutus** – tähelepanu pööratakse tervist ja ohutust väärtustavate hoiakute kujundamisele ning tervisliku ja ohutu käitumise oskuste arendamisele. Õpilane õpib analüüsima erinevate (isiklike, sotsiaal- majanduslike, kultuuriliste ja keskkonna jt) tegurite mõju tervisele ja turvalisusele ja seadma tervise ja ohutusega seotud eesmärged ning analüüsima nende saavutamist.

Ainealane lõiming:

- **Keemia** – söe ja koksi erinevused, orgaanilised kütused jne. Ravimid ja narkoos.
- **Füüsika** – võimsus ja võimsusühikud, auru jõu demonstreerimine keeva vee poti abil. Sisepõlemismootor, elektrienergia, elektrimootor, hõõglamp, röntgen.
- **Geograafia** – tööstusliku pöörde levik ja seos loodusvarade ja looduslike tingimustega (vt Hiiumaa muuseumi töölehed). Rahvastikuprotsessid 19. sajandil.
- **Matemaatika, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus** – suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõenduspõhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt.
- **Bioloogia** – nakkushaigused, bakterid ja viirused, veregrupp, rasestumine ja rasestumisvastased vahendid, toitumine jms.

Kontroll ja hindamine:

- **Ideekaartide** koostamine ja esitlemine rühmatööna.
- Uusajal alanud tööstuslik pööre - kas liikumine inimkonna heaolu või kliimakatastroofi suunas?

- Samal teemal võib kirjutada ka **arutluse**, korraldada **väitluse**, koostada **dilemmaküsimusi**, millele kogutakse põhjendatud vastuseid klassiklaste, pereliikmete vms seast.
- **Miniuurimus dilemmaküsimustega**: õpilane koostab ühe dilemmaküsimuse etteantud teemal (nt kas koliksid 18. sajandi lõpul Inglismaal elades maalt linna? Kas töötaksid kaevanduses või oleksid pärisori? Kui oleksid osav ja hinnatud mehhaanik, kas jääksid Euroopasse või põgeneksid Ameerikasse? jne). Seejärel toimuvad kohtumised kõigi klassikaaslastega. Vastastikku esitatakse oma küsimus ja vastatakse teise küsimusele. Kõik teevad märkmeid ja koguvad statistikat, kuidas küsimusele vastatakse ja mis on olulisemad põhjendused. Pärast koostavad ja esitavad õpilased lühikokkuvõtte oma dilemmaküsimusele antud vastustest.
- Artiklite või ühe-minuti loengute koostamine ja nendega tutvumine.
- Teadmiste kontrolliks ja/või kordamiseks sobib viktoriin, kahoot, miljonimäng vms, mille õpilased ise koostavad. Küsimustes peaks olema kasutatud kõigi õpilaste või rühmade töid.
- Soovi korral võib õpetaja koostada ka valikvastustega veebitesti.
- Põhjaliku (mälu)mängu koostamine võib olla ühe või paari õpilase loovtöö teema.

Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul 10 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega;
- nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi;
- nimetab Eesti omariiklusele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- seostab eestlaste perekonnanimede saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanimede saamislugudest;
- toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku;
- toob näiteid ärkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos;
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;
- toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos;
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt);
- teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonna arengus.

Põhimõisted: reformid, tagurlus, dekabristid, õigeusk, isevalitsus, slavofiil, venestamine,

baltisakslane, estofiil.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Loeng slaidide põhjal, Venemaa 19. sajandil (15 minutit)**
<https://www.youtube.com/watch?v=zV-eG27EpIQ>
- Soovitav on koostada küsimused, millele õpilased võiksid loengu jälgimise käigus vastata. Võib lasta õpilastel kirjutada ka lühikokkuvõtte 19. sajandi Venemaa sise- ja välispoliitika ja eesmärkide kohta.
- **Töö tekstiga püramiidskeemi meetodil:** 1. ehk baastasand: faktide, näidete ja tunnusjoonte nimetamine; 2. baastasandi info kategoriseerimine; 3. üldistav lühikokkuvõtte kahe esimese tasandi põhjal; 4. teema või pealkiri
- **Vene võimu aeg Eestis 19. sajandil ja 20. sajandi alguses.**
- Iga alateema kohta koostab üks rühm püramiidskeemi ja teeb selle põhjal ettekande. Püramiidskeemid (või fotod neist) laaditakse kõigile kättesaadavasse õpikeskkonda.
- **Näitus “Pärisrahvast priirahvaks” koos ülesannetega.**
- **Psühhodraama meetodid.**
- **Kuidas eestlased said endale perenimed.**
- **Akrostihhoni (esitäheluuletuse) kirjutamine:** Ärkamisaja tegelased ja Eesti iseseivusele kaasa aidanud tegelased. Luuletuses tuleks kajastada olulisemaid ettevõtmisi, ajaloosündmusi ja isiku panust Eesti omariikluse kujunemisse. Luuletused kantakse ette. Taustaks võiks ekraanile projitseerida isiku portree.
- **Töö dokumendiga:** 1905. aasta lendleht <https://www.ra.ee/oppematerjal/1905-aasta-lendleht/>
- **Eestist pärit ja rahvusvahelise mõjuga baltisakslaste teemal memoriini tüüpi mängu koostamine ja mängimine.**
- Tähelepanuväärseid baltisakslasi otsida Wikipediast.
- Ekskursioon või giidituur kodukohas 19. sajandi kultuuripärandi teemadel. **Vt. Eesti kultuurilooline õppematerjal.**

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet** – õpilasel aidatakse mõista, et omaenda tugev kultuuriline identiteet toetab teda teistes kultuurides orienteerumisel. Õpilasele pakutakse erinevaid võimalusi süvendada teadmisi, omandada kogemusi, kaasa lüüa kohalike kultuurisündmuste ettevalmistamises ja läbiviimises.

Ainealane lõiming:

- **Geograafia** – esitluse käigus ajalookaardil toimuva jälgimine.
- **Eesti keel ja kirjandus** – baltisaksa estofiilide ja ärkamisaja tegelaste panus Eesti kultuurilukku, eestlaste perekonnanimede saamisluu.

Kontroll ja hindamine:

- Õpilane nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi.
- Seostab Eesti ajaloo sündmusi Euroopa ja Venemaa ajalooga.

- Nimetab rahvusvahelise mõjuga baltisakslasi, 19. sajandi eesti soost haritlasi, ärkamisaja tegelasi ja omariiklusele kaasa aidanud isikuid, toob näiteid nende tegevusest ja mõjust Eesti kultuuri- ja poliitikaalus.

Esimene maailmasõda ning Eesti iseseisvumine 6 h

Teema kirjeldus:

1914. aastal alanud esimene maailmasõda tõi kaasa muutused, mis avaldasid suurt mõju ühiskonnaelu erinevatele valdkondadele: lagunesid impeeriumid, tõusid esile rahvusriigid, toimus märgatav areng sõjapidamises, teaduses, kultuuris jt ühiskonnaelu valdkondades. Eesti jaoks tipnesid esimese maailmasõja aegsed sündmused omariikluse väljakuulutamise ja kättevõitmisega Vabadussõjas. Esimene maailmasõda näitas, et suured impeeriumid (Saksa, Venemaa, Austria-Ungari) lootsid sõjalise jõu abil lahendada oma probleeme, kuid varisesid lõpptulemusena kokku. Nendes riikides puhkesid rahutused, Venemaal vallandus revolutsioon. Õpilased õpivad erinevate allikate ja kaardi abil nägema ja sõnastama põhjus-tagajärg seoseid, arutlevad ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kasutades fakte ja mõisteid konteksti sobivalt. Õpilased selgitavad õpitegevuse tulemusena, kuidas muutused maailmas avaldasid mõju Eestile ja tema kodukohale.

Õpitulemused:

Õpilane:

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle;
- analüüsib esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning esimese maailmasõja tagajärge ja mõju maailma arengule
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
- nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms;
- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi;
- kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärge ja mõju;
- nimetab esimese maailmasõja aegseid sõjalisi liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärge;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- analüüsib omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid)

Põhimõisted: Antant, Kolmikliit, Keskkriigid, atentaat, läänerinne, idarinne, manööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu, veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa, iseseisvusmanifest, 23.-24.02.1918.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Töö kaardiga:** ajalookaardi abil sõjaliste blokkide nimetamine, kontuurkaardile kandmine, sõja käigu kohta informatsiooni hankimine, sõnastamine.
- **Töö allikatega.**

- Õpetaja valib klassile jõukohaseid ülesandeid (nt allika ja videoülesanded)
- Esimese maailmasõja tehnilised uuendused: tank, tsepeliin, mürkgaasid, lennuk. Kuidas mõjutas sõjapidamist tehnilised uuendused? Leida tehniliste uuenduste kohta infot internetist.
- Manööversõja ja positsioonisõja võrdlemine.
- **TTS meetod** (aktiivne tekstiga töö). Võib paljundada teksti ja jagada osadeks paarilistele või rühmaliikmetele. Pärast annavad paarilised klassis ülevaate, mida nad teadsid varem, mida said tekstist teada või mida tahaksid veel teada. Rühmas töödades võib kasutada vastastikuse õpetamise meetodit, kus iga rühmaliige tutvustab enda osast saadud infot.
- Tekst nt <https://diplomaatia.ee/100-aastat-esimese-maailmasoja-lopust-2/>.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** – leiab ja sõnastab infot erinevate allikate ja ajaloolise kaardi abil.

Läbivad teemad:

- **Tehnoloogia ja innovatsioon** – tehnoloogia areng sõja ajal (uuendused sõjapidamises).
- **Teabekeskond** – analüüsides esimese maailmasõja eelseid allikaid, propagandapilte, õpilane õpib nägema propaganda mõju ühiskonnas valitsevatele hoiakutele ja inimese otsustele.

Ainealane lõiming:

- **Kirjandus** – raamatud ja filmid, mis kajastavad esimese maailmasõja sündmusi, nt Erich Maria Remarque “Läänerindel muutusteta” (miks nim sõjaaegset põlvkonda “kadunud põlvkonnaks”?).
- **Geograafia** – kaardilt info hankimine, kontuurkaardi täitmine.

Kontroll ja hindamine:

- **Töö kaardiga:** ajalookaardi abil sõjaliste blokkide nimetamine, kontuurkaardile kandmine, sõja käigu, rinnete, lahingute kohta informatsiooni sõnastamine.
- **Faktipüramiid** Esimese maailmasõja kohta (ülemisel astmel 1-3 tähtsamat fakti, keskmisel astmel 3-5 kaasnevat fakti ning alumisel astmel 5-7 toetavat fakti).
- Erinevaid oskusi kontrollivaid ülesandeid.
- **Arutlus** Esimese maailmasõja teemal. Näide teaduskoolist.
- **Laiendatud kava** koostamine Eesti iseseisvumise kohta.
- **Allikatöö:** töö iseseisvusmanifestiga

9. KLASS

Sissejuhatus 2 h

Teema kirjeldus:

Kordame eelmisel aastal õpitut ja tuletame meelde esimese maailmasõja käigu, tulemused, võitjariigid ning põhilised sündmused.

Maailm kahe maailmasõja vahel 21 h

Teema kirjeldus:

Esimese maailmasõja tagajärjed, Eesti Vabadussõda, demokraatia ja diktatuurid 1920.- 1930. aastatel, demokraatlik ja autoritaarne Eesti, majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel, kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis.

1920. aastaid on nimetatud Euroopas demokraatia võidukäigu ja patsifismi ajastuks. Tänu demokraatlike riikide võidule esimeses maailmasõjas süvenes “vanades” demokraatlikes riikides nimetatud riigikord veelgi. Seda eelkõige valimisõiguse laienemise näol ning levis riikidesse, kus seda esmakordselt rakendama hakati. Leiutised ja uuendused teaduse ja tehnika vallas jõudsid inimeste igapäevaellu, tõusis naiste roll ühiskonnas. Eesti sai pärast iseseisvuse saavutamist osaks Euroopa kultuuriruumist, mistõttu on oluline käsitleda Eesti ajalugu seostatuna Euroopa ja maailma ajalooaga.

Kahe maailmasõja vahelise perioodi arengu katkestas ülemaailmne majanduskriis. Majandusraskustele lisandusid rahvuslikud, sise- ja välispoliitilised probleemid, mis löid tingimused autoritaarsete ja totalitaarsete jõudude esile tõusuks. Käsitletavat teemat ning kokkupuude erinevate allikatega võimaldavad õpilases arendada analüüsioskust ja põhjuse-tagajärje seoste leidmist. Oskust arutleda ning teha järeldusi, pidades seejuures silmas laiemat ajaloolist konteksti.

Eesti Vabadussõda on üks kümnetest sõdadest, mida peeti pärast esimese maailmasõja lõppu ja mille tulemusena sündis Kesk- ja Ida-Euroopas mitmeid rahvusriike. Vabadussõda on üks olulisimaid ja keerulisimaid ajajärke Eesti riigi ajaloos. Esimest korda ajaloos võitlesid eestlased oma riigi eest oma lipu all. Vabadussõja ajalugu on eelkõige inimeste lugu, kes tagasid oma vapruselga Eesti riigi püsijäämise. Eesti rahva iseseisvus ja vabadus ei ole iseenesest mõistetav. See saavutati võitluses ja seda tuleb kaitsta. Teema õppimise kaudu kujundame kultuuri-, väärtus- ja kodanikupädevust. Õpilane loob seoseid Eesti lipupäevade ja Vabadussõja sündmuste vahel, oskab põhjendada nende olulisust minevikus ja tänapäeval.

Õpitulemused:

Õpilane:

- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- teab, millised olid esimese maailmasõja tagajärjed;
- teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast esimest maailmasõda;
- teab ja selgitab Rahvasteliidu esimese maailmasõja järgset rolli;
- kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid;
- iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas;
- analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arendust antiikajast tänapäevani;
- iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
- seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism;
- teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust;
- võrdleb autoritarismi ja totalitarismi;
- analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust;
- teab, millal toimus Vabadussõda;
- teab Vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi;
- kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel;
- teab ja selgitab Vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel;
- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju;
- nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest;
- selgitab ja toob näiteid mõistete ideoloogia, reform ja revolutsioon kohta;
- kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale;
- arutle märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel;
- teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi kasutuselevõtmine;
- teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed;

- teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuurist;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
- mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas;
- nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi;
- nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos;

Põhimõisted: Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid, demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt, Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, välisriikide abi, maareform, Asutav Kogu, parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas (nt Jaan Tõnisson, Konstantin Päts, Alma Ostra-Oinas, Minni Kurs-Olesk, Marie Reisik), konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss, maaseadus, rahareform, uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Võrdlev tabel** Pariisi rahukonverentsi eesmärkidest ja otsustest suurriikide Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa näitel, peamised eesmärgid, Saksamaa küsimus ja rahulepingu tingimused.
- Esimese maailmasõja tagajärjed: võitja- ja kaotajariigid, edasine mõju riikide arengule. Mis riigid muutuvad maailmas juhtriikideks ja miks?
- **Töö kaardiga:** kontuurkaardi täitmine - Euroopa kaart enne ja pärast Esimest maailmasõda. Mis impeeriumid lagunesid ja millised uued riigid tekkisid. Kasutada ajaloo atlast. Kaardile legendi koostamine.
- **Töö allikatega:** Pariisi rahukonverentsil tehtud otsused.
- **Töö karikatuuridega:** Rahvasteliit.
- **Töö allikaga:** Rahvasteliidu loomine.
- **Mõistekaardi** koostamine - loomise aeg, eesmärk, osalenud ja mitte osalenud.
- **Pildianalüüs:** mis on karikatuur? Mis on poliitiline karikatuur? Kuidas karikatuure ajaloo tõlgendamiseks ja mõistmiseks kasutada saab?
- **Poliitiliste karikatuuride joonistamine.**
- Vabadussõja toimumise aeg, põhjused ja tagajärjed. 23. veebruar - miks tähistatakse?
- **Töö kaardiga:** sõja algus, pöördelised lahingud, rinde muutumine. Kasutada ajaloo atlast.

- **Pildianalüüs:** kes on pildidel ja mille poolest olulised Vabadussõja kontekstis: Jaan Poska, Johan Laidoner, Julius Kuperjanov.
- Tartu rahulepingu **tekstiga tutvumine**, teatud lepingus olevate punktide üle arutlemine. Miks on 3. jaanuar ja 2. veebruar lipupäevad?
- **Võrdlev tabel:** poliitilis- ühiskondlik olukord Euroopas ja Eestis esimese maailmasõja lõpust kuni 1920. aastani.
- **Töö piltidega rühmas:** fotod Vabadussõja ja Tartu rahu kohta. Mis on pildil? Kuidas nähtut tõlgendada.
- **Õppekäik** kodukohas Vabadussõja monumendi või lahingupaiga kohta.
- **Perekonnaloo uurimine** - osalemine Vabadussõjas.
- **Võrdlev tabel:** välisriikide roll Eesti Vabadussõjas: riigid, kes aitasid, kuidas aitasid?
- **Töö allikatega. Rühmatöö:** ajalehe artiklite otsimine Vabadussõja kohta. Mida tollastes ajalehtedes sõja kohta kirjutati: <https://dea.digar.ee>
- Rühmatöö esitlemine.
- **TTS-meetod** demokraatia ja diktatuuride kohta.
- **Võrdlemine:** erinevad riigivalitsemise vormid-tunnused: demokraatia ja diktatuur.
- **Võrdlev tabel** -ism'de (*fašism, kommunism, natsionaalsotsialism*) kohta: iseloomulikud tunnused.
- **Venni diagramm:** erinevused ja sarnasused.
- Autoritarism ja totalitarism - erinevused ja sarnasused.
- **Võrdlev tabel** Saksamaa, Itaalia, NSVL kohta: diktatuuride erinevused ja sarnasused.
- **Võrdlev tabel** USA, Suurbritannia ja Prantsusmaa kohta: erinevused ja sarnasused demokraatias.
- **Arutlev vestlus** poliitilistest vaadetest: tänapäeva poliitilised parteid Eestis ning nende poliitilised vaates (lühidalt).
- **Töö kaardiga:** demokraatlikud riigid ja diktatuuririigid: miks, millal muutus riikide sisepoliitika ning miks jäi osa riike demokraatlikuks, osa mitte?
- **Paaris- või gruppides arutleda:** diktatuuri tekkimise põhjused.
- **Võrdlemisoscuse arendamine:** totalitaarse riigi tunnused, vt "Tagasivaade minevikku - erinevad vaatenurgad", lk 20.
- Raamatust "Gulagi arhipelaag" (lk 393-394) katkendi lugemine. **Arutletakse suuliselt** loetu üle.
- **Töö fotodega ja plakatilega** nii demokraatlike kui diktatuuririikide kohta. Mis valdkonna või teema kohta pilt/plakat on? Kellele suunatud? Mis on sõnum? Mida on pildil/plakatil näha?
- Kõne propagandarelvana. **Lõigu analüüsimine** raamatust "Mein Kampf". Mis hinnangu annab Hitler massidele? Mis demagoogia võtteid kasutasid natsid oma eesmärgi saavutamiseks?
- **Töö tekstiliste allikatega**, nende võrdlemine ja analüüsimine.
- **Töö piltidega:** isikute äratundmine ja selgitamine nende rolli ja tähtsust kahe maailmasõja vahel.
- **Grupitöö:** õpetaja jaotab gruppides erinevad demokraatlikud ja totalitaarsed riigid. Koostatakse plakat. Õpetaja annab ette suunavad küsimused. Iga grupp esitleb oma riiki. Kokkuvõtteks täidab iga õpilane võrdleva tabeli.
- **Ajajoon** koostamine: kanda tähtsamad sündmused, isikute valitsemised ajajoonele.

- **Juhitud kujutus** - lugeda teksti mõnest sündmusest, lasta õpilastel see lõpetada ja seejärel lugeda ette õige versioon.
- Saksamaa roll enne Teist maailmasõda - **võrdlemine (võrdlev tabel)** - Saksamaa Esimese maailmasõja järel ja enne Teist maailmasõda.
- **Rühmatöö**: võrdleva tabeli koostamine Eesti demokraatliku ja autoritaarse perioodi kohta.
- Harjutamiseks Demokraatlik ja autoritaarne Eesti (tunnuste äratundmine).
- **Video vaatamine** Filmiarhiivist "Eesti Vabariigi 20. aastapäeva tähistamine (paraad ja Pätsi kõne).
- Maareformi kohta andmepõhiste tabelite analüüsimine ja järelduste tegemine.
- Eesti vabariigi neli põhiseadust - **võrdleva tabeli** koostamine.
- **Töö piltidega**: Jaan Tõnisson ja Konstantin Päts - teab, kes olid ja mis oli nende tähtsus ja roll Eestis kahe maailmasõja vahel.
- Autoritarismi avaldumine vaikiva ajastu näitel Eestis - tunnused ja näited.
- **Töö allikatega**: mida tollased ajalehed kirjutasid näiteks Pätsi riigipöördest või põhiseadustest.
- **Faktipüramiid** Konstantin Pätsi ja Jaan Tõnissoni kohta: faktid nende elu kohta, tegevus ja mõju-tähtsus Eesti ajaloos.
- **Töö ajateljega**: sündmuste paigutamine ajateljele
- **Kontuurkaart**: Eesti haldusjaotus 1920-1940.
- **Põhjus-tagajärje** seosed majanduskriisi näitel: miks ja millal algas, milline oli tulemus?
- **Empaatiatülesanne**: õpetaja näitab suure depressiooni aegseid fotosid USAst, Saksamaast ja Suurbritanniast (sõekaevurid); õpilane valib ühe fotolt ühe isiku ning paneb tema loo kirja.
- **Lünkteksti** täitmine etteantud märksõnade alusel, kus kokkuvõtlikult maailma majanduse olukord kahe maailmasõja vahel.
- **Ideekaart**: Saksamaa majandus Esimese maailmasõja järel näidete põhjal.
- **Töö pildiga**: pildid konveiersüsteemist ja Henry Ford - mis muutus majanduses ja tootmises ning milline oli Henry Fordi roll selles?
- Suure majanduskriisi eeldused, põhjused, tagajärjed joonistatud **skeemi kujul**.
- **Kujundada** oma Eesti kroon. Anda ülevaade rahareformist ja krooni kasutuselevõtmisest.
- **Arvutada** tööaeg enne konveiermeetodi kasutuselevõttu ja pärast selle kasutuselevõttu.
- **Töö allikatega**: graafikute põhjal järelduste tegemine.
- **Rühmatöö**: uurida kodukohas olevaid hooneid, mälestusmärke, mis on omased kahe maailmasõja vahelisele perioodile. Koostada esitlus või näitus. Millal rajati? Kujunemislugu. Milline on seisukord tänapäeval, kasutusvaldkond.
- **Võrdlev tabel**: muusika, kunsti, filmi, teatri, kirjanduse näiteid ja isikuid maailmast ja Eestist. Otsida infot internetist. Võrdlevas tabelis on ees suunised.
- **Info otsimine ja uurimine kodukohaga** seotud tuntud ühe või mõne kultuuritegelase kohta.
- **Töö piltidega**: ära tunda kultuuriga seotud tegelasi maailmast ja Eestist ning selgitada nende tähtsust.

- **Võrdlemine:** periood kahe maailmasõja vahel ja tänapäev: auto, raadio, meelelahutus, lennuk. Mida kaasa tõi kahe maailmasõja vahel ja mis roll on tänapäeval? Mida positiivset-negatiivset on antud tehnika areng kaasa toonud? Kellel on ligipääs?
- **Näituse koostamine:** valida paarides nt. raamatust “1001 leiutist, mis muutsid maailma” leiutis või avastus kahe maailmasõja vahelisest perioodist. Tuua välja, kes leiutas, millal ja mis oli/on selle tähtsus ning mõju.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** – etteantud ülesannete lahendamine.
- **Kultuuri- ja väärtuspädevus** – esimese maailmasõja rahulepingu tingimuste kontekstis õiguse ja õigluse vahekord. Eestlaste valikud sõjas, koolipoiste roll, Eesti vabadus ei ole iseenesest mõistetav, see saavutati võitluses ja seda tuleb kaitsta.
- **Sotsiaalne ja kodanikupädevus** – rühmas töötamine.
- **Ettevõtlikkuspädevus** – mida toob kaasa majanduskriis ja hakkama saamine kriisi ajal. Uute leiutiste ja avastuste tegemine, mida kaasa tõi ja kuidas muutis inimeste eluolu.

Läbivad teemad:

- **Keskkond ja jätkusuutlik areng** - sõja mõju keskkonnale.
- **Teabekeskkond ja meediakasutus** - töö allikatega ja piltidega. Internetist info leidmine. Info otsimine ja uurimine kodukohaga seotud hoonete, isikute kohta.
- **Kultuuriline identiteet** - Vabadussõda kui Eesti omariikluse ja kultuuriloo oluline osa, lipupäevad. Kodukohas olevad hooned, mis osa erinevatest ajastustest; oma rolli mõistmine kultuurikandjana.
- **Kunstiõpetus** - ajaloosündmuste sisu kategoriseerimine ja märksõnastamine pildi kujul.

Ainealane lõiming:

- **Eesti keel ja kirjandus** – töö allikatega, nende analüüsimine, ajaleheartiklite leidmine, nende lugemine ja analüüsimine. Eesti kirjanikud ja luuletajad ja nende teosed.
- **Geograafia** – töö kaartidega. Loodusressursside mõju riigi majandusele (Saksamaa Ruhri tööstuspiirkonna äravõtmise).
- **Kunstiõpetus** – töö karikatuuride, piltide ja plakatitega.
- **Inglise keel** – karikatuuridel oleva teksti tõlkimine, videomaterjalist arusaamine.
- **Ühiskonnaõpetus** – info leidmine riigiportaalist. Erinevad riigivalitsemise vormid ja nende tunnused. Riigi korraldus ja juhtimine. Riigi roll majanduse korraldamisel, tööaeg ja tööjaotus.
- **Matemaatika** – andmete analüüs ja järelduste tegemine diagrammide põhjal; tööaja ja -mahu arvutamine.
- **Keemia, füüsika, bioloogia** – tehnilised leiutised ja avastused.

Kontroll ja hindamine:

- **Grupitöö:** arutelu tekitavatele ja analüüsi nõudvatele küsimustele vastamine. Grupis ühise seisukoha kujundamine.
- **Teadmiste kontroll:** nt valikvastustega test või arutlevatele küsimustele vastamine.

- **Töö kaartidega:** kontuurkaardi täiendamine, ajaloo atlase kasutamine küsimustele vastamiseks.
- **Pildianalüüs:** karikatuuride kasutamine.
- Teemakohase **karikatuuri joonistamine** ja selle esitlemine.
- **Rühmatöö** esitlemine ajalehe artiklite kohta.
- **Perekonnaloo esitlemine** - Vabadussõjas osalenud sugulane/sugulased.
- **Teadmiste kontroll arutlevate küsimustega** Eesti Vabadussõja tagajärgede, mõju ja Euroopa kontekstis.
- **Isikute tundmine piltide järgi** ning nende olulisuse selgitamine.
- **Kuldvillaku** tüüpi mängu koostamine ja läbiviimine Vabadussõja kohta: <https://jeopardylabs.com>
- **Suuline arutelu** Vabadussõja tähtsusest Eesti ajaloos.
- **Arutluse kirjutamine.**
- **Kaarditöö:** nt küsimustele vastamine ajaloo atlase põhjal.
- **Videomaterjali analüüs ja esitlemine:** gruppides anda vaadata erinevaid videoid Vabadussõja kohta. Iga grupp esitleb kokkuvõtted, täidetakse võrdlev tabel, mille põhjal tehakse teema kohta kokkuvõte.
- Vabadussõja monumentide kohta info leidmine ja selle **esitlemine näitusena**. Kanda Eesti kaardile või teha plakatina.
- E-koolikott: Maailmasõdade vaheline aeg - autoritarism ja totalitarism, diktatuuride iseloomulikud jooned: Õpetaja valikul jõukohased ülesanded.
- **Grupitöö:** pannakse kirja demokraatia tunnused, mis meenuvad. Seejärel tabeli täitmine, kus on kirjas erinevad ajaloo perioodid ning kirjutatakse näiteid demokraatia arengust ja selle avaldumise kohta.
- **Paaride ühendamise:** erinevate poliitiliste õpetuste ja tunnuste ühendamise.
- **Grupitööde esitamine** ja kokkuvõtva tabeli täitmine demokraatlike ja totalitaarsete riikide kohta. Kokkuvõtva tabeli põhjal saab näiteks õpilane arutleda küsimuste üle.
- **Arutluse koostamine.** Õpilane valib ühe demokraatliku ja/või totalitaarne riigi ja koostab lühiarutluse õpetaja etteantud küsimuste põhjal.
- Aliase tüüpi mängu koostamine ja läbiviimine.
- **Kaarditöö** ja kaardi põhjal küsimustele vastamine.
- **Töö allikatega:** pildid, plakatid, allikatekstitid.
- **Arutluse koostamine** õpetaja etteantud küsimuste põhjal.
- **Pildianalüüs:** tunneb pildilt ära Pätsi ja Tõnissoni ning selgitab nende tähtsust.
- Koostatud võrdleva tabeli põhjal põhiseaduste **analüüs** ja nende üle **arutlemine**.
- **Ajajoone** koostamine ja vastavate etteantud tunnuste ja daatumite õigesse kohta kokku viimine ning paigutamine.
- **Grupitöö:** koostada näitus plakatina paberil või digitaalselt tollastest ajalehe väljavõtetest, mis kajastasid ühiskondlikku poliitilist eluolu. Esitleda näitust klassis ja põhjendada oma valikuid.
- **Teksti järjestamine:** etteantud laused, mis on segamine ja need tuleb panna õigesse loogilisse järjekorda.
- **Küsimuste esitamine** allikate põhjal ja teine õpilane vastab küsimustele.
- **Kolmeastmeline intervjuu.**
- **T-tabel:** mida head ja halba oli kahe maailmasõja vahel majanduses.

- **Võrdlev tabel, arutelu paaristööna:** majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel.
- **Paaris- või rühmatööna** esitluse koostamine ja selle ettekandmine.
- Võrdleva tabeli alusel **arutluse kirjutamise**. Õpetaja etteantud suunavad küsimused või märksõnad, mille alusel või mis rõhuasetused arutluses peaksid olema.
- Etteantud lausete alguste lõpetamine.
- **Kodukohas olevate hoonete, mälestusmärkide** kohta info uurimine ja rühmatööde esitlemine ning leitud info võrdlemine.
- **Näituse** koostamine ja selle esitlemine, giidituuri tegemine, ülesannete koostamine näituse juurde.
- Ristsõna, viktoriin, kuldvillaku-tüüpi mälumängu koostamine.
- **Rühmatööna** lauamängu tegemine.

Teine maailmasõda 11 h

Teema kirjeldus:

Rahvusvaheline olukord teise maailmasõja eel. Teine maailmasõda. Eesti teises maailmasõjas. Teise maailmasõja käsitlemisel on võimalus allikate põhjal muuhulgas arutleda põhjalikumalt inimõiguste teemal: mõelda, miks ja missuguseid valikuid teevad ja kuidas käituvad inimesed olukorras, kus neil on väga vähe või peaaegu olematud valikud. Elades mitmekultuurilises ühiskonnas, tuleks arutleda, kuidas nähakse sõda ühes või teises ühiskonnagrupis, kuidas õpilane suhestub teemaga ning milline on teema seos tänapäevaga.

Õpitulemused:

Õpilane:

- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- teab, milline oli rahvusvaheline olukord teise maailmasõja eel;
- teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid teise maailmasõjani;
- toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- teab, millal algas ja lõppes teine maailmasõda;
- toob esile teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed;
- seletab mõisteid MRP, holokaust, ÜRO;
- kirjeldab ajalookaardile tuginedes teise maailmasõja sõjategevuse kulgu;
- analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis;
- toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;

- selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga;
- selgitab mõisteid MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon;
- analüüsib eestlaste valikuid teises maailmasõjas;

Põhimõisted: anšluss, Münchener kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa „Kolmas riik“, sõjategevus ida- ja läänearius, Stalingradi lahing, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelvade leiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid), baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon,

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Võrdlev tabel 1930. aastate kriiside kohta:** Mandžuuria kriis, Etioopia kriis, Hispaania kodusõda - millal toimus, põhjus, tagajärg. Mis mõju avaldas Teise maailmasõja puhkemisele? Mis roll oli Rahvasteliidul?
- **Kontuurkaardi** täitmine 1930. aastate konfliktide kohta.
- **Ideekaardid** erinevate sündmustega: MRP, anšluss, Münchener kokkulepe, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis: osalised, põhjus-tagajärg, millal toimus, miks oli oluline teise maailmasõja puhkemise kontekstis?
- **Ajajoon** koostamine: erinevate sündmuste paigutamine ajajoonele.
- **Kaart:** konfliktid ja kriisikolled kaardil. Nende vaatlemine kaardil või kontuurkaardile kandmine.
- **Allikatekstide** põhjal **küsimuste esitamine** ja neile vastamine. Küsisõnad võib ette anda.
- **Paaris- või rühmatööna** arutlemine erinevate sündmuste üle, mis viisid teise maailmasõja puhkemiseni.
- **Juhitud kujutus** - lugeda teksti mõnest sündmusest, lasta õpilastel see lõpetada ja seejärel lugeda ette õige versioon.
- Rahvasteliidu tegevus enne teist maailmasõda - **allikatekstide analüüs ja arutelu**.
- **Uurida tolleaegseid ajalehti**, mida kirjutati teisele maailmasõjale eelnevatel aastatel erinevatest sündmustest.
- **Töö karikatuuridega:** nt Hispaania kodusõda, Hitleri Saksamaa.
- **Töö kaardiga:** erinevad sõjarinded. Sõjaplaanid.
- **Töö karikatuuridega ja plakatitega** sõja kohta.
- **Võrdlev tabel:** erinevate sündmuste toimumise aeg, põhjused- tagajärjed, osapooled.
- Sündmuste kandmine **ajajoonele**.
- **Töö fotodega:** mis konverents, kes osalesid, millised olid tulemused?
- **Propagandaplakati analüüs:** nt küsimused: Mida kujutatakse plakatil? Kes on tegelased? Mis meeleolu püütakse plakadiga tekitada? Kas pildi põhjal on võimalik öelda, mis riik (või mis poolel võidelnud riik) on selle autor ja mis riigi sõdureid seal kujutatakse?
- **Mõistekaartide** koostamine: ühel pool mõiste, aastaarv ja/või sündmus, isik ning teisel pool selgitus.

- **Mõiste- või ideekaardid mõistete kohta:** genotsiid, holokaust, inimsusevastane kuritegu, mõistete tähendus tänapäeval.
- **Võrdlev tabel:** teise maailmasõja tulemused: võitja ja kaotaja riigid, tulemused?
- **Rühmatöö:** plakati koostamine (nt www.linot.com) erinevate teise maailmasõja sündmustega. Võib anda ka igale rühmale konkreetse sündmuse, sõja perioodi või piirkonna, mille kohta ülevaade teha. Ette võiks anda suunavad märksõnad või küsimused.
- **Arutelu klassis:** alguses väiksemad rühmad, seejärel üle klassi. Võib kasutada ka märkmetahvli ja/või -lehti, et saada ühiselt märksõnad kirja: mis muutus teise maailmasõja tulemusel sõjapidamises?
- **Töö allikatega:** eestlaste valikud teises maailmasõjas.
- **Töö lugudega** küüditamise kohta: millised olid/on inimeste mälestused 1941. ja 1944. a suur küüditamistest. Allikanäiteid - valida eakohased ja sobilikud lood. Erinevaid lugusid võiks kuulata rühmades, neid võrrelda: sarnasused ja erinevused.
- **Õppekäik** kodukohas asuvasse teise maailmasõjaga seotud paika. Millised on ajaloolised muutused?
- **Uurida perekonnalugu:** kas on perekonnas liiget/liikmeid, kes on küüditatud või põgenenud teise maailmasõja ajal Eestist? Uurida mälestusi. Neid jagada klassis.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - etteantud ülesannete lahendamine.
- **Sotsiaalne ja kodanikupädevus** - paaris või rühmades töötamine.

Läbivad teemad:

- **Teabekeskond ja meediakasutus** - töö allikate ja piltidega, internetist info leidmine.
- **Väärtus ja kõlblus** – inimelu hind sõjas, inimelu väärtustamine. Inimese võimalused ja valikud sõja ajal.

Ainealane lõiming:

- **Eesti keel ja kirjandus** - töö allikatega, nende lugemine ja analüüsimine.
- **Geograafia** - töö kaartidega.
- **Kunstiõpetus** - karikatuuri analüüs.
- **Ühiskonnaõpetus** – inimõigused ühiskonnas, ÜRO. Lugemisülesanne: tutvuda mõiste *inimõigused* selgitusega Inimõiguste instituudi lehelt. Kasutada TTS (tean, tahan, sain teada) meetodit, et selgitada välja õpilaste küsimused teema kohta. Arutleda nende üle. Inimõigused ja valikud ühiskonnas sõja kontekstis.
- **Füüsika** – tuumaenergia ja tuumarelv.
- **Inglise keel** – filmide, videote vaatamine.
- **Usundiõpetus** – üks nähtus, erinevad näod. Tee virtuaalses keskkonnas näitus internetist leitud piltidega, kus sa leiad ühe religiooni kohta, mis on seotud paljude eelarvamuste ja stereotüüpidega, võimalikult palju erinevaid fotosid (islami naised, juudid, hindud jne). Töö allikaga. Külastada Anne Franki muuseumi lehekülge, võimalusel lugeda katkendeid Anne Franki päevikust (ilmunud ka eesti keeles). Õpitegevusena teevad õpilased Canva või mõnes muus virtuaalses keskkonnas lühifilmi teemal „Mida Anne Franki päevikud õpetavad meile holokaustist?“.

Kontroll ja hindamine:

- **Tekstilise allika** analüüs, nt Rahvasteliidu kohta.
- **Lühiarutluse kirjutamine** võrdleva tabeli põhjal. Suunavad küsimused ette anda.
- **Väite 4 astet:** olukord ja põhjused, mis viisid teise maailmasõjani. Kas oleks saanud seda vältida?
- Meetod **Akvaarium:** kokkuvõtteks teema kohta, mida mäletatakse teema õppimise lõpus; teises osas täiendada oma materjalide põhjal (nt mis on õpimapis).
- **Faktide püramiid.**
- **Lünkteksti** täitmine ajaloo atlase abil.
- Kasutades **ajalookaarti**, kirjeldab sõjategevuse kulgu ja tandreid. Vastab küsimustele.
- **Diskussioon:** nt arutleda eestlaste valikute üle teises maailmasõjas; koostöö või leppimine võõrvõimu tingimustega.
- **Vaidlen autoriteediga:** antakse igale rühmale üks mõte ja seejärel arutletakse selle üle, kas nõustutakse väitega või mitte ning miks.
- **Arutluse kirjutamine:** ette anda suunavad küsimused või märksõnad.
- **Õppekäik.** Teemakohane arutelu ajaloos toimunud muutuste üle ja seost tänapäevaga.

Läänemaailm pärast teist maailmasõda 9 h

Teema kirjeldus:

Sõda muutis kardinaalselt jõudude vahekorda maailmas. Kuna NSVL laiendas järk-järgult oma mõjuvõimu Ida-Euroopas ning lääneriigid ei suutnud Moskva laienemist takistada, kujunes välja uus suurriikide-vaheline vastasseis - külm sõda. Vaatamata ideoloogilisele vastuolule püüti viia rahvusvahelised suhted uuele tasandile. Õpilane õpib eritüübiliste allikate ja ülesannete põhjal analüüsima ja sõnastama järeldusi külma sõja ajal toimunu kohta. Õpilane õpib väärtustama demokraatiat ning inim- ja kodanikuõigusi. Ajastule omaselt on võimalik käsitleda massikultuuri ja selle mõju ühiskonnale ning looduskeskkonnale. Päevakorda kerkib sotsiaalne õiglus ja võrdsus erinevate liikumiste näol: näiteks mustanahalistele võrdsete õiguste nõudmine, noorsoo- ning hipiliikumine jne.

Õpitulemused:

Õpilane:

- arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajalooos;
- iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid;
- seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, raudne eesriie;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajalooos;

Põhimõisted: külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja

kriisikolded (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi e Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda), heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud (nt Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Rachel Carson, Madeleine Albright, Hanna Arendt, Indira Ghandi, Ruth Bader Ginsburg, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi).

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Kaart:** konfliktid ja kriisikolded kaardil. Nende vaatlemine kaardil või kontuurkaardile kandmine.
- **Probleemiaken** külma sõja kriiside kohta. Jagada rühmade vahel külma sõja kriisid. Rühmad täidavad tekstide ja videomaterjali põhjal probleemiakna (põhjused, osalevad pooled, olulisemad sündmused, isikud, probleemi, tagajärjed) ja esitlevad seda kas plakati või esitluse näol.
- **Töö ajajoonega** - külma sõja kriiside järjestamine.
- **Töö allikatega** - õpetaja valib sobivad allikad.
- **Mõistete** harjutamiseks ristsõna.
- **Vastastikune õpetamine e siksak meetod:** ette anda allikad, küsimuste esitamine ja neile vastamine.
- **Juhtumi analüüs:** kuidas näiteks liiguti mustanahaliste õiguste suunas - ette anda olnud juhtum(id) ja kuidas olukord lahendada.
- **Kaarditöö:** jagatud Saksamaa. Poliitilised tingimused erinevates Saksamaa piirkondades.
- **Pilditöö:** pildid isikute ja sündmustega - märkida sündmus ja isik pildil ning panna juurde tähtsus.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - rühmas probleemiakna täitmine, ajalookaardi abil teadmiste omandamine ja kinnistamine. Etteantud ülesannete lahendamine.
- **Sotsiaalne ja kodanikupädevus** - paaris või rühmades töötamine. Vastastikune õpetamine.

Läbivad teemad:

- **Teabekeskond ja meediakasutus** - töö allikatega ja piltidega, internetist info leidmine, uudisloo koostamine tuginedes usaldusväärsetele allikatele.
- **Väärtus ja kõlblus** - inimõiguste väärtustamine, allikatekstide põhjal arvamuse avaldamine. Ühiskondlikud liikumised ja erinevate ühiskonnagruppide õigused.

Ainealane lõiming:

- **Eesti keel ja kirjandus** - töö allikatega, nende lugemine ja analüüsimine, uudise kirjutamine.
- **Geograafia** - maailma poliitilise kaardi tundmine, kaardil orienteerumine.
- **Ühiskonnaõpetus** - demokraatia ja diktatuuri võrdlemine, näidete toomine. Naiste ja mustanahaliste õigused, võrdõiguslikkus.
- **Kunstiõpetus** – fotode/piltide äratundmine ja analüüsimine.

- **Inglise keel** – filmide, videote vaatamine.

Kontroll ja hindamine:

- **Kaart:** leiab kaardilt või paigutab kontuurkaardile külma sõja kriisikolled.
- **Allikatöö:** allikate abil info leidmine, analüüsimine, järelduste sõnastamine, mõistete kasutamine õiges kontekstis.
- **Erinevaid ajaloolaseid oskuseid kontrollivad olümpiaadiülesanded.**
- **Arutluse kirjutamine.**
- **Uudisloo** koostamine kirjalikult või helisalvestina ühe külma sõja kriisi kohta.
- **Võrdlemine:** naiste ja mustanahaliste õigused ning liikumine pärast Teist maailmasõda ja tänapäeval.
- **Mõistekaart:** heaoluühiskonna tunnused.
- **Juhtumi analüüs:** lugude või näidete põhjal inimeste võimalused ja valikud pärast Teist maailmasõda.
- **Teemantluuletus:** erinevatest ühiskondlikest liikumistest; Saksamaa saatus pärast Teist maailmasõda jne.
- **Ristsõna** koostamine.
- **Pildianalüüs,** arutlemine piltide põhjal etteantud teemade üle.
- **Videode** vaatamine isikute kohta ning nende kohta **võrdleva tabeli täitmine, arutlemiseks** ja sarnasuste ning erinevuste leidmine üldistavalt.
- **Videode vaatamine ja küsimuste esitamine** nähtu kohta (küsisõnad ette anda), paariline vastab küsimustele.

Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV 10 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- **analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;**
- **iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;**
- nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi;
- võrdleb eri perioode arutluse käigus; toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne);
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis.

Põhimõisted: NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Leida Laius, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas).

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Õppimine dokumentaalsate abil, lõigud valitud - juhitud vaatamine. Ajavaod: Sula või “sula”? (Stalini surm, Hruštsovi võimuletulek ja välispoliitika, Kuuba kriis Berliini müüri ehitamine), etteantud küsimustele vastuste leidmine saatest. <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/ajavaod-sula-voi-sula>
- Töö allikatega: õppematerjal “Tagasisivaade minevikku - erinevad vaatenurgad”, Aeg ilma valikuteta: Läti ja Eesti NSV Liidu koosseisus
- Õppematerjal “Ajaloõpetus ja pildid” koos töölehtedega: „Ajaloos raskus - sõja ja totalitarismi kogemus”.
- Saatelõigust info leidmine ning analüüsimine: “Teisitimõtletajatega tegelemine”.
- Ajas orienteerumine, mõistete kinnistamine e-koolikoti materjalide abil.
- ENSV töölehed e-koolikotis.
- Rühmatöö, plakati koostamine: õpetaja jagab rühmade vahel pildil olevad teemad: isikukultus, vene värk, võõrad, pioneerid, repressioonid, propaganda. Iga rühm töötab läbi oma teema ning ülesanded ning tutvustab kokkuvõtte plakati abil klassile.
- Töö ajajoonega.
- Mäng: isiku või popkultuuri kultus?
- Sarnasuste-erinevuste leidmine, arutelu.
- Töö mõistetega.
- Nõukogudeaegsete nähtuste seletamine pildikeele abil.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** – leiab videolõigust infot, oskab eristada olulist, koostab oma definitsiooni.
- **Suhtluspädevus** – väljendab end selgelt ja asjakohaselt, esitab oma seisukohti; töötab rühmas konstruktiivselt.
- **Väärtuspädevus** – väärtustab inimõigusi, demokraatlikku riigikorda.

Läbivad teemad:

- **Teabekeskkond** – arhiivikaadrid infoallikana, dokumentaalsate teabevahendina.
- **Väärtused ja kõlblus** – väärtustab inimõigusi, demokraatia tugevused ja nõrkused.

Ainealane lõiming:

- **Ühiskonnaõpetus**: totalitaarne ühiskond, sise- ja välispoliitika.
- **Kunstiõpetus**: plakati koostamine nõukogudeaegsete märksõnade tutvustamiseks, mõistete kujutamine piktogrammidega.

Kontroll ja hindamine:

- **Definitsioonikaart** - võib teha nt stalinismi, sula või stagnatsiooni kohta.
- **Mõttekaart** kommunistlike riikide kohta tunnuste ja näidetega või ENSV kohta.
- **Rühmatöö** tulemusel valminud plakatite ja ettekannete esitamine. Tagasisidet annavad kaasõpilased hindamismudeli alusel.
- **Allikate** põhjal järelduste sõnastamine.

Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s 8 h

Õpitulemused:

Õpilane:

- kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
- mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel;
- teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust.

Põhimõisted: infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuur valitud näidete põhjal.

Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused:

- **Vestlus/intervjuu:** õpilased uurivad kodus vanematelt, vanavanematelt ja/või perekonna tuttavatelt, missugune oli eluolu nõukogude ajal (kool, poes käimine, elamud, kultuur, meelelahutus jne). Kirjalikult või salvestada vestluse/intervjuu. Eelnevalt ette valmistada küsimused intervjuuks/vestluseks.
- **Nõukogudeaegne ese:** õpilased toovad võimaluse korral kooli kaasa ühe eseme, mis on pärit nõukogude ajast. Teavad eseme lugu.
- **Rühmatöö:** õpilased esitlevad eset ning teevad kokkuvõtva plakati esemetest ja kodus räägitud lugudest. Esitluse võib teha ka digitaalselt.
- **Ajajoon rühmatööna.** Õpilased kannavad esemed ajajoonele.
- **Õppekäik** kodukohas või selle läheduses olevasse paika, mis seostub ENSV ajaga. Miks oluline? Mis on tänapäeval roll või tähtsus? Kuidas säilinud? Mis lugusid paiga kohta teatakse? Näiteid õppematerjali iga maakonna kohta leiab: “Eesti kultuurilooline õppematerjal”.
- **Perekonnaloos** uurida metsavendluse kohta.
- Teha **lühiettekandeid** nõukogude aja Eesti muusikute, sportlaste, kirjanike, näitlejate, teadlaste jt kohta (õpetaja võib anda valiku ette, võimalusel esitleda kodukandiga seotud isikuid, organisatsioone): nt Georg Ots, Paul Keres, spordiselts “Kalev”, Jaak Uudmäe, Ants Antson, Jaan Kross, Ellen Niit, Uno Naissoo, Gustav Ernesaks, ansambel “Laine”, Eve Kivi, Lia Laats, Ervin Abel jne. Võib ka teha segamini läänemaailma kultuuritegelaste kohta (näitlejad, muusikud, kirjanikud, sportlased): nt Aretha Franklin, Rolling Stones, Elvis Presley, Marilyn Monroe, Andy Warhol, Albert Camus, the Beatles”, Queen” jne.

Üldpädevused:

- **Õpipädevus** - lahendada iseseisvalt etteantud ülesanne.

- **Suhtluspädevus** - vestluse/intervjuu läbiviimine.

Läbivad teemad:

- **Tehnoloogia ja innovatsioon** - nõukogudeaegsed esemed ja nende vasted tänapäeval.
- **Kultuuriline identiteet** - nõukogude aeg kui eesti kultuuri osa.

Ainealane lõiming:

- **Eesti keel ja kirjandus** - küsimuste moodustamine ja vestluse läbiviimine.
- **Matemaatika** - esemete paigutamine ajaliselt õiges järgnevuses.
- **Loodusõpetus** - metsavennapunkrid - seos looduskeskkonnaga.
- **Käsitöö ja kodundus** - valmistatakse nõukogudeaegseid toite ja uuritakse nõukogude aja moodi.

Kontroll ja hindamine:

- **Loov- ja projektülesanne:** õpilased riietuvad nõukogude ajale omaselt, valmistavad tolle aja toidud ja viivad läbi lühiettekanded erinevatel teemadel (toitude ja riietuse osas on kuulnud oma vanematelt/vanavanematelt).
- **Esitus:** plakati esitamine. Esemed, mis kodust kaasa võeti, ja lood, mida kodus kuuldi nõukogude aja kohta.
- **Meetod "lumepall"** - pannakse paaris või gruppides kirja kõik mõtted, mis meenuvad õpitud teema kohta. Seejärel paaris või grupis lühikese kokkuvõtte koostamine märgitud mõtete põhjal.
- **Ettekannete** tegemine ja esitlemine nõukogude aja Eesti ja/või läänemaailma kultuuritegelaste kohta.

Eesti iseseisvuse taastamine. Maailm 20. saj lõpul ja 21. saj algul. 9 h

Teema kirjeldus:

Eesti iseseisvuse taastamine. Maailm 1990. aastatest alates.

Õpitulemused:

Õpilane:

- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut;
- seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *perestroika*, *glasnost*, *Balti kett*, *laulev revolutsioon*;
- nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis;
- **iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;**
- **selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;**

- **märgab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;**
- **analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;**
- toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;
- teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel;
- teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta;
- analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.

Põhimõisted: Laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar, Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin), NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsioonid (NATO, EL laienemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Pildianalüüs:** vaadatakse Tallinna lennujaama pilti. Kelle nimega lennuväli seostub?
- **Ideekaart:** loetakse teabeteksti Lennart Meri kohta (valju häälega). Koostatakse ideekaart Lennart Meri kohta. Sama meetodit võib kasutada ka teiste võtmeisikute kohta.
- **Visuaalne materjal:** iseseisvuse taastamise kohta vaadatakse filmi. Küsimuste esitamine ja neile vastamine (küsimuste algused ette anda).
- **Mälestused:** uuritakse vanematelt ja/või vanavanematelt, mida nad mäletavad iseseisvuse taastamisest. Võimaluse korral tuuakse kodust kaasa pilte, esemeid vms. Õpilane jutustab (nt paaristööna), mis talle kodus selle pildi või eseme kohta räägiti ning kuidas see on perekonnaga seotud. Mis on emotsionaalne väärtus? Miks on seda pilti või eset alles hoitud?
- **Kontuurkaart:** Balti kett kandmine kontuurkaardile ning selgitamine, miks see toimus, kus ja millal.
- **Mälestuste kogumine:** kas on peres kedagi, kes Balti ketis osales? Uurida perekonnalugu ja pilte antud sündmusega seoses.
- **Isamaaliste laulude kuulamine.** Näiteks “Ei ole üksi üksi maa” - õpetaja selgitus, miks see laul ja kuidas on seotud fosforiidisõjaga; arutleda klassis, kuidas seostub iseseisvuse taastamisega. Miks on olulised iseseisvuse taastamise kontekstis nt öölaulupeod või 20. augusti muusikalised rahvaüritused?
- **Lünkteksti täitmine** iseseisvuse taastamise kohta, märksõnad on etteantud.
- Tutvuda näiteks Balti keti kajastanud tolleaegse ajalehe artikliga (“Ühistöö”: Rapla maakonna leht, nr. 102, 31 august 1989).
- **Lünktekst:** ette on antud märksõnad ja tuleb paigutada sõnad, mõisted õigesse lünka.

- Õpetaja **lühike ülevaade** krooni kasutusele võtmise kohta - milline oli kroon? tuua kroone näha kooli, kui on. Millal kroon asendus euroga? Mis on krooni väärtus tänapäeval?
- **Mõiste kaartide** koostamine: ühel pool mõiste, nimi, aastaarv ja/või teisel pool selgitus.
- **Töö kaardiga:** märgib, mis riigid tekivad NSVL lagunemisel, Tšehhoslovakkia ja Jugoslaavia lagunemisel.
- **Ajajoon:** Euroopa Liidu ja NATO laienemine: millal ühines Eesti EL ja NATO-ga? Mis ajal võttis Eesti kasutusele euro?
- **Paaris- või grupitöö:** erinevad globaalprobleemid (epideemiad, terrorism jne): selgitatakse põhjuseid, tuuakse näiteid.
- **Probleemiaken:** gruppides anda ette probleemküsimus, mis tuleb lahendada: probleemi põhjused, tagajärjed, näiteid ning võimalikud lahendused.
- **Internetist info otsimine** ja esitlemine ette antud teemal.
- Tutvuda ja otsida ajakirjandusest artikleid valitud teemade kohta.

Üldpädevused:

- **Digipädevus** - oskus kasutada digivahendeid ülesande täitmiseks.
- **Õpipädevus** - iseseisvalt ülesande lahendamine, nt kui vaja uurida mälestusi.
- **Sotsiaalne-ja suhtluspädevus** - paaris- või grupis töötamine.

Läbivad teemad:

- **Väärtused ja kõlblus** - perekonna esemete ja piltide ajalooline väärtus.
- **Kultuuriline identiteet** - iseseisvuse taastamine kui rahva kultuurimälu osa.
- **Teabekeskond** – ajakirjandus teabe- ja infoallikana.

Ainealane lõiming:

- **Eesti keel ja kirjandus** - mälestuste jutustamine klassikaaslastele. Allikatekstide lugemine ja analüüsimine.
- **Muusika** - laulva revolutsiooni lugude kuulamine ja nende sisu üle arutlemine.
- **Keemia, füüsika** - fosforiit, selle kaevandamine, keemilised ja füüsikalised omadused, kus leidub?
- **Geograafia** – Euroopa riigid pärast NSVL lagunemist.
- **Ühiskonnaõpetus** – rahvusvahelised organisatsioonid, globaalprobleemid.

Kontroll ja hindamine:

- **Esitus:** mälestuste jutustamine ning piltide ja esemete näitamine kaasõpilastele.
- **Näituse koostamine** mälestustest ja nõukogude aja esemetest.
- Iga õpilane kirjutab Lennart Meri, Mart Laari, Boris Jeltsini ja Mihhail Gorbatšovi piltide juurde, mida ta nendest isikutest teab.
- **Viktoriin** iseseisvuse taastamise kohta.
- **Reflekteeriv ülesanne:** nähtud video-/filmilõikude kohta kokkuvõtva tabeli täitmine. Tabeli põhjal reflekteerivatele küsimustele vastamine. Mida uut teada said? Mis oli põnev teadmine? Mida juba teadsid? Milline on õpilase hinnang/arvamus teemale?

Lisada võib ka küsimusi filmi temaatika kohta. Vastused peaksid välja tulema filmidest.

- **Küsimuste moodustamine** õpitud teema kohta. Kaaslane vastab küsimustele. Küsisõnad võib ette anda. Võib anda kasutada näiteks materjale, mis on koondatud õpimappi.
- **Küsimuste moodustamine** vaadatud filmide/videote kohta. Kaasõpilane vastab küsimustele. Küsisõnad võib ette anda.
- **Projektülesanne:** digitaalse ajalehe koostamine. Kasutada pilte ja videoid. Ise teksti koostamine teema kohta. Õpitud mõistete õiges kontekstis kasutamine.
- **Ristsõna** koostamine ja lahendamine.
- Aliase või Kuldvillaku tüüpi mängude koostamine/mängimine.
- **Ajapaik.ee - vana ja uus pilt.** Leida üles koht, objekt vana fotona ja teha ise samast kohast uus foto.
- Leida toleaegeid ajalehe artikleid ja uurida, mis teemadel, kuidas iseseisvuse taastamist ajakirjandus kajastas. Koostada nt. **märksõnadega ideekaart**. Selle põhjal **lühiarutluse või lühikokkuvõtte** kirjutamine teema kohta. Õpetaja võib ette anda suunavad küsimused.
- **Arutluse kirjutamine.** Suunavad küsimused võib ette anda.
- **Probleemiaken** paaristööna ette antud probleemküsimuse lahendamiseks.
- **Töö kontuurkaardiga.**
- **Võrdlev tabel** rahvusvaheliste organisatsioonide kohta.
- **Ettekande** koostamine globaalprobleemi kohta.
- **Uudisloo** koostamine kirjalikult või helisalvestina ette antud teemal.

ÜHISKONNAÕPETUS

Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitluse keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist

valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi. Aine eesmärk on kujundada aktiivseid ja vastutustundlikke kodanikke.

Ainekavaga tähtsustatakse senisest praktilisemat õpet, võimalust kogeda kodanikuks olemist. Soovitame umbes 1/3 õppemahust viia läbi praktilise tegevuse kaudu, kus õpilane peab ise kavandama, tegutsema ja otsuseid langetama. Praktilise tegevuse kaudu saab toetada ka teadmiste laiendamist ja oskuste kujundamist. Praktiline tegevus võib olla õppe osana kavandatud järjestikuliselt või ka väiksemate osadena aineõppe raames. Nt 6. klassis õpitakse ühiskonnaõpetust 35 tundi. Seega võiks praktilisele tegevusele kavandada 10-12 tundi, mis võivad toimuda nii tavapäraste tundide raames, väljaspool klassiruumi või õpilaste iseseisvate ja ühistegevustena koolivälisel ajal. 70 tunnise õppe puhul oleks praktilise osa maht 20-23 tundi. Praktiliste tegevustena võib läbi viia pikemaid õppeprojekte, kogukonnapraktikat, töötamist vabatahtlikuna mõne MTÜ või organisatsiooni juures, panustamist klassi, kooli või kogukonnas toimuva ürituse korraldamisse jms.

Kogukonnapraktika on kogemusõppe vormis ellu viidav kodanikuhariduse programm, mida saab rakendada ühiskonnaõpetuse aine raames praktilise õppena, et noored saaksid kogeda, millega vabaiühendused tegelevad ja kuidas omatööd korraldavad, ning oskaksid ise tulevikus kaaluda pikaajalisemat vabatahtlikku tegevust, vabaiühenduses töötamist või oma MTÜ loomist. Kogukonnapraktika toetab ühiskonnaõpetuse aine õpitulemuste saavutamist, arendab üldpädevusi, sh sotsiaalset ja kodanikupädevust, kultuuri- ja väärtuspädevust, enesemääratlus-, õpi- ja suhtluspädevust ning ettevõtlikkuspädevust. Ühtlasi annab see võimaluse õppida tundma kodukoha organisatsioone ja nende tegevusi, panustada ise oma ideede ja tegutsemisega kodukandi arengusse, ühendab formaalset ja mitteformaalset õpet.

Kogukonnapraktika juhendmaterjalid õpetajale ja õpilasele on leitavad: <https://kogukonnapraktika.ee/opetajale/>. Nii praktikale pühendatava aja kui konkreetset tegevused lepitakse kokku vabaiühendusega õpilaste huvi ja organisatsiooni võimalusi arvestades. Juhendmaterjalides pakutakse välja näidislahendusi. Kogukonnapraktikale peaks kindlasti eelnema õpetaja juhendamine enne praktika algust, päeviku täitmine õpilase poolt praktika kestel ja refleksiooniseminar praktika lõppemise järel.

Hindamine ühiskonnaõpetuses

Ainevaldkonnast lähtuvalt on ühiskonnaõpetuse eesmärgiks aidata kaasa nt sotsiaalse pädevuse kujundamisele ja ühiskonnaõpetusest lähtuvalt sotsiaalse kirjaoskuse kujundamisele, millena mõistetakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mida on vaja toimetulekuks dünaamilises ning mitmekultuurilises keskkonnas ning toimimiseks teadlike kodanikena demokraatlikus ühiskonnas. Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistevõttes osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise osapoolte väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Teadmiste laiendamiseks koos arendatakse ühiskonnaõpetuse kaudu järgmisi oskusi:

- sotsiaalne kirjaoskus, s.o teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud toimetulekuks mitmekultuurilises keskkonnas;
- koostöö- ja konfliktlahendusoskus;
- ühiskonna-alaste mõistete tundmine ja kontekstis kasutamine; oskussõnavara laienemine;
- kriitiline mõtlemine: eri liiki tekstide, statistiliste andmete analüüsimine, meediakirjaoskus;
- arutlusoskus, tõlgendamine, järelduste tegemine ja seoste loomine, oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
- informatsiooni leidmise oskus enda vajaduste ja huvide tarbeks, suutlikkus seda kriitiliselt hinnata;
- probleemide püstitamine, hüpoteeside sõnastamine, küsimuste esitamine ning neile vastates erinevate lahenduste pakkumine; oskus tegevusi planeerida ja teostada, probleeme lahendada, uurimistulemusi tõlgendada ja esitada.
- kodanikukompetentsid: finantskirjaoskus, tarbijateadlikkus, tegutsemine kodanikuna, õiguste ja kohustuste tundmine ja täitmine;
- suuline ja kirjalik eneseväljendus, IKT vahendite kasutamine info hankimiseks ning oma töötulemuste esitlemiseks.

Kuna ühiskonnaõpetuse õpitulemused sisaldavad teadmiste laiendamise kõrval oskuste arendamist, väärtuste kujundamist, otsuste langetamise ja tegutsemisvalmidust ning -oskust, tuleb neid tähtsustada võrdselt ka kontrolli ja hindamise puhul.

Teadmiste ja oskuste arengu kontrollimisel saab eristada erinevaid erinevaid raskusastmeid:

- I - C baastase, teadmised: mõisted, faktid, seaduspärasuste tundmine;
- II – B kesktase, teadmiste kasutamine, mõistmine, arusaamine, interpreteerimine, ümbersõnastamine, seoste leidmine, faktide ja seaduspärasuste ühendamine, rühmitamine;
- III – A kõrgtase, teadmiste rakendamine ja kasutamine uues situatsioonis: hinnangu andmine, analüüs ja süntees, prognoosimine, otsuste tegemine, järeldamine.

Ainekavaga tähtsustatakse senisest praktilisemat õpet, võimalust kogeda kodanikuks olemist, mistõttu peaks see väljenduma ka hindamises. Soovitame umbes 1/3 õppemahust viia läbi praktilise tegevuse kaudu, kus õpilane peab ise kavandama, tegutsema ja otsuseid langetama. Praktilise tegevuse kaudu saab toetada ka teadmiste laiendamist ja oskuste kujundamist.

Õppe algul oleks hea kaardistada õpilase hinnang endale kodanikuteadvusele, n-ö baastase. Teatud perioodi järel või aasta lõpul võiksid õpilased enesehinnangu uuesti üle vaadata ja seda õpitu alusel korrigeerida.

Eel- ja järelhindamise test ühiskonnaõpetuses

Teema: osalemine ühiskonnaelus ja kuulumine organisatsioonidesse

- II kooliaste: Kas oled mõne organisatsiooni liige? Nt kodutütred, noorkotkad, skaudid jne.
- III kooliaste: Kas oled mõne organisatsiooni liige? Nt noorkotkad, mõne erakonna noorteliikumine, kooli õpilasomavalitsus jne.

Teema: osalemine ühiskonnaelus ja vabatahtlik töö

- II kooliaste: Kas oled teinud vabatahtlikutööd? Näiteks käinud klassi, pere või sõpradega loodust koristamas, aidanud koos naabritega mõnd mänguväljakut korrastada jne.
- III kooliaste: Kas oled teinud vabatahtlikutööd? Näiteks käinud klassi, pere või sõpradega loodust koristamas, aidanud koos naabritega mõnd mänguväljakut korrastada, aidanud korraldada või läbi viia mõnd avalikku üritust selle eest tasu saamata jne.

Teema: poliitikas osalemine

- II kooliaste: Kas oled kandideerinud klassivanemaks või õpilasomavalitsusse?
- III kooliaste: Kas oled kandideerinud klassivanemaks või õpilasomavalitsusse? Kas kavatsed hääletada KOV valimistel? Kas oled ise osalenud/korraldanud meeleväljenduse või koostanud petitsiooni?

Teema: majanduslik tegevus

- II kooliaste: Kas oled teinud tööd, mille eest said tasu? Nt aiatööd, lapsehoidmine jne.
- III kooliaste: Kas oled teinud tööd, mille eest said tasu? Nt aiatööd, lapsehoidmine, õpilasmalev jne. Kas koostad endale nädala/kuueelarvet? Kas oled tegelenud/tegeled investimisega?

Teema: info otsimine ja kasutamine, infoallikad

- II ja III kooliaste: Kas vaatad/kuulad/loed uudiseid? Nt televiisori uudiste programm, TikTok või muu sotsiaalmeedia platvorm jne. Kas ja kellega arutad Eestis ja maailmas toimuvate sündmuste üle? Kui tihti? Nt vanematega, vanavanematega, klassijuhatajaga jne.

Teema: huvipakkuv inforuum

- II ja III kooliaste: Milliseid riike, organisatsioone, valdkondi puudutavate uudistega hoiad end kursis?

Hindamisjuhendid, -mudelid, -maatriksid ja -skeemid

e-Koolikotti on koondatud erinevad hindamismudelid, mida õpetajad saavad eeskujuna või näitena

kasutada ja vastavalt hindamisesmärgile ise mugandada. Hindamisjuhendites on esitatud aspektid ja soovitused, kuidas õpilaste sooritusi hinnata. Rõhuasetused tehakse õpilastele teatavaks või lepatakse kokku ülesande andmisel.

Arutluse hindamisjuhendid ajaloos ja ühiskonnaõpetuses kujundati välja riigieksamitööde arutluste hindamise käigus, neid aastate jooksul täiendades. Ühtsed hindamiskriteeriumid aitavad ühtlustada õpetajate nõudeid arutluse kirjutamisele. Kui õpetaja rakendab ülesannet väiksemas mahus ja koostab hindamismaatriksi väiksemale punktisummale, on siiski hea toetuda väljatöötatud hindamisjuhendile ja vähendada soorituse eest saadavate punktide mahtu proportsionaalselt. Hea oleks harjutada õpilasi ka ise oma sooritusi hindama ja analüüsima, kujundades nii arusaama oma suutlikkusest ja arengust.

Kui rühmatöö seab eesmärgiks sotsiaalsete oskuste kujundamise, peaks ka hindedkeem andma sellel aspektile suurema tähenduse. Teised aspektid ei peaks siiski jääma päris tähelepanuta.

Ülesannete tüüpide kirjeldused hindamisülesannete koostamiseks:

Arutluse või probleemianalüüsi skeemi koostamise kaudu hinnatakse mõttekäigu vastavust teemale ja selle avamise oskust, teemakohaste faktide tundmist, võrdlemise ja seoste loomise oskust. Analüüsi ja isikliku suhtumise väljendamist hinnangute kaudu kontrollitakse täiendavalt suuliselt. Kui tegemist on õppeprotsessiga, korraldatakse arutelu kaaslasega, rühmades või üle klassi. Tagasisidestava hindamise korral lisatakse hindamisvahendile suuline osa või võimalus selgitada oma mõtteid kirjalikult paberil/elektroniliselt. Näiteks: ülesande koostaja pakub välja skeemi ja märksõnade loendi ja õpilane sorteerib neid vastavalt skeemile, analüüsi ja põhjendamise osa toimub suuliselt. Skeemidest soovitame kasutada:

- **Venni diagramm** (eripärad ja ühisosa, nt õhuke ja paks riik);
- **kalasaba** (seotud tunnuste võrdlemine, nt sama nähtuse/küsimuse analüüsimine erinevate ideoloogiate positsioonilt);
- **probleemiaken** (põhjused, olemus, tagajärjed, ületamise teed; viimaseid arutatakse suuliselt, nt ühiskonnas, koolis, klassis ilmneva probleemi avamine; probleemid suhtlusolukordades);
- **järgnevusahel** (omavahelised seosed, nt sammud valimiskampaaniast valmimistulemusteni; jne);
- **järelduskaart** (väide, selgitus, näide, nt ühiskondlike protsesside/nähtuste avamine: ühishüve – hüve, mida kõik elanikud saavad kasutada – tasuta haridus);
- **mõiste- ja ideekaart** (näidete, tunnuste sorteerimine, nt diktatuurne ühiskond: iseloomulikud tunnused, näited, riigid, iga tunnuse juurde tuuakse konkreetne näide; diktatuurne ühiskond: iseloomulikud tunnused, näited, riigid, iga tunnuse juurde tuuakse konkreetne näide või mõne kompleksse mõiste avamine, nt turumajandus);
- **T-tabel** (võrdlus, ühisosad, erisused, nt erinevad diktatuursed riigid, tähistada ühisosad; nt erinevad diktatuursed riigid, tähistada ühisosad; poliitilised ideoloogiad);
- **faktide püramiid** (õpilane leiab ühe olulise, kolm toetavat ja viis kaasnevat fakti ning paigutab need püramiidi tasanditesse, nt riigi valitsemine).

Tekstianalüüs: õpilane täidab etteantud skeemi teksti alusel:

- **jututäht** (tähenurkades on tekstist väljaloetav olulisem info: mis ja kus toimus, osalised, lahendus, tagajärg jne);
- **kulminatsiooniga tekst** (nt pöördelise sündmuse kohta);
- **TTS** (tean, tahan teada, sain teada);

- **magnetkaardid** (paberi nurkadesse kirjutatakse olulised märksõnad, lehe keskele teksti peamine mõte oma sõnadega, kasutades lehe nurkades olevaid magnetsõnu);
- **teeviit** (õpilased loevad teksti lõikude kaupa ja arutavad, kas tekst toetab selle kohta esitatud väited või mitte).

Ühisarutelu: õpilased kirjutavad oma seisukohti ühisesse aruteluplatvormi keskkonda. Kokkuvõtte tehakse suuliselt.

- **dilemmaküsimuste analüüs** (õpilased kirjutavad argumente sõltuvalt otsusest);
- **diskussioonivõrk** (plussid, miinused; ühte või teist seisukohta toetavad argumendid, nt majoritaarne ja proportsionaalne valimissüsteem);
- **mis oleks võinud juhtuda, kui...;**
- **hääletusprotsessid** (nt kodanike koosolek kohalikus omavalitsuses);
- **arvamusartikli analüüs;**
- **poliitilise debati hindamine;**
- **diskussioon aktuaalsel poliitilisel teemal** – erinevate seisukohtade esitamine;
- **hääletusprotsessi läbimängimine** (nt kas toetada avatud või suletud nimekirjadega valimisi).

Loomingulised ja empaatia ülesanded: Õpilane hindab sündmust või olukorda ajastu kontekstis mingis kindlas rollis, situatsiooni hinnatakse ajaloolises ajas ilma tagantjärele tarkust arvestamata:

- **juhitud kujutlusega tekst** (õpilased kirjutavad loole ise lõpu, toimunu peab olema võimalik ja reaalsusele vastav);
- **lühijutt** loogiliselt seostatud märksõnadega;
- **digitaalne jutustus;**
- erinevate **hinnangute andmine** ühiskondlikele sündmusele - nt **Mõdemiskaabude meetod**.

Allikaanalüüsiga hinnatakse tekstist olulise leidmise ja katkendi(te) põhjal vastamise oskust, allikatekstide võrdlemise, kommenteerimise ja hindamise oskust. Allika usaldusväärsust hinnatakse allikakeele ja -viitekirje alusel. Allikaülesannete koostamiseks sobivad nii primaar- kui sekundaarallikad. Allikate võrdlemise ülesandes peavad küsimused ja allikakatkendid mahtuma ühele ekraanile, st olema korraga vaadeldavad. Ülesandesse valitud allikakatkenditest võetakse välja tekst, mis ei ole oluline küsimustele vastamisel.

Statistiliste andmete analüüs sisaldab teabe väljalugemist, arvutamist, võrdlemist, andmete põhjal graafiku kujundamist, järelduste tegemist: nt majandusnäitajad, rahvastikunäitajad, töötasu jagunemine, maksud.

Pildi, foto, video, audio või karikatuuri analüüsiga hinnatakse äratundmise, seostamise, iseloomustamise ja tõlgendamise oskust. Ülesanded saavad olla lühivastuselised: nt osutamine küsitud sümbolile, pildil kujutatule õige pealkirja valimine pakutute hulgast, fotode vms järjestamine ajaliselt sündmuste toimumise järjekorras.

Kaardiülesandega kontrollitakse kaardilt informatsiooni leidmise, võrdlemise ja tõlgendamise oskust. Nt koosta kaardi legend; selgita, mida tähistavad numbrid kaardil; määratle, mis perioodi kaardiga on tegemist ja leia esitatud kaardilt osundatud perioodi kinnitavaid näiteid; määra, mis kaardiga on tegemist (.gif kaardid, mis näitavad territoriaalseid muutusi); koosta ise digitaalseid kaarte (nt GoogleMaps platvormil).

Juhtumianalüüsiga kontrollitakse nii teemakohaseid teadmisi kui oskust neid kasutada, isikliku seisukoha kujundamist ja kodanikuna käitumise oskust. Juhtumianalüüsi ülesanne sisaldab olukorra kirjeldust, mille korrektsust hindab õpilane õigusaktidele, allikatele vm taolisele tuginedes. Nt tarbijajuhtum, kus õpilane pakub lahenduse õigusruumist lähtuvalt; noorte

töötamisega seotud juhtumid; inimõiguste rikkumisega seotud juhtumid; valimiskäitumisega seotud juhtumid. Situatsiooni tutvustatakse kirjeldusena või video vahendusel.

Infootsingu ülesanne: allikaotsing elektroonilistest keskkondadest (DIGAR, FOTIS, ERRi arhiiv, elektroonilised entsüklopeediad, nt Estonica, muuseumide andmebaasid, nt Okupatsioonide muuseumi materjalid, virtuaaltuurid, neid materjale kasutada ülesannete täitmisel). Infot otsitakse ja kasutatakse kriitiliselt ülesande lahendamiseks. Nt digitaalse entsüklopeedia koostamine erinevaid meediume kasutades, mälestuste kogumine digitaalsete vahendite abil. Infootsing võimaldab leida vastuseid küsimustele riigiasutuste ja ministeeriumide kodulehtedelt; oskus vajalikke avaldusvorme leida (nt piiratud õigusega juhiloa taotlemine), kasutada, täita ja hinnata, nt kuidas leida teavet pensionisambafondide kohta, konsulaarinfo, tarbijaõigused, e-maksuamet, riigikogu komisjonide töö ja tegevus, elektrooniliste piletite ostmise, raamatukogu otsingusüsteemi ESTER kasutamine, ajakirjanduse andmebaasi DIGAR kasutamine jne. Ülesanded peavad olema eakohased, seotud õpilaste elus ette tulevate olukordade ja vajadustega.

Esitluse koostamine. Õpilane koostab esitluse (PP esitus, video, digitaalne plakat, infograafik, 1-minuti loeng, propagandavahend, ajalehe koostamine, ajaloolise sündmuse lavastamine vm meediavorm), mis vastab kokkulepitud tingimustele, kasutades selleks erinevaid infoallikaid.

Õppemängud: kuldvillak, miljonimäng, ristsõnad, memoriin, alias jne; kasutada olemasolevaid mängu või lasta õpilastel ise erinevat tüüpi mängu koostada (nt LearningApps, Veereta).

Uurimuslikud ülesanded: küsimustiku, intervjuu läbiviimine, vastuste analüüsimine, töötlemine ja kujutamine graafiliselt, virtuaaltuuri koostamine (erinevate meediumite kasutamine info edasiandmiseks); temaatiliste või ajaperioodikohaste kollektsioonide või andmekogude koostamine, millele lisatakse põhiaandmed.

Ajas orienteerumine: ajajoone koostamine (daatumite ja sündmuste kandmine ajajoonele), võrdlevad ajajooned.

Erinevate valikute tegemist võimaldavate ülesannetega kontrollitakse õpitulemustes sõnastatud ühiskonnaõpetuse ainesisu, oskusi, mõisteid ja isikuid, kas õpilane tunneb kaasaja ühiskonna kujunemist, struktuuri ning korralduspõhimõtteid, majanduse toimemehhanisme, teab olulisi rahvusvahelisi organisatsioone, oskab iseloomustada kaasaja maailma põhiprobleeme ja arengutendentse, tunneb demokraatia reegleid, inim- ja kodanikuõigusi, Eesti Vabariigi põhiseadust ja „Kodakondsuse seadust” ning teisi olulisi õigusakte; oskab adekvaatselt määratleda oma kohta ja võimalusi kaasaja maailmas, töötada ja elada turumajanduslikus ühiskonnas, osaleda ühiskonnaelus, kaitsta oma huve ja õigusi; leida meediast poliitilist ja majanduslikku teavet, seda kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ja kasutada. Vabavastuselist ülesannetega kontrollitakse lisaks, kuidas õpilane oma seisukohti ja hinnanguid põhjendab.

- **mitme valikuga küsimus** (vali üks või mitu õiget, *multiple choice* tüüpi küsimused);
- **õige/vale väide;**
- **kategoriseerimine** (ühenda paarid, rühmita, mis toimus enne, mis pärast etteantud sündmust);
- **lünktekst** (arvestab lihtsate keeleliste eksimustega);
- **järjestamise ülesanded** (järjesta ajaliselt, tähtsuse järjekord);
- **võrdlemine** (sarnasused/erinevused, iseloomulike tunnuste rühmitamine, näidete toomine);
- **seostamine** (seostamine etteantud märksõnadega, nt ajaperioodi iseloomulikud tunnused);

- **mõistete seletamine** (seletuste küsimise erinevaid võimalusi: mõiste ja seletuse seostamine; seletusele ühesõnalise mõiste/vaste kirjutamine; mõistega sobivate näidete lisamine).

ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA II KOOLIASTE

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
- Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
- Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
- Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
- Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
- Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
- Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
- Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
- Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
- Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
- Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
- Käitub teadliku tarbijana.

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

Õpitulemused

Õpilane:

- teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;

- kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- koostab eelarve etteantud piirides;
- kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

6. KLASS

Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine (9 tundi)

Õpitulemused:

Õpilane:

- teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi;
- teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi;
- teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;
- mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.

Põhimõisted: kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus; peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses, kooli sisekord (kodukord), õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Õpilasomavalitsuse esindaja ja/või huvijuht teevad külalistunni ning tutvustavad juba tehtut ja ka plaanitavat. Õpilased saavad teha ettepanekuid koolielu parandamiseks.
- KOV esindajaga kohtumine ja/või KOV külastus. Õpilased saavad teha ettepanekuid kodukohas vajalikest muudatustest või algatustest.
- Loovülesanne "Unistuste kool". Mida unistuste koolis õpetatakse, kes õpetavad, kes õpivad, milline on koolipäev?
- Õiguste ja kohustuste tasakaalu kujutava skeemi koostamine ja arutelu.
- Õpilasesindusse kandideerimine.

Üldpädevused:

- **Sotsiaalne pädevus.**
- **Suhtluspädevus.**
- **Ettevõtluspädevus.**

Läbivad teemad:

- Klassivanema valimised, kampaania, valimisprotsess.
- Kampaaniaplakatid.
- Ettepanekud õpilasesindusele ja kohalikule omavalitsusele.
- Loovülesanne „unistuste kool“.
- Ettevõtete külastused.

Ainealane lõiming:

- **Klassijuhataja tund.**
- **Kunstiõpetus.**
- **Inimeseõpetus.**

Kontroll ja hindamine:

- Eneseanalüüs.
- Plakat.

Allikad ja autoriõigused (8 tundi)

Õpitulemused:

Õpilane:

- eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust;
- teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.

Põhimõisted: fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Arvamusloo või referaadi kirjutamine/koostamine kasutades usaldusväärseid allikaid ja korrektset viitamist.

Üldpädevused:

- **Suhtluspädevus.**

Ainealane lõiming:

- Kirjandus.
- Ajalugu.
- Informaatika.

Kontroll ja hindamine:

- **Võrdlemine** - õpilane loeb lühitekste ning määrab, kas tegu on arvamuse või faktiga.
- **Arvamuslugu** - õpilane kirjutab usaldusväärseid allikaid ja viitamist kasutades arvamusloo, kus toob enda arvamuse põhjendamiseks sisse ka fakte.
- Võib siduda ka järgnevate ühiskonnaõpetuse kirjalike ülesannete ja uurimustega.

Kultuur (9 tundi)

Õpitulemused:

Õpilane:

- teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi;
- teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.

Põhimõisted: kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus, Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus, pere ja suguvõsa, kogukond.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Rollimängud**, kohtumised erinevate kultuurikandjatega enda kogukonnast ja kaugemalt.
- **Intervjuu** teisest rahvusest inimesega, kes elab Eestis. Vormistus kirjalik.
- Intervjuu mõnda konfessiooni kuuluva inimesega.

Üldpädevused:

- Väärtuspädevus.
- Sotsiaalne pädevus.
- Suhtluspädevus.

Läbivad teemad:

- Usundiõpetus

Ainealane lõiming:

- Kirjandus ja eesti keel.
- Inglise keel.
- Vene keel.
- Inimeseõpetus.

Kontroll ja hindamine:

- **Referaat** – erinevad usundid ja rahvused kodukohas ning Eestis.
- **Esitlus** – intervjuueeritud inimeselt saadud teabe edastamine kaalastele.
- **Pildianalüüs.**
- **Juhitud kujutlus.**
- **RATT.**

Planeerimine ja tarbimine (9 tundi)

Teema kirjeldus: Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutse- teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas.

Õpitulemused:

Õpilane:

- tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti;
- oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada;
- käitub teadliku tarbijana.

Põhimõisted: Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Isiklik eelarve:** endale sihi seadmine, raha kogumine ja/või säästmine enda seatud eesmärgi jaoks (nt jalgratas, tahvelarvuti, laagritasu, annetus jne). Õpilane toob ka välja, kas ta vajab või tahab antud eset/elamust vms. Seejärel detailse plaani paika panemine - kust on võimalik raha teenida või kokku hoida - millised oleksid variandid ja alternatiivid, kui kaua läheb antud eesmärgi saavutamiseks jne. Pidada logi ja teha kokkulepitud perioodi (nt 4 nädalat) ülevaade ja eakohane analüüs protsessist.
- **Kohalikud ettevõtted:** õpilased uurivad ise kohalikke ettevõtteid - millega tegelevad, mis ameteid seal peetakse. Hääletuse teel valitakse 3 kõige populaarsemat ning õpetaja võtab nende asutustega ühendust ning kutsub esindajad tundi. Iga esindaja teeb umbes 15 minutilise õpilastele eakohase ülevaate nende firmas olevatest töökohtadest, toodetest/teenustest mida pakutakse ning miks see on oluline. Õpilased valivad ühe antud asutustest, külastavad seda võimalusel ning koostavad lühiülevaate ettevõttest ja kogetust.
- **Minifirma.** Väikestes rühmades firma idee väljamõtlemine, tegevuse mõtlemine, võimalusel elluviimine. Arvestada tuleb kas on väljaminekuid, kuidas need katta. Tegevus võib olla ka nt klassiüritus, koolis ürituse korraldamine jne.
- Tarbimise mõju loodusele. Õpilased uurivad ühe igapäevase eseme või toiduaine (nt šokolaad, teksad vms) tarneahelat ning toovad välja selle mõju keskkonnale ning ka alternatiivid, kuidas negatiivset keskkonnamõju vähendada.

Üldpädevused:

- **Väärtuspädevus.**
- **Matemaatikapädevus.**

- **Ettevõtluspädevus.**

Läbivad teemad:

- **Eelarve.**

Ainealane lõiming:

- **Matemaatika.**
- **Loodusõpetus.**
- **Inimeseõpetus.**

Kontroll ja hindamine:

- **Isiklik eelarve ja selle analüüs** – kuidas ja miks püstitas õpilane endale eesmärgid, mida nende täitmiseks tegi, millised olid õppetunnid ja tulemused.
- **Tootmise ja tarbimise uurimus**

ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA III KOOLIASTE

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
- Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
- Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta.
- Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab põhjuseid, tuginedes minevikunäidetele.
- Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
- Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
- Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
- Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
- Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
- Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
- Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
- Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
- Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmelisusest.
- Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.

- Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
- Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

Õpitulemused

Õpilane:

- analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmelisusest tulenevaid kohustusi täitma;
- toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;

- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpistuatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

8. KLASS

Aine põhifookus on kriitilise analüüsi oskusega kodaniku kujundamisel, kes huvituks oma kodukandis ja laiemalt maailmas toimuvast. Mõistaks enda rolli märkajana, osalejana ning sekkujana perekonna, kogukonna ja ühiskonna tasandil. Seetõttu on oluline, et kolmanda kooliastme ühiskonnaõpetuse tundide raames pöörataks lisaks teadmiste ja oskuste saavutamisele ka olulist tähelepanu kodanikuosaluse soosimisele, mida aitavad kujundada õppekavas kirjeldatud alusväärtused.

Lisaks põhikursustele võiks aines olla ka soovitatavalt regulaarselt toimuv või mõne teise teemaga lõimitud tunnisegment, mille raames tuleb õpilastel koguda ja analüüsida päevakajalist ühiskondlikult, poliitiliselt ja/või majanduslikult olulist teavet. Samuti analüüsida enda rolli ühiskonnaliikme, kodaniku ja turuosalisena.

Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb (12 tundi)

Teema kirjeldus:

Ühiskonna institutsionaalne struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond. **Põhifookuseks** on erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas.

Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne. **Põhifookus A:** sotsiaalsete rühmade määratlemine. **Põhifookus B:** erinevate sotsiaalsete rühmade sidus koosseisestamine.

Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus omavahelises seoses. **Põhifookus A:** inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt). **Põhifookus B:** Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana.

Õpitulemused:

Õpilane:

- mõistab, et ühiskond on terviklik süsteem, kus erinevad osapooled mõjutavad ning samas sõltuvad teineteisest;
- oskab tuua näiteid sektorite tegevusest ja koostööst ühiskonnas ning üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda avaliku sektori, erasektori ja vabakonna tegevuses;
- teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- mõistab, et ühiskond koosneb mitmetest vastanduvate huvidega rühmadest nt iga; sugu; tervises seisund; elukoht; kultuuriline, religioosne ja rahvuslik identiteet;
- oskab analüüsida peamisi rahvastikunäitajaid ning mõistab, milliseid järeldusi on nende andmete alusel võimalik ühiskonna kohta langetada või milliseid tulevikuprognose teha;
- teab, kuidas kaasaja ühiskondi mõjutab ränne ning milles erinevad/sarnanevad kodaniku õigused ja kohustused mittekodaniku õigustest ja kohustustest;
- oskab avaldada põhjendatud arvamust teemal, kes on hea kodanik ning kuidas selleks saada;
- teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- mõistab, miks on hästi toimiva ühiskonna jaoks oluline arvestada inimeste erisustega;
- mõistab, kuidas nii avalik-, era- kui ka kolmas sektor saab kaasa aidata sotsiaalselt õiglasema ühiskonna loomisele, et vähendada sotsiaalset tõrjutust ja sellest tulenevaid probleeme;
- teab, milline tähtsus on identiteedil inimese elus ning kuidas ühiskond mõjutab selle kujunemist;
- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste/maailmavaatelistel (poliitilistel) erinevustel põhinevatel;
- oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;
- võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;

- selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- mõistab, millised on tema kui lapse õigused ja kohustused, millised kohustused ja õigused on tema vanematel;
- oskab selgitada ja põhjendada, milliste õiguste ja vabaduste kaitse peab olema ühiskonna kõrgendatud tähelepanu all;
- selgitab õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- saab aru, milline on õiguste ja privileegide vahekord;
- teab, millised on peamised inimõigused (sh lapse õigused) ning kus need on sätestatud;
- oskab märgata vägivalda ja kuritarvitamist enda ümber ning tunneb lihtsamaid sekkumise võtteid/võimalusi;
- analüüsib oma lähiümbrust, märgates puudusi väärkas käitumises inimeste vahel ning oskab välja pakkuda lahendusi selliste olukordade ennetamiseks, lahendamiseks;
- mõistab, et elu toob kaasa kriise, kuid teab, et nendeks on võimalik valmistuda;
- teab, mida enda ja lähedaste kaitsmiseks peab kriisiolukordades esmajoones tegema ja kuhu abi saamiseks pöörduma;
- arutleb, millal muutub sõna ohtlikuks ja kust läheb sõnavabaduse piir, oluline roll on väärtuskasvatusel (võrdõiguslikkus, märkamine, hoolivus, austus, vastutus);
- seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist;
- märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi;

Põhimõisted: ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundusorganisatsioon, vabakond, ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja, ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväärus), sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õigus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid, universaalsed õigused, inimkaubandus, põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, diskrimineerimine, kohustused, privileegid, vastutus, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Arutlev vestlus kasutades eelistatud – arvatava tuleviku metoodikat. Kirjutage kasti sisse oluline teema nt “Eesti elu murekohad”, (vm teema, milles näete probleemi, mis on ühiskonnas hetkel aktuaalne vms). Seejärel joonistage paremale suunduv ajaliin ja lisage kaks uut kasti. Esimesse kasti kirjutage tulevik, mille hetkeolukord tõenäoliselt kaasa toob, ning teise kasti kirjutage, millist tulevikku selle probleemiga seoses näha sooviksite. Arutlege õpilastega saadud tulemuste üle.
- Pildivaatlus - pilt põgenikest (nt täiskasvanu ja laps). Arutelu, millised on nende inimeste kokkupuuted erinevate sektoritega? Arutelu võib toetada ka improjutu koostamisega rühmas. Jutu alguspunktiks on nt lõik ajalehe artiklist, mis kajastab põgenike saabumist Eestisse. Improjutule võib ette anda ka pidepunktid nt elukoha, töö leidmine, arsti või psühholoogilise abi saamine; haridustee jätkamine jms.
- Töö allikatega - meediast näidete otsimine erinevates sektorites tegutsevate inimeste ja organisatsioonide tegemiste kohta. Allikate põhjal saab kokku panna ka kas interaktiivse/füüsilise postri, kus on esitatud nii sektori iseloomustus kui ka elulised näited.
- Mini-ettekande koostamine kaaslastele - intervjuu lähedasega, et välja selgitada, millises sektoris intervjuueeritav on tegev ning mis on tema tööülesanded ja mis on selle organisatsiooni eesmärgid.
- Lauamäng Teemantsaar - mille käigus mängijad peavad analüüsima mitmesuguseid väljakutseid, millega rände- ja pagulastaustaga inimesed uues riigis silmitsi seisavad.
- Fotoülesanne - Elu Kakuma pagulaslaagris: maailmakoolide materjalide alt.
- Töö rahvastikuandmetega: Statistikaameti lehelt tutvuda rahvastikuloenduse andmetega ning lasta koostada rühmadel esitus, mis tutvustaks Eesti rahvastikku ja ühiskonda läbi paari aspekti ; ja/või rahvastikupüramiidiga ning lasta koostada andmeanalüüs, mis võrdleks aastaid 20.saj I poolest ja II poolest ning 21. sajandi algusest.
- Arutlev vestlus kasutades eelistatud – arvatava tuleviku metoodikat. Kirjutage kasti sisse oluline teema nt “Eesti rahvastik”, (vmt teema, milles näete hetkel probleemi). Seejärel joonistage paremale suunduv ajaliin ja lisage kaks uut kasti. Esimesse kasti kirjutage tulevik, mille hetkeolukord tõenäoliselt kaasa toob, ning teise kasti kirjutage, millist tulevikku selle probleemiga seoses näha sooviksite. Arutlege õpilastega saadud tulemuste üle.
- Mondo Rändekooli materjalide toel tutvustada rände mõju üksikisikule, sihtriigile ja lähteriigile. Nt lasta õpilastel täita ideekaart rände põhjuste ja mõjude kohta, edasi vaadata ühiselt mõni teemakohane video sarjast „Rändekool“ või „Jagatud teekonnad“.
- Töö põhiseadusega: kodaniku kohustused ja õigused versus igapäevase õigused ja kohustused.
- Ajurünnak paarides: kas EV kodanikuks on lihtne või raske saada? Õpilased pakuvad oma teadmiste alusel põhjendusi mõlema väite kasuks. Arvamuste tõesuse kontrolliks tööleht: EV kodanikuks saamine. Õpilased tutvuvad kodakondsuse saamise tingimustega PPA kodulehelt ning püüavad põhjendada iga nõude vajalikkust. Arutlev vestlus, kas nende arvamused ühtisid tegelikkusega, mis neid mõtlema pani sellele teemale juures.
- Ideekaart kordamiseks: kodakondsus (meenutatakse nii õiguseid/kohustusi; kodanikuks olemise tähendust; kodanikuks saamise eripära).

- Töö tekstiga: „Kodanikupäeva aumärgi saajate tutvustused“. Arutlev vestlus, mis ühendab väljapaistvaid kodanikke. Vaba kirjutamine: Kes on hea kodanik? Projektõpe: Kodanikupäeva korraldamine koolis. Valida õpilastega teemad ja tegevused kodanikupäeva tähistamiseks.
- Projektõpe: Meie klassi juured. Iga õpilane uurib oma perekonna lugu ja koostab lühireferaadi leitud rahva (või ka piirkondliku murde) kultuuritraditsioonidest ning tutvustab seda kokku lepitud viisil (esitlus, fotokollaaž, plakat, video vm) kaaslastele. Külla võib kutsuda ka vanemaid, kes tutvustaksid mõne rahva kombeid; tutvustada rahvuskööke vms.
- Esitluse loomine subkultuuridest ja nende tutvustamine klassile. Rollimäng, kus iga õpilane loosib endale subkultuuri esindaja rolli ja püüab neid jälgendada kokku lepitud olukordades nt laadal, bussipeatuses, meeleavaldusel.
- Tööleht: üleilmastumise ohud ja võimalused, iga õpilane leiab esmalt ise näiteid mõlema väite juurde. Edasi arutatakse väiksemates rühmades ja lõpuks klassis ühiselt teema läbi.
- Paaristöö: Õpilane saab sedelid väidetega identeedi, religioossete traditsioonide ja rahvuskultuuride jms kohta ühiskonnas ning peab otsustama, mis kasti ta sedeli paneb, st kas väide kehtib alati, enamasti või ainult mõnel juhul (mänguvälja metoodika). Paarilised arutavad, miks nad otsustasid nii nagu otsustasid. Antud meetodit saab teha ka liikumismänguna, kus astutakse samm edasi või tagasi või seistakse paigal.
- Lugemisülesanne: vaidlen autoriteediga meetodil nt kasutades teksti: Subkultuuridest on tänapäeval kadunud stiilikohustus - tuleb leida argumente, kas autori arvamuse poolt või vastu.
- Tegevusülesanne. Sildistava suhtumise ja eelarvamuste märkamine erinevate religioossete rühmade kogemuse näitel.
- Uurimuslik õpe: Paaristöö: õpilased arutavad, millistest kohustustest peavad täiskasvanud kinni pidama seoses lapse kasvatamisega. Valivad välja enda hinnangul 3 kõige olulisemat kohustust ning panevad need kirja. Lisavad juurde selgituse - *sellist kohustust on vaja, kuna....* Info kogumiseks kasuta õiguskantsleri kui lasteombudsmani kodulehte. Sama lehekülje abil on võimalus noortel ka uurida, milliste küsimustega lasteombudsmani poole pöörduetakse. Teha lühitutvustus klassikaaslastele, milline on lasteombudsmani seisukoht.
- Kasutada Mondo Maailmakooli materjale laste õiguste teemal.
- Mõistekaardi koostamine: Mõiste *privileeg* tähenduse uurimine. Mõistekaardi koostamise järel võiks toimuda arutlev vestlus, mille järel saab koostada definitsioonikaardi, mille sõnastab õpilane ise – *minu definitsioon mõistele privileeg...*
- „Juhitud kujutus“ metoodika toel tutvustada inimkaubanduse ohte. Vaadata klassis ühiselt videoid ning paluda õpilastel kirjutada võimalik realistlik lõpp tegelaste tegevusele. Klassis lugeda võimalikke stsenaariumeid ette ning arutada ühiselt, mida tuleks teha, et sellist olukorda vältida.
- Vabakirjutamine/ vabajoonistamine teemal: „Inimõigused“ - pannakse kirja kõik seosed, näited ja mõtted, mis haakuvad uue teemaga.
- Lugemisülesanne: tutvuda mõiste *inimõigused* selgitusega Inimõiguste Instituudi lehelt. Kasutada TTS (tean, tahan teada, sain teada) meetodit, et selgitada välja õpilaste küsimused teema kohta. Arutleda nende üle.

- Klassiarutelu või arvamusfestivali formaadis väitlus (väited on argumenteeritud; üksteist kuulatakse sisuliselt) teemadel: Kuidas peaks toimima pere, kus üks vanem on ühte usku ja teine teist usku? Kuidas tuleks toimida, kui ühele vanemale on usk väga tähtis ja teine vanem ei ole usklik? Millised elukutsed peavad arvestama inimese religioossusega? Miks küsitakse Eesti kaitseväes inimese usulise kuuluvuse kohta ning saadud info pannakse koos nime, veregrupi ja teiste oluliste andmetega kaelas kantavale metallplaadile?
- Töö põhiseadusega: Tabeliharjutus: Otsusta, kas põhiseadus paragrahvides toodud õigused kuuluvad põhiõiguste, kodanikuõiguste, sotsiaalõiguste, majanduslike õiguste või kultuuriliste õiguste kategooriasse. Märgi tabelisse õigesse kohta vastav paragrahvi number.
- Klassiruumi on paigutatud kolm posterialust, igaüks neist esindab üht põhiõigust: sotsiaal- majanduslikud, poliitilised, kultuurilised. Klass jagatakse kolmeks (kuueks) rühmaks. Iga rühm peab kujundama posterit näidetega vastava õiguse rikkumise kohta kaasaegses maailmas, kasutades infot viimase aja ajalehtede, digiplatvormide või sotsiaalmeedia postituste kuvatõmmiseid. Rühmad esitlevad oma postrit suures ringis.
- Lugemise-loomise ülesanne: Õpilased tutvuvad virtuaalnäitusega, õpilane valib endale huvipakkuva loo ning koostab kaaslastele selle teemalise miniettekande.
- Vaidlen autoriteediga: *“Paar aastat tagasi ilmus tänu eelmisele presidendile (Kersti Kaljulaid) meie avalikku ruumi loosung “sõna on vaba”. Ilus ajakirjandust kaitsev loosung, kuid “sõna on vaba” reegel töötab ainult siis, kui sellel on jätk “sõna on tegu” ja “tegu on vastutus”. Ainult nii. ”* Õpilased teevad harjutuse, kus a)Tõlgenda - kuidas sina öeldut mõistad? b) Nõustu/Vaidle tsitaadi keskse mõttega c) Täienda tsitaadi keskset mõtet omalt poolt.
- Töö tekstiga: Sissejuhatuseks lasta õpilastel tutvuda leheküljega Lasteabi.ee - arutlev vestlus, kas ja miks vajab ühiskond sellist keskust? Töö tekstiga. Kasutada kolmeastmelise intervjuu metoodikat: I etapp – teksti lugemine; II etapp –õpilane koostab loetud teksti põhjal intervjuuküsimused, mille vastused annavad edasi teksti peamise mõtte/sisu; III etapp – õpilane usutleb küsimustega kaaslast, kaaslane teda. Üks paariline esitab küsimusi ja paneb vastused kirja ning vastupidi; IV etapp – vahetatakse paarilisi ja räägitakse edasi, mida eelmine paariline kõneles, toetudes seejuures kirjutatud märksõnadele või vastustele. Kokkuvõtteks sõnastada ühiselt probleemi olemus ja võimalikud lahendused.
- Töö videoga: Klassis vaadata ühiselt video „Suurim julgus“. Video järgselt püüda ühiselt teha probleemisõnastamist nt „koolikiusamine on levinud nähtus“. Probleemiakna meetod: aknal on erinevad ruudud: põhjused, probleemi olemus, tagajärjed ja ületamise võimalused. Aknaid võib täita üksinda, paaris või väikestes rühmades. Ideedeks anda võimalus tutvuda leheküljega suurimjulgus.ee.
- Rühmatöö: Tegutsemine kriisides. Rühmad otsivad vastuseid küsimustele: Tuletage meelde, milliseid ohutuskampaaniaid te teate? Millised ohutuskoolitused oled Sina läbinud? Millisel telefoninumbril pead helistama, kui oled sattunud ohtu või märkad, et keegi teine vajab abi? Arutage rühmas, kas sul või su kaaslastel on vaja olnud kutsuda abi? Mis on juhtunud? Pane kirja näiteid. Helistad hädaabi numbril. Päästekorraldaja vajab täpset ja selget ülevaadet sellest mis on juhtunud. Pane kirja, millist infot peaksid talle kindlasti andma ja kuidas edasi tegutsema? Lõpuks kontrollida vastuseid Häirekeskuse kodulehelt.

- Projektõpe: Õpilased viivad kodus läbi uuringu „kui valmis on minu kodu ja lähedased kriisiolukordadeks“. Täida saadud info põhjal tabel: *hästi on ...; parandamist vajaks...* Arutada tunnis ühiselt saadud tulemuste üle.
- Töö põhiseadusega: Arutleda põhiseaduse § 130-st lähtuvalt, milles seisnevad need õigused ja vabadused, mida ei tohi mingil juhul (ka eriolukorras) piirata. Miks?
- Rühmatöö: vaimse tervise vitamiinid. Videos tuuakse välja paar head vaimse tervise vitamiini. Mis võiksid olla veel sellisteks vaimse tervise vitamiinideks, mis aitaksid üle rasketest hetkedest? Tutvuge ühiselt lehega Peaasi.ee - arutlev vestlus, kas ja miks vajab ühiskond sellist keskust; millist endale kasulikku infot leidis?

Üldpädevused

- **Digipädevus** - töö piltidega, mis puudutavad pagulasi nt arengukompassi meetodil; plakatite/infograafika loomine rahvastiku teemal nt kodanikupäevaks.
- **Õpipädevus** - infootsimine ja süntees, graafikute lugemine, nt töö Statistikaameti materjalidega.
- **Sotsiaalne ja kodanikupädevus**- õpilased võivad uurida, kuidas eri sektorid võimaldavad või takistavad kodanike osalemist ja kaasamist otsustusprotsessides.
- **Enesemääratluspädevus**

Läbivad teemad:

- **Kultuuriline identiteet**- õpilastele võib anda ülesande uurida, kuidas kultuurilised erinevused võivad mõjutada riikidevahelist diplomaatiat või ettevõtete rahvusvahelist koostööd. Otsida nt grupitööna erinevaid näiteid selle kohta.
- **Väärtused ja kõlblus**

Ainealane lõiming:

- **Matemaatika**- õpilased võivad uurida statistilisi andmeid erinevate sektorite kohta (nt SKT lõikes) ning arutleda, kuidas hinnata eri sektorite panust ühiskonda – kas ainult majandusliku kasu lõikes või peaks arvestama ka muid faktoreid? Kui siis milliseid? Korraldage klassis uuring ohutuskoolituste läbimise kohta. Arvutage välja teemade kaupa õpilaste protsendid, kes on osalenud seesugustel koolitustel. Koosta saadud andmete alusel, kas tulp- või sektordiagramm.
- **Loodusained**- õpilased saavad uurida, kuidas erinevad sektorid mõjutavad keskkonda ning otsida konkreetseid näiteid nt teadlaste ettepanekutest, kuidas toimida, et majandustegevus ei tekitaks keskkonnale korvamatut kahju. Õpilastele võib tutvustada nt tasaarengu põhimõtet, uurida, mis argumendid selle idee taga on ja hinnata idee vajalikkust ja teostatavust.
- **Geograafia**- Eesti ja Euroopa rahvastik. Mõisted: rahvaloendus, rahvastikuregister, sündimus, suremus, loomulik iive, rahvastikupüramiid, rahvastiku vananemine, ränne, sisseränne, väljaränne, riigisisene ränne, pendelränne, pagulased, rahvuslik koosseis.
- **Ajalugu**- rahvastiku langust/kasvu ja rännet põhjustanud tegurite ajaloolise tausta leidmine. RATT/RAFT (roll-adressaat-tekstivorm-teema) meetod - jagunetakse erinevatesse kümnenditesse, valitakse isiku roll ning teksti vorm ning kirjutatakse kümnendi olusid silmas pidav tekst.
- **Matemaatika ja geograafia** - rahvastikunäitajaid kajastavate graafikute lugemine; mõistmine, koostamine

- **Emakeel ja kunst** – plakatid ja/või esitluse koostamine rahvastiku teemadel nt teemal hea kodanik; Eesti/ EL rahvastik vms. Koomiksise koostamine kultuuridevahelise suhtluse teemadel.
- **Muusika** – vaadata video „Ränne ja muusika“ - koostada esitus/plakat/tutvustus ühe muusikastiili arengust ja seosest rändega.
- **Usundiõpetus, kodaniku- ja sotsiaalne pädevus**- tegevusülesanne: paljud tuntud artistid ja sportlased on hakanud diskrimineerimisele vastu ja võitlevad salliva suhtumise eest (Rihanna, Lebron James, Alicia Keys jne). Valige oma rühmale üks selline inimene, uurige tema elu ja tegevust ning tutvustage klassile. Proovige leida vastus järgmistele küsimustele: mida ja kuidas ta on mõjutanud ning miks ta seda teeb? Mis on antisemitism ja islamofobia? Eesmärgiks, et õpilane tunneb ära eelarvamusliku ja sildistava suhtumise.
- **Inimeseõpetus**

Kontroll ja hindamine:

- **Hindamisviisid õppeprotsessi kestel:** suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.
- Ülesannete soorituste hindamine peaks tulenema samadest nõuetest, mis ülesande kirjelduses esitati. Niisiis **sõltub hindamine alati ülesandepüstitusest ja -eesmärgist**, seda ka avatud vastustega ülesannete puhul. Kui rühmatöö seab eesmärgiks sotsiaalsete oskuste kujundamise, peaks ka hindedkeem andma sellel aspektile suurema tähenduse. Teised aspektid ei peaks siiski jääma päris tähelepanuta. Rõhuasetused tehakse õpilastele teatavaks või lepatakse kokku ülesande andmisel.
- Tihtipeale ei olegi avatud vastusega küsimusele ühest õigest vastust. **Eesmärgiks on tekitada klassis vastavateemaline arutelu**, õppida otsima ja leidma argumente ning neid esitama. Erinevad vastused on seega teretulnud ning õpetaja rolliks on tekkinud arutelu juhtimine. Arutelusuutlikkust hinnatakse paikapidavate argumentide ja viisaka väitlemise (reeglite) alusel.
- Kõiki ülesandeid ei pea tagasisidestama numbriliselt või punktides. Kasuks tuleb **sõnaline toetav tagasiside**, mis on hästi ja mis valdkonnas on kasvuruumi.
- Hea oleks harjutada õpilasi ka **ise oma sooritusi hindama ja analüüsima**, kujundades nii arusaama oma suutlikkusest ja arengust.
- Õppimist toetava hindamise kontekstis on tähtis **õppija suutlikkus oma õppeprotsessi analüüsida**. Selle analüüsi eelduseks on, et õppijatel on piisavalt selge arusaam õppe eesmärkidest – sellest, mida tahetakse saavutada (mida osata, millest aru saada vms). Hea on kasutada siinpuhul erinevaid reflektsoonülesandeid.
- Peamine on, et õppijale antav **tagasiside oleks edasiviiv** s.t sisuline, personaalne, motiveeriv.
- Kui kardate, et õpilased kasutavad ülesannete sooritamisel kõrvalist abi, siis faktide kontrollimise asemel küsige arusaamist ja teadmiste rakendamist paludes õpilasel oma **vastuseid ja mõttekäike selgitada**. Kasutage hindamiseks avatud materjalidega kontrolltööd - sõnastage sügavamalt mõtlemist vajavad küsimused (nt võrdle midagi, selgita fenomeni põhjuseid, vastuste leidmine just teie poolt ette antud tekstist/pildist).
- Hinnatakse **õpilase individuaalset panust rühmatöös** läbi eneserefleksiooni ning rühmakaaslaste tagasiside alusel.

Nt tööd allikatega võib hinnata lähtudes järgmistest teguritest:

- **Allikate valik ja usaldusväärsus:** Õpilased peaksid näitama võimet valida mitmekesiseid ja usaldusväärsaid allikaid erinevate sektorite kohta. Hindamine võib hõlmata allikate mitmekesisust, nende usaldusväärsust ja asjakohasust antud teema suhtes.
- **Info töötlemine ja analüüs:** Õpilaste poolt leitud teabe analüüs ja süntees on oluline. Hindamisel võidakse vaadata, kuidas õpilased on suutnud kogutud teavet struktureerida, võrrelda erinevaid sektoreid ning esitada selget ja arusaadavat iseloomustust.
- **Postri või esitluse visuaalne esitus:** Kui ülesanne hõlmab füüsilise või interaktiivse postri loomist, siis võidakse hinnata ka visuaalset esitust. Hindamisel võib arvesse võtta postri loomise loogilisust, kujunduse esteetilisust, selgust ja infograafilist esitust.

Ideekaarti võib hinnata tulenevalt järgnevast:

- **Teemade käsitlemine:** Hindamisel võiks esmalt vaadata, kui põhjalikult ja sügavuti on õpilane käsitlenud kodakondsusega seotud teemasid. Kas ta on esile toonud olulised õigused, kohustused ja näidanud kodakondsuse sisu mitmekülgselt?
- **Kriitiline mõtlemine:** Hindamisel võiks arvestada ka õpilase võimet analüüsida ja hinnata kodakondsuse teemadel esile kerkinud küsimusi ning näidata oma mõtete ja seisukohtade põhjendamist.
- **Keel ja kirjaoskus:** Kuidas ideid on väljendatud? Kas tekst on ladus, grammatiliselt korrektne ning kasutatakse sobivat sõnavara?

Esitluse loomise hindamise näide:

- **Hindamine kriteeriumide alusel:** Iga kaasõpilane võiks hinnata teisi esitlusi vastavalt etteantud kriteeriumidele, näiteks autentsusele, rollimängu veenvusele ja teabe selgusele.
- **Peegeldusarutelud:** Pärast esitluste ja rollimängude lõppu võiks korraldada arutelusid, kus õpilased saavad rääkida sellest, mida nad õppisid teiste esitlustest, ning jagada tagasisidet ja mõtteid, mis aitaksid üksteist arendada.
- **Hindamisvormid:** Kasutage mitmekesiseid hindamismeetodeid, näiteks anonüümset hinnangut paberil või elektrooniliselt, kus õpilased hindavad teiste esitlusi vastavalt etteantud kriteeriumidele.
- **Sisu ja teadmised:** Õpetaja võiks hinnata esitluse sisu põhjalikkust ja täpsust. Kas õpilased on korraldanud põhjaliku uurimistöö subkultuuri kohta ning esitanud teadmisi selgelt ja arusaadavalt?
- **Rollimängu autentsus:** Hindamine võiks keskenduda sellele, kui veenvalt ja autentselt õpilased suudavad mängida oma loositud subkultuuri esindajat. Kas nad suudavad edukalt kujutada ja väljendada subkultuuri eripärasid erinevates olukordades?
- **Suhtlemisoskus:** Õpetaja võiks jälgida õpilaste suhtlemisoskust, kui hästi suudavad nad oma teadmisi ja rolli väljendada ning suhelda teiste klassikaaslastega.
- **Loovus ja originaalsus:** Hindamine võib hõlmata ka õpilaste loovust rollimängu ja esitluse läbiviimisel. Kas nad on suutnud lisada originaalseid ja huvitavaid elemente?
- **Esitluse ülesehitus:** Õpetaja võib hinnata ka esitluse ülesehitust ja järjepidevust, sealhulgas alguse, keskosa ja lõpu loogilist ülesehitust.
- Kokkuvõttes on hindamisel oluline anda **konstruktiivset tagasisidet**, mis aitaks õpilasel mõista, kuidas saaks oma tööd parandada või täiustada. Lisaks võiks hinnata ka seda, kuidas õpilane on kasutanud allikaid ja viiteid, kui see oli ülesandes nõutud või soovitatud.

Ideekaardi paaris/rühmatööna hindamine: Võite lasta kaasõpilastel hindamist teha paarides või

väikestes rühmades, kus arutatakse läbi iga ülesande tugevused ja puudujäägid.

- **Tagasiside andmine:** Andke õpilasele konstruktiivset tagasisidet, rõhutades nende tugevaid külgi ja soovitades võimalusi edasiseks arenguks. Oluline on, et tagasiside oleks konkreetne ja selgitav, aidates õpilasel mõista, kuidas oma ideekaarti täiustada.
- **Protsessi hindamine:** Hindamisel võiks kaaluda mitte ainult lõpptulemust, vaid ka seda, kuidas õpilane on jõudnud ideede kaardistamiseni. Kas nad on kasutanud mitmekesiseid allikaid või lähtunud sügavamast analüüsist?
- **Eneserefleksiooni soodustamine:** Julgustage õpilasi ise oma tööd hindama ja analüüsima. See võib hõlmata enesehindamist, kus õpilane peab hindama oma ideekaarti vastavalt teile antud kriteeriumitele.
- Nt **mini-ettekande** ülesande hindamisel võiks arvestada õpilase ettevalmistust enne intervjuud, näiteks küsimuste koostamist ja sügavama arusaamise saamist teemast. Küsimused peaksid olema asjakohased ja suunatud tööülesannete ning organisatsiooni eesmärkide selgitamisele.

Uurimisliku õppe hindamisel võib keskenduda mitmele olulisele aspektile:

- **Teemade sügavus ja kvaliteet:** Hindamisel tuleks vaadata, kui põhjalikult ja sügavuti on paar töötanud välja kolm olulist kohustust, mille täiskasvanud peavad lapse kasvatamisel täitma.
- **Allikate kasutamine:** Hindamisel võiks arvestada ka seda, kui hästi on õpilased kasutanud õiguskantsleri või lasteombudsmani veebilehte info kogumiseks. Kas nende esitatud kohustused ja seisukohad põhinevad usaldusväärsetel andmetel ja õigusallikatel?
- **Argumentatsioon ja põhjendused:** Kuidas on õpilased oma valitud kohustusi selgitanud ja põhjendanud? Kas nad on suutnud ammendavalt seletada, miks valitud kohustused on olulised ning kuidas need aitavad kaasa laste heaolule?
- **Esitlemise selgus ja suhtlemisoskus:** Kuidas on paar suutnud esitada oma tööd klassikaaslastele? Kas esitus oli selge, loogiline ja arusaadav? Kas nad suutsid edastada lasteombudsmani seisukohti selgelt ja arusaadavalt?
- **Loovus ja originaalsus:** Kas paar on suutnud välja tuua uudseid või huvitavaid vaatenurki kohustuste tähtsusele lapse kasvatamisel? Kas nad on suutnud tuua esile midagi, mis võiks olla ebatavaline või vähe teada olev?
- **Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine, kaasõpilaste hindamine**

Töö video ja probleemiaknaga:

- **Hindamisvormid:** Võite kasutada struktureeritud hindamislehti või küsimustikke, kus õpilased hindavad teiste esitatud probleemisõnastamise protsessi vastavalt etteantud kriteeriumidele. Näiteks võiks hindamiskriteeriumid hõlmata probleemi selgitamist, analüüsi sügavust, loovust, ülevaatlikkust jne.
- **Rühmaarutelud:** Korraldage rühmaarutelusid, kus õpilased arutavad koos esitatud probleemiaknaid. Peale arutelu võivad õpilased hinnata ja arutada, kuidas iga rühm või individuaalne õpilane lahendas või käsitles esitatud probleemiaknaid.
- **Kaasõpilaste tagasiside:** Andke õpilastele võimalus anda üksteisele tagasisidet kas suuliselt või kirjalikult. See võimaldab neil jagada oma mõtteid ja ideid ning anda konstruktiivset tagasisidet kaaslaste tööle.
- Hindamisel on oluline anda õpilastele tagasisidet nende töö tugevuste ja nõrkuste kohta ning soovitusi, kuidas saaksid nad oma tööd parandada või täiustada. Lisaks võiks

kaaluda ka klassi arutelusid, kus õpilased saavad esitada küsimusi ja jagada mõtteid teiste tööde kohta, mis aitaksid õppimist toetada.

Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe ja infokorratuse kontekstis (12 tundi)

Teema kirjeldus:

Põhifookus A: professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast.

Põhifookus B: informatsiooni kaudu mõjutamise märkamine.

Õpitulemused:

Õpilane:

- õppija teab ajakirjanduse rolli (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm) ja vastutust avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas;
- oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedias sisuloojad ja suunamudijad jms), süvavõltsingu kasutamine;
- selgitab, millised on ajakirjanduse standardid;
- õppija teab, milles seisneb sõnumite võimendamine ja mullistumine;
- mõistab, millistes olukordades mõjutamine toimub ning oskab märgata enda ümber erinevat liiki turunduskommunikatsiooni kui ka poliitilist propagandat;
- mõistab, mis on infosõda ning kuidas kasutatakse vastandumist jm infomüra, et mõjutada demokraatliku arutelu;
- tunneb ja oskab rakendada võtteid, kuidas vaeuudist ära tunda;
- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- tunneb ära vaeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;
- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse;
- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- tunneb ära vaeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;
- märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.

Põhimõisted: avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, aramusliider, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus, vaeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Uurimisülesanne: Võrdle mõne Eesti erameediakanali ja Eesti Rahvusringhäälingu saatekavasid (TV; raadio). Õpilased leiavad näiteid erinevustest ja sarnasustest.
- Vaidlen autoriteediga: Avalik-õiguslikku meediat rahastatakse maksudest, mida inimesed ja ettevõtted riigile tasuvad. Aeg-ajalt võib poliitikute suust kuulda mõtteid, et rahvusringhääling võiks tegutseda oluliselt väiksemas mahus. Õpilased leiavad argumente järgmiste väidete kasuks/kahjuks
 - a) Kas sinu meelest on avalik-õiguslik meedia ühiskonnas vajalik?
 - b) Mida võidab/ kaotab kodanik, kui rahvusringhäälingut sellisel kujul poleks? Esita konkreetseid näiteid.
- Töö meediaga: positiivsete näidete otsimine meediast, näiteks kuidas on aidatud erivajadusega inimesi; negatiivsete näidete otsimine, keda ja mis põhjustel on meedias kujutatud sildistavalt, naeruvääristavalt, sterotüüpselt?
- Uurimisülesanne rühmades meedia sisu kohta: Esmalt tutvuda Eesti väitlusseltsi allikakriitika õppematerjaliga see järel võrrelda delfi.ee/ postimees.ee/ err.ee sisu kesknadal.ee/ uueduudised.ee või sisuturundus lehekülgedega ja nende sisuga - arutleda, milles seisnevad erinevused/ sarnasused.
- Uurimisülesanne: Leida mitmes on Eesti käesoleval hetkel maailma ajakirjandusvabaduse indeksi pingereas. Kas koht on tõusnud või langenud võrreldes varasemate aastatega? Mida räägib antud koht pingereas meie ühiskonna kohta?
- Distantõppe võimalus: Tutvuda õppekeskkonnaga IREX Veryverified ning teha sobivaid harjutusi meediakirjaoskuse veebikursusest. Sobib kasutamiseks ka tunnis, näiteks klassis ühiselt vaadata video „Mis on meedia?“ seejärel saavad õpilased lahendada keskkonnas olevaid virtuaalülesandeid.
- Arutlev vestlus: mõtteharjutus: mis on mõjutamine ja mis eesmärgil seda kasutatakse? Kas mõjutamine on ainult halb? Ideekaardi koostamine sel teemal.
- Töö meedia-allikatega: iga õpilane otsib kolm näidet sotsiaalmeediast, uudistest (võib olla ka veebiuudised) ja tänavapildist, kuidas inimesi mõjutatakse. Kirjeldab lühidalt, mis võib olla video/postituse/pildi/artikli eesmärk ja milliseid meetodeid kasutatakse ning millised tajuvead (järelused/eeldused) võivad tekkida. Töö vormistada kirjali-kult. Iga näite juures peab olema pilt ja selgitus minimaalselt viie lausega.
- Rühmatöö: Miks-miks-miks ahela koostamine teemal „infomullis/kajakambris elamine on ohtlik“. Mikside leidmise järel arutada ka lahenduste üle, kuidas aidata inimest, kes on jäänud infomulli.
- Digiõpe mõiste omandamiseks: Siksakmeetod mõistest *demagoogia* aru saamiseks - õpilased jagunevad 5 rühmadeks, iga ekspertrühm saab tutvumiseks kaks demagoogia-võtet tutvustavat Väitlusseltsi video ja teksti. Ekspertrühmas tutvustab iga õpilane uutele rühmakaaslastele oma kodurühmas käsitletud teemat. Teised teevad märkmeid. Kui kõik õpilased on oma teemad tutvustanud, minnakse kodurühmadesse tagasi. Kui ekspertrühmad on oma töö lõpetanud, pöördub iga ekspert tagasi oma kodurühma ja õpetab materjali vastavat osa teistele kodurühma liikmetele.
- Süvavõltsingu märkamine: Leida meediast pilte, mille ehtsust võiks üle kontrollida. Google'i pildiotsingus Google Image piltide guugeldadmise harjutamine.

- Suurenda pilt võimalikult suureks ja otsi ebakorrapärasusi. Pildid mis esmapilgul tunduvad ehedad, sisaldavad väikeseid vigasid mis tekivad pildi genereerimisel.
- Otsi pildi allikas (reverse image search).
- Võrdle kehaosade ja riiete proportsioone. AI genereeritud pildidel on tihtipeale ebakorrapärad sellistes proportsioonides. Levinumad ebakorrapärad on: hammaste arv, prilliraamid, käed on liiga väikesed, sõrmed on liiga pikad või on neid puudu, pea ja jalad on liiga suured või väikesed võrreldes üksteisega või kehaga, kõrvade proportsioonid.
- Kui pildil on mitu inimest, siis tasub neid omavahel võrrelda. Tõenäoliselt leiab ebakorrapärasid mitme inimese vahel kergemini kui ühe inimese puhul.
- Kas pilt tundub tehiskult või liiga sile? Kui pilt tundub liiga terav, värvid liiga täiuslikud või pildil oleva inimese nahk on täiesti sile, siis on ilmselt tegu AI genereeritud pildiga;
- Jälgi tausta. Kui see tundub olema tehiskult hägustatud, siis on ilmselt tegu AI genereeritud pildiga.

Üldpädevused

- **Matemaatikapädevus** - Koostada kaks diagrammi, mis kajastavad eritüübiliste saadete (meelelahutus, uudised, kultuur, sport, reality'tid, populaarteadus, saated noortele, saated vanemaealistele vms) osakaalu avalik-õigusliku meedia ja erameedia programmis.
- **Sotsiaalne- ja kodanikupädevus**
- **Digipädevus** – Oma teadmiste testimine digikasutajana.
- **Õpipädevus** - Tajuviigade märkamine: Kui tegemist on oskuslike mõjutajatega, siis nemad võtavad fookusesse just tajuvead. Tutvuda IREXi õppematerjaliga. Klassis ühiselt läbi vaadata video “Mis on tajuvead?”
- **Enesemääratluspädevus**
- **Kultuuri- ja väärtuspädevus**

Läbivad teemad:

- **Väärtus ja kõlblus**- propaganda ja demagoogia võtete märkamine

Ainealane lõiming:

- **Matemaatika**
- **Ajalugu** - ajaloost leida sarnaseid näiteid teemadest, nähtustest, millesse suhtumine on ajas muutunud. Läbi aegade on poliitikud kasutanud lihtsustatud stereotüüpe, läbi mille ütlevad, et keegi või miski on paha. Leida sobivaid näiteid ajaloost, arutleda, miks see nii on olnud, milliseid võtteid on kasutatud oma sõnumi edastamiseks ja avalikkuse mõjutamiseks.
- **Inimeseõpetus** – eesmärgiks, et õpilane teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust. Ka meedias võib kohata pahatihti pooliku tõega mängimist - uudise pealkiri ja sisu ei pruugi minna kokku või tekitatakse lööva pealkirjaga lugejas soov klikata. Leida paarides näiteid terviseeteemalistest pealkirjadest, kus nii on tehtud. Klassi arutelu näidete üle, miks seda tehakse ja millised võivad olla sellise tegevuse tagajärjed nii üksikisikule kui ka ühiskonnale laiemalt.

Arutleda õpilastega, millised tervise alased teadmised ja uskumused on muutunud. Arutleda, miks jätkuvalt levivad kahtlase väärtusega tervisesoovitused.

- **Kunst** – Visuaalne kirjaoskus: pildianalüüs. Mõjutamise eesmärgid: kahe plakati võrdlus tubakatoote reklaami näol: 1940datel ja tubakatoodete vastane sotsiaalreklaam 21.saj algusest. Õpilastega saab arutada, kuidas ja miks muutuvad ühiskonna hoiakud ajas. Kui 20. sajandil oli suitsetamine tavapärane tegevus ja tööpoolest ka arstid reklaamisid seda ohutu tegevusena, siis nüüd, mil aeg on edasi läinud, teame, et suitsetamine on kahjulik tegevus. Tänapäeval arstid võitlevad suitsetamise vastu, mitte ei soovita seda. Jätakuülesanne rühmale/paarile: lasta õpilastel otsida võimalikult palju erinevaid näiteid mõjutamisest meie ümber ja erinevatest taktikatest, mida mõjutamiseks kasutatakse (videod sotsiaalmeedias, plakatid, meemid, reklaamid, sotsiaalmeedia kontod, kus jagatakse linke, artikli pealkirjad jms) - põhifookus küsimusel, miks meid mõjutatakse? Selle nähtuse positiivsed ja negatiivsed aspektid inimesele, kogukonnale, riigile ning oskus näha, et mõjutamiseks kasutatakse erinevaid viise ja vahendeid.
- **Loodusained**- Sotsiaalmeedias võib kohata pahatihti pooliku tõega mängimist - uudise pealkiri ja sisu ei pruugi minna kokku või tekitatakse lööva pealkirjaga lugejas soov klikata. Leida paarides näiteid pealkirjadest (nt rohepööre, kliimamuutused jms), kus nii on tehtud. Klassi arutelu näidete üle, miks seda tehakse ja millised võivad olla sellise tegevuse tagajärjed nii üksikisikule kui ka ühiskonnale laiemalt.

Kontroll ja hindamine:

Töö meediaga ülesannete hindamine:

- **Protsessi jälgimine:** Hindamine peaks hõlmama protsessi, kuidas õpilased leidsid positiivseid ja negatiivseid näiteid meediast seoses erivajadustega inimestega. Kuidas nad uurisid, valisid ja analüüsisid neid näiteid?
- **Teemade sügavus ja kvaliteet:** Hindamisel tuleks vaadata, kui põhjalikult on õpilased käsitlenud valitud näiteid. Kas nad suudavad põhjendada, miks nad valisid konkreetseid näiteid ja kuidas need kajastavad erivajadustega inimeste kujutamist meedias?
- **Allikate kasutamine:** Kas õpilased on kasutanud mitmekesiseid ja usaldusväärseid allikaid positiivsete ja negatiivsete näidete leidmiseks? Kuidas nad on suutnud tõlgendada ja analüüsida leitud materjali?
- **Refleksioon ja analüüs:** Hindamine võib keskenduda õpilaste võimele analüüsida, kuidas meedia mõjutab avalikkuse arvamust erivajadustega inimestest. Kas nad suudavad teha sügavaid järeldusi selle kohta, kuidas meedia mõjutab stereotüüpe ja sildistamist?
- **Suhtlusoskus:** Kuidas on õpilased suutnud väljendada oma mõtteid ja analüüsi? Kas nende töö on selge, loogiline ja hästi esitatud?
- Oluline on anda õpilastele **tagasisidet** nende tööprotsessi ja lõpptulemuste kohta ning julgustada neid reflekteerima ja süvitsi analüüsima leitud näiteid.

Töö meedia-allikatega hindamine:

- **Hindamislehtede või enesehindamisvormide kasutamine:** Anda õpilastele vormid, kus nad saavad hinnata oma tööd vastavalt etteantud kriteeriumidele. See võib hõlmata näidete valiku põhjendamist, analüüsi põhjalikkust, tajuvigadega tegelemist ja selgituste selgust.

- **Paaride või rühmade tagasiside:** Korraldada õpilaste vahelisi arutelusid või tagasisidevoorud, kus nad saavad oma tööd teiste õpilastega jagada ja hinnata vastavalt etteantud kriteeriumidele. See julgustab vastastikust õppimist ja ideede jagamist.
- **Portfoolio või arutelu:** Andke õpilastele võimalus luua oma tööde portfoolio või esitleda neid klassis. Seejärel võivad nad põhjendada oma valikuid ja analüüsi ning vastata klassikaaslaste küsimustele. See võimaldab neil oma tööd aktiivselt kaitsta ja selgitada.

Demokraatlik riik ja valitsemine- kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist (11 tundi)

Teema kirjeldus:

Demokraatia toimumine igapäevases elus. Põhifookus A: demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine. **Põhifookus B:** demokraatia ohud - korruptsioon demokraatliku ühiskonna õonestajana.

Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda. **Põhifookus A:** demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis). **Põhifookus B:** demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas (ja minu võimalus otsustusprotsessidesse kaasatud olla).

Õpitulemused:

Õpilane:

- õppija teab, millised on demokraatia aluspõhimõtted ja väärtused osates märgata demokraatia toimimist või selle puudumist nii oma suhtlusingis, perekonnas, koolis kui ka laiemalt kogukonna ja ühiskonna tasandil;
- väärtustab demokraatliku otsustusprotsessi teades, milline on üldiselt vabade valimiste protseduur ning millistest põhimõtetest see lähtub;
- saab aru, miks on oluline teadlik hääletamine ja maailmavaatelistel eelistustel omamine;
- tunneb huvi ühiskonnas toimuva vastu ning saab aru, kuidas riigis või kogukonnas langetatavad otsused võivad mõjutada tema tulevikku;
- tunneb demokraatlikke sekkumisvõimalusi otsustusprotsessidesse (nt: allkirja andmine petitsioonile või rahvaalgatusele; osalemine miitingutel ja marssidel; toodete teadlik boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; hääletamine valimistel ja referendumitel);
- väärtustab ja oskab rakendada demokraatliku käitumist s.h arutelukultuuri rühmas (õpet saab toetada koolidemokraatia edendamist nt läbi kooli kaasava eelarvestamise, õpilasesinduse tegevuse koolielu korraldamisel, noortevolikogude tegevuse jms);
- teab, et demokraatia toimimine pole iseenesest mõistetav, vaid eeldab demokraatlike reeglite väärtustamist ja rakendamist igal elu tasandil (perekonnas, koolis, avalikus elus, valitsemises);
- saab aru, milles seisneb korruptsiooni probleemi tõsidus mõistes, et korruptsiooni levik suurendab ebavõrdsust ühiskonnaliikmete vahel ning toob kaasa poliitilise ja majandusliku ebastabiilsuse ning õigusriigi kao;
- suudab arutleda isiklik kasu vs ühiskondlik kasu teemal;

- oskab reageerida õiguspäraselt ebaausat käitumist märgates (oluline roll väärtuskasvatusel – ausus, vastutus, õiglus, võrdõiguslikkus, demokraatia, õiguspõhisus, solidaarsus).
- mõistab, milles seisneb võimude lahususe printsiip ning miks ja kuidas seda demokraatlikus ühiskonnas rakendatakse;
- oskab eristada võimu harusid saades aru nende ülesannete erinevustest, kuid samas omavahelisest vastastikusest seotusest;
- nimetab (põhiseaduse abil) põhiseaduslike institutsioonide: Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Vabariigi Presidendi, kohaliku omavalitsuse ja kohtute peamisi ülesandeid;
- teab, et Eesti kuulub Euroopa Liitu, mille juhtimisel rakendatakse samuti võimude lahususe printsiipe, oskab esitada selle kohta näiteid;
- teab, et avaliku sektori asutused tagavad riigi toimimise, osates tuua näiteid mõnedest riigi ülesannetest;
- saab aru, kuidas õigusriigis toimub kokkulepitud reeglite kehtestamine ja muutmine;
- oskab tuua näiteid, millised on valdade ja linnade ülesanded oma kogukonna igapäeva elu korraldamisel;
- selgitab, kuidas rakendub võimude lahususe põhimõte kohaliku valitsemise tasandil;
- teab, kellel on hääleõigus kogukonna esinduskogu - volikogu valimistel;
- oskab tuua lihtsaid näiteid, millistes küsimustes tuleb inimesel kohaliku võimu poole pöörduda;
- tunneb huvi kohaliku elu korraldamise vastu ning oskab sõnastada enda jaoks kohaliku elu probleemkohti ning pakub välja omapoolseid lahendusi;
- teab, millised on osalusdemokraatia võimalused kaasa rääkida kohalike asjade otsustamisel, osates vajadusel neid ka rakendada (õppimine peaks lähtuma just kohalikest oludest, olema praktiline, nii et õppija seostaks õpitavat enda elu ja kogemustega);
- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;

- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmelisusest tulenevaid kohustusi täitma;
- teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid;
- selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel.

Põhimõisted: osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valimised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine, streikimine, ühiskonnakriitika avaldamine, osalemine erakonna tegevuses, õigusriik, korruptsioon, õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik institutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministeerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus, kohalik omavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallavalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus.

Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused:

- **Uurimuslik õpe.** Tutvuda, millised vabaühendused tegutsevad kodukandis. Milliseid ühiskondlikke probleeme nimetatud kodanikuorganisatsioonid leevendada aitavad? Millised esimese sektori institutsioonid nendesamade probleemidega kokku puutuvad? Kui märgatavad on nimetatud organisatsioonid kogukonna?
- **Töö piltidega:** Tahvlile panna erinevate Eesti erakondade logod ilma nimedeta. Arutlev vestlus: mida võib logode pealt nende maailmavaate kohta välja lugeda? millistele erakondadele need logod kuuluvad? Kuidas logo (sümbolid, värvid jms) võiks peegeldada erakonna maailmavaadet? Meenutada ajaloo tunnist, millised maailmavaateid ollakse õppinud. Kirjalik harjutus: koostada iga meenuva maailmavaate kohta mõistekaart (nt mida väärtustab? kelle huve esindab? millal tekis? jms). Arutlev vestlus: Milliste ideede alusel on erakondasid jagatud parem- ja vasakpoolseteks? Õpilastel võib lasta tahvil olevaid logosid teljele jaotada lastes neil oma valikuid põhjendada. Kui erakondade poliitiliste lubaduste hulgas on üheaegselt nii vasak- kui ka parempoolseid ideid, siis mille järgi otsustada, kas erakond on parem- või vasakpoolse maailmavaate esindaja? Kas seda on üldse vaja teha? Selgita oma seisukohta.
- **Projektõpe:** (valimis)debati korraldamine koolis. Kui on tegemist perioodiga vahetult enne valimisi, siis esmalt koos õpilastega tutvuda erakondade peamiste (valimis)lubadustega. Valida koos õpilastega välja 2-3 olulist valdkonda, mis õpilasi huvitaks ning milles tuleks välja erakondade erinevad suhtumised teemasse. Kutsuda

kooli erinevate erakondade/valimisliitude esindajad nende teemade üle debateerima. Valimiste vahelisel ajal võib debatt toimuda hetkel kogukonnas/ühiskonnas olulistel teemadel. Anda õpilastele erinevad rollid (moderaatorid, kes debatti juhivad; faktikontrollid, kes jälgivad, et ei kasutataks valeväiteid ja ilmset demagoogiat; tehniline tugi, ajakirjanikud/fotograafid, kes sündmust jäädvustavad; kommunikatsiooni spetsialistid, kes sündmust koolis reklaamivad). Debat'i järel teha ühine analüüs kogu protsessist.

- **Projektõpe:** Koolidemokraatia edendamine - nt kooli kaasava eelarve projekti käivitamine koolis; koostöö õpilasesindusega nt mingile õpilaste jaoks olulisele koolielu küsimusele lahenduste otsimine kasutades maailmakohviku meetodit, küsitluse korraldamise, allkirjade kogumise vm meetodit. Jagada projekti osalistele kindlad rollid.
- **Töö piltidega:** Diktatuurne ühiskond- otsida pilte, kus ilmnevad diktatuursele võimule iseloomulikud valitsemise jooned. Kasutada kadreerimise; mis jääb akna taha?; pilti sisenemine; jutumullid metoodikat.
- **Arutluse kirjutamine:** Üheks globaalseks probleemiks on pagulastega seotud ränne, mida kliimakriis lähiaastatel ilmselt veelgi suurendab. Ühe probleemi lahendusena on välja pakutud müüri ehitamist Euroopa piirdele. Kas oskad nimetada veel mõnda keerulist probleemi, millele on pakutud välja pealtnäha lihtne lahendus? Arutle, kas sellised lahendused saavad ka päriselus toimida.
- **Töö meediaga:** Valimistekampaania jälgimine kasutades Väitlusseltsi metoodikat suslikujaht ja/või valimis-bingo
- **Liftikõne demokraatlikule ühiskonnale.** Tavapärasest tähenduses on nn liftikõne hästi läbimõeldud, sisutihe ja korduvalt läbi harjutatud lühike (kuni 1 minut pikk - kuna liftiga ju reeglina kauem ei sõida) ülevaade inimese enda kohta, rõhuasetusega sellel, mis on sinus head ja mil viisil sinust kasu saaks olla. Aga liftikõne vormi võib kasutada ka mitte ainult enda vaid ka mõne idee n-ö mahamüümiseks. Ülesanne: Kujutle, et sõidad liftis ühe kõikvõimsa olendiga, kelle määrata on inimühiskonna edasine saatus. Ülesanne on talle maha müüa idee demokraatiast kui parimast võimalikust valitsemisviisist
- **Ideekaardi koostamine:** Mõistet korruptsioon avamine toetudes eelnevalt loetud tekstile näiteks: "Mis on korruptsioon". Arutlev vestlus, kumba korruptsiooni põhjustest esineb tänapäeva ühiskonnas rohkem, kas tegutsemist omakasu huvides (materიაalne, rahaline kasu) või onupojapoliitikat (näiteks sugulase või hõimlase eelistamist mõnele ametikohale). Too mõne juhtumi kohta ka näide.
- **Argumenteerimise õppimine:** Kasutades Eesti Väitlusseltsi argumenteerimise metoodikat koostada klassis argumendi ülesehituse skeemi järgiv argumente järgmistel teemadel: a) korruptsioon suurendab ebavõrdsust ühiskonnas b) korruptsioon suurendab poliitilist ja majanduslikku ebastabiilsust ühiskonnas c) korruptsioon suurendab ühiskonnas üleüldist vaesust.
- **Töö videoga:** Vaadata ühiselt video „Sõidueksam“ kuni minut 3.30; arutlev vestlus, milles on probleemi olemus; miks on korruptsiooni olemasolu kogukonnale halb - võib teha ideekaardi. Kuidas vältida selliseid olukordi?
- **Töö meediaga:** õpilased otsivad meediast näiteid demokraatlike reeglite eiramisest kogukonna/riigi juhtimises - arutletakse, kes ja mille vastu eksis, kuidas olukorda oleks saanud lahendada teisiti.

- **Skeemi koostamine:** õpiku teksti toel koostada võimude lahususe skeem
- **Juhtumiuuring** (rühmatöö): Õpilased otsivad meediast näiteid (võib lisada ajalise piirangu – nt viimase 3 aasta näited või õpetaja jagab gruppidele konkreetseid näited) , kus võimude lahususe põhimõtet on mõnes riigis rikutud. Õpilased analüüsivad gruppides probleemi (probleemi kirjeldus; faktid, mis tõestavad probleemi olemasolu; probleemiga kaasnevad ohud demokraatia toimimisele; võimalikud lahendused) ning jagavad teiste gruppidega oma tulemusi.
- **Töölehed:** Vabariigi Valitsuse töö - kasutada tööraamatut „Riigiportaalide kasutamine ühiskonnaõpetuses“.
- Töö põhiseadusega: Õpilased otsivad põhiseaduse VII peatüki abil, kuidas sünnivad riigis seadused? (kasuta kindlasti §102, §103, §104 § 107, §108); Millised peatükid selgitavad (kirjuta sobivate peatükkide nimed): A) seadusandliku võimu toimimist B) täidesaatva võimu toimimist C) kohtuvõimu toimimist
- **Töö videoga:** klassis vaadata video presidendi institutsioonist. Väite tõestamine, kas nõustud väitega, et presidendi näol on tegemist riigi elava sümboliga. Selgita oma nõustumise/mittenõustumise põhjuseid.
- **Rühmatöö:** valitsuskabineti istung - **Siksakmeetod/mosaiikmeetod** - klass jagada viieliikmelisteks rühmadeks (iga rühm on valitsuskabinet). Iga rühm saadab oma esindaja ühte ekspertrühma. Iga ekspertrühm töötab läbi õpiku abiga ühe teema; (nt tarbijakaitse, autoriõigused, õiguskord; inimõigused, riigieelarve vms). Ühiselt arutatakse läbi, mis ministeeriumi valdkonda võiks teema kuuluda; mis olukord on hetkel sel teemal; mis on hästi; mis vajaks parandamist. Oma kodurühma tagasi pöördunult tutvustatakse nn valitsuses, mida ekspertrühmas tead saadi. Ühiselt arutatakse kõik teemad läbi ja sõnastatakse valitsuse otsused, mis tuleb läbi töötatud valdkondades ette võtta.
- **Töö tekstiga:** õpikule ja teistele materjalidele nt(EL ja mina) toetudes võrrelda Eesti parlamendi töökorraldust EL parlamendi omaga - leida sarnasusi ja erinevuseid.
- Õpilastele antakse lähemaks uurimiseks üks EL riik, kus on kehtestatud võimude lahususe põhimõte.
 - **Põhiseaduse uurimine.** Õpilased tutvuvad riigi põhiseadusega (kasutades selleks vajadusel vabavarana olemasolevat tõlketarkvara), et leida sealt võimude lahususe põhimõtet puudutavad sätted ja artiklid.
 - **Skeemi koostamine:** Õpilased uurivad, kuidas riigis täpsemalt toimib seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim ning selgitavad välja, kuidas erinevad võimu harud omavahel suhtlevad ning milliseid ülesandeid kannavad.
 - **Juhtumiuuring:** Õpilased otsivad juhtumi, kus võimude lahususe põhimõtet on riigis rakendatud või rikutud.
 - **Raporti koostamine.** Õpilased koostavad lühikese raporti (lähtudes koolis kasutatavast õpilastööde vormistamise juhendist), kus kirjeldavad oma uurimistulemusi. Sh selgitavad, kuidas võimude lahususe põhimõte toimib, millised on selle eelised ja väljakutsed kaasaegses demokraatias ning milliseid õppetunde on ehk ajaloost saadud.
 - **Minikonverents.** Õpilased esitavad oma raportid, millele järgneb juhitud temaatiline arutelu. Selline projektiõpe võimaldab õpilastel sügavamalt mõista võimude lahususe põhimõtte toimimist reaalses maailmas ning õppida selle

rakendamise keerukust ja väljakutseid. Samuti aitab see arendada analüütilisi oskusi ja aruteluvõimet teemal, mis on demokraatliku valitsuse aluseks.

- **Töö seadusega:** tutvuge Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus § 6 , mis nimetab KOV ülesandeid. leidke ühiselt näiteid, mida kohalik võim nimetatud valdkondades on teinud, abiks KOV kodulehekülge.
- **Paaristöö:** Diskussioonivõrgu (ämblik) meetodil arutada noorte valimisõiguse teemal. 2016. aastal muudeti põhiseadust ning KOV-i valmistel anti valimisõigus 16-aastastele noortele. Mis võis olla selle muudatuse põhjuseks? Kas see samm oli õigustatud? Põhjendada
- **Töö allikatega:** rühmatöö: tutvuge oma KOV eelarvega ning võrrelge seda mõne teise KOV eelarvega. Võrdle, mille poolest sarnanevad ja mille poolest erinevad kahe valla tulud. Millised maksud laekuvad kohalikku eelarvesse? Kui suure osa tuludest moodustavad maksud? Kuidas on omavahel seotud valla elanike arv ja eelarve suurus?
- **Loovkirjutamine:** esmalt tutvuge klassis ühiselt Rahvaalgatuse kodulehega. Õpilased kirjutavad arvamust, kus arutlevad milliseid ettepanekuid nemad oma kohalikule omavalitsusele esitaksid.
- **Projektööpe:** fotonäituse "Vaatan ja märkan" korraldamine oma kodukoha aktuaalsetel teemadel. Õpilased püüavad leida kodukohast teemasid, mis neid kõnetavad ning millele peaks kohalik võim enam tähelepanu pöörama. Klassis ühiselt parimate fotode välja valimine ning näituse korraldamine. Kogukonnas olulise probleemi märkamise, defineerimise ning lahenduste pakkumine kasutades probleemiakna formaati. Ülesannet on võimalik edasi arendada ka projektööppe vormis, kus õpilased saaksid õppida läbi tegevuse. Külla kutsuda KOV esindaja leitud küsimusi kommenteerima.
- **Projektööpe:** koostöös kohaliku noortevolikogu, kooli ja/või KOV võimuga korraldada ühiselt mõni üritus, mis aitaks parandada noorte jaoks kohaliku elu kitsaskohta nt ühistööpäev, millegi korraldamiseks; meelelahutuslik/heategevuslik spordiüritus "Vähem pulli, rohkem palli!" vms

Üldpädevused

- Digipädevus
- Õpipädevus
- Ettevõtlikkuspädevus
- Sotsiaalne ja kodanikupädevus

Ainealane lõiming:

- **Geograafia** - Nimeta 3–5 demokraatlikku ja 3–5 mittedemokraatlikku riiki. Millistes maailmajagades Sinu nimetatud riigid asuvad? Kus on neid kõige enam? Näita neid kaardilt.
- **Kunst, emakeel, kirjandus** – Meemide või koomiksiste koostamine korruptsiooni ja onupojapoliitika teemadel.
- **Ajalugu**
- **Inimeseõpetus**

Kontroll ja hindamine:

Projektööppe hindamisel võib keskenduda järgmistele aspektidele:

- **Projekti eesmärgid ja probleemi määratlemine:** Hindamine peaks hõlmama projekti eesmärgi ja selle olulist probleemi või küsimust, mida lahendatakse. Kui hästi on õpilased suutnud määratleda probleemi või eesmärgi ning kuidas see seostub koolieluga?
- **Tööprotsess ja meetodid:** Kuidas õpilased on rakendanud erinevaid meetodeid ja töövahendeid, et lahendada valitud probleemi? Hindamisel võiks arvestada, kuidas on kasutatud maailmakohviku meetodit, küsitlusi, allkirjade kogumist jne ning kuidas need on aidanud kaasa projekti eesmärkidele.
- **Õpilaste rollid ja koostöö:** Kuidas jagati rollid projekti osalejate vahel ning kuidas toimus koostöö õpilaste vahel ja/või õpilasesindusega? Kas õpilased suutsid efektiivselt ja produktiivselt koos töötada, et saavutada projekti eesmärgi?
- **Lahenduste leidmine ja analüüs:** Kuidas õpilased suutsid leida ja analüüsida erinevaid lahendusi valitud probleemile? Hindamine võiks keskenduda nende võimele analüüsida ja hinnata erinevaid ideid ning välja töötada praktilisi lahendusi.
- **Projekti lõpptulemus:** Kuidas oli projekti lõpptulemus? Kas saavutati eesmärgid või leiti lahendused valitud probleemile? Kuidas õpilased suutsid oma projekti tulemusi esitleda ja argumenteerida?
- Hindamine võib toimuda läbi suulise tagasiside, arutelude või portfoolio kaudu, kus õpilased esitavad oma projekti, selgitavad oma valikuid ja protsessi ning vastavad küsimustele. Numbrilise hindamise korral võib kasutada skaalasid vastavalt eesmärkidele ja projekti tulemustele, kuid oluline on anda õpilastele ka võimalus selgitada oma valikuid ja tööprotsessi.

Argumenteerimise oskuste hindamine Väitlusseltsi metoodikat kasutades võib toimuda mitmel moel:

- **Argumentatsiooni struktuuri hindamine:** Vaadake, kui hästi on õpilased suutnud koostada struktureeritud argumente, kasutades antud teemade jaoks Eesti Väitlusseltsi metoodikat. Hindamisel võiks keskenduda argumentatsiooni loogilisusele, selgusele ja ülesehitusele vastavalt skeemile.
- **Argumentide tugevuse hindamine:** Hindamisel võiks arvestada argumentide tugevust ja asjakohasust iga teema jaoks. Kas õpilased suudavad pakkuda veenvaid ja hästi põhjendatud argumente korruptsiooni mõju kohta ühiskonnale?
- **Vastaspole argumentide kaalumine:** Lisaks õpilaste enda argumentidele võib hindamisel arvestada ka vastaspole argumentide kaalumist ja nende tõhusat ümberlukkamist või vastuväidetele reageerimist.
- **Esitluse selgus ja veenmisoskus:** Kuidas õpilased on suutnud oma argumente esitada? Hindamisel võiks kaaluda nende esitluse selgust, keelekasutust, suhtlemisoskust ja võimet veenvalt oma seisukohti esitada.

Võimude lahususe skeemi koostamisel võib hindamisel keskenduda järgmistele aspektidele:

- **Skeemi struktuur:** Hindamisel vaadake, kuidas on õpilased suutnud luua skeemi võimude lahususe kohta. Kas skeem on selge, loogiline ja struktureeritud vastavalt õpiku tekstis esitatud ideedele?
- **Oluliste mõistete ja seoste esitamine:** Kas õpilased suudavad skeemil selgelt esitada olulisi mõisteid ja seoseid võimude lahususe kontseptsiooni kohta, mis on õpiku tekstis

käsitletud? Kas nad on suutnud edukalt välja tuua seosed ja suhted erinevate võimude vahel?

- **Visuaalne esitus:** Hindamisel võiks arvestada ka skeemi visuaalset külge. Kas skeem on esitatud selgelt ja visuaalselt kujundatud nii, et see oleks kergesti mõistetav ja jälgitav?
- **Teksti ja visuaali tasakaal:** Kui õpilased on lisaks skeemile kasutanud ka teksti, siis vaadake, kuidas on tekst ja visuaalne element omavahel tasakaalus. Kas tekst täiendab skeemi ja aitab selgitada või täpsustada esitatud visuaalset infot?
- Hindamisel võib kasutada hindamisskaalasid või kriteeriumide loetelusid, mis hõlmavad neid erinevaid aspekte. Lisaks võiks anda õpilastele võimaluse põhjendada oma valikuid ja selgitada, kuidas nad koostasid skeemi vastavalt õpiku tekstis esitatud ideedele. Suuline hindamine võimaldab õpetajal küsida täiendavaid küsimusi ning saada rohkem arusaamist sellest, kuidas õpilased on skeemi koostamiseks lähenenud

Tööd seadusega võib hinnata järgmiselt:

- **Seaduse mõistmine:** Hindamisel võib arvestada, kui hästi õpilased on mõistnud kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 6 sisu ja sellest tulenevaid kohaliku omavalitsuse ülesandeid. Kas nad suudavad välja tuua peamised valdkonnad ja ülesanded seaduse alusel?
- **Näidete leidmine:** Hindamisel võib keskenduda sellele, kui hästi õpilased suutsid leida konkreetseid näiteid kohaliku omavalitsuse tegevusest vastavalt seaduses nimetatud ülesannetele. Kas nad suudavad tuua välja mitmekesiseid ja asjakohaseid näiteid ning neid selgelt seostada seaduses mainitud ülesannetega?
- **Allikate kasutamine:** Hindamisel võiks arvestada ka allikate kasutamist, näiteks kohaliku omavalitsuse veebilehe kasutamist näidete leidmisel. Kas õpilased on suutnud kasutada usaldusväärseid allikaid ja tuua välja asjakohaseid näiteid?
- **Suhtlus- ja koostööoskus:** Kui ülesanne oli rühmatöö, siis võiks hindamisel arvestada ka õpilaste suhtlus- ja koostööoskusi gruppis. Kuidas nad suhtlesid ja jagasid ideid, et leida näiteid KOV tegevusest?
- Hindamine võib toimuda näiteks arutelude, esitluste või kirjalike tööde kaudu, kus õpilased esitavad oma leitud näiteid ja selgitavad, kuidas need seonduvad seaduses nimetatud ülesannetega. Hindamisel võiks kasutada hindamisskaalasid või kriteeriumide loeteluid vastavalt ülesande eesmärkidele. Oluline on anda õpilastele tagasisidet nende töö tugevuste ja nõrkuste kohta ning juhiseid edasiseks arenguks.

9. KLASS

Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna. (11 tundi)

Teema kirjeldus:

Kodanikuühiskonnas osalemise tahte tekitamine.

Õpitulemused:

Õpilane:

- mõistab, milline on kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel ning, millised on vabaühenduste eesmärgid ja toimimise põhimõtted;
- saab aru, millised probleemid aitab vabakond kogukonnas ja laiemalt ühiskonnas lahendada ning oskab näha võimalusi, milliseid annab vabaühendustes või nende algatustes osalemine (õppekeskmeks võiks olla õppijate praktiline suunamine mingi algatuse loomisele kogukonnas või kaasalöömine mõne kodanikuorganisatsiooni tegemistest nt läbi kogukonnapraktika, kooli kaasava eelarvestamise, õpilasomavalitsuse tegevuse vms, õpe peaks kaasa aitama väärtuskavatusetele edendamisele - hoolivus, vabadus, demokraatia, ettevõtlikkus, kultuuriline mitmekesisus, keskkonna jätkusuutlikkus, solidaarsus, vastutustundlikkus);
- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.

Põhimõisted: kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi, rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Projektõpe: osalemine kogukonnapraktika raames mõne vabaühenduse tegevuses. Praktika järgselt korraldada koolis/klassis praktika festival, kus kõik saavad jagada oma kogemusi ning analüüsitakse õpitut.
- Projektõpe: koostöös mõne kohaliku vabaühenduse, sotsiaal- või haridusasutusega heateo päeva korraldamine. Päev võib hõlmata, nt kas vanuritele/lastele jm esinemist, nendega ühist ajaveetmist; millegi korrastamist vms- variante on palju. Projekt eeldab klassis ajurünnakut teemafookuse leidmiseks; rollide jagamist ja vastutusala kokku leppimist ning õpilaste eneserefleksiooni ja tulemuste analüüsi.
- Külalistund: mõne kohaliku noorteorganisatsiooni (noortevolikogu vms) esindaja külla kutsumine. Tunnis mõelda esmalt küsimused, millele soovitakse vastust.
- Arutluse kirjutamine teemal: “Aktiivne kodanik muudab kodukohta/maailma”.
- Koolidemokraatia edendamine - nt kooli kaasava eelarve projekti käivitamine koolis; õpilasesinduse tegevusele kaasaaitamine vms.
- Projektõpe: osalusvõimaluste tutvustamine koolikaaslastele läbi tähelepanu juhtimise mingile ühiskonna probleemile (kasutada võib: allkirjade kogumist; valjuhäälselt vaidlust avalikus kohas, sõnumi levitamist vm metoodikat).

Üldpädevused:

- **Digipädevus** - fotokollaaži juurde saab luua nt vastavasisulise taskuhäälingu.
- **Suhtluspädevus, ettevõtlikkuspädevus** - korralda klassis arvamusefestival teemal „Meie kogukonna mured ja rõõmud“. Ideekorje etapil tuleta meelde, millega tegeles kohalik omavalitsus. Tutvuge arvamusefestivali hea arvamustavaga ning järgi arutelu käigus seda.

Ainealane lõiming:

- **Muusika, kunst, kirjandus** - õpilased leiavad ühiskonnakriitilist muusikat/kunstiteoseid/luulet jms ning selgitavad teineteisele selle loomise tausta ning sõnumit. Ühiselt valitakse enam puudutanud teos.
- **Kunst** - Rühmatöö: otsige fotosid ja koostage fotokollaaž, kus inimesed üle maailma osalevad päevakajalises sotsiaalses liikumises keskkonna-, rahu- või muul säärasel teemal.
- **Usundiõpetus** - Mondo on Eesti organisatsioon, mis on pühendunud sellele, et toetada vaesemate riikide haridust, tervishoidu, keskkonda ja toimetulekut. Mondo tegevustest annab ülevaate video “Mis on MTÜ Mondo?”. Arutlemiseks: heategevusena saab anda kolme asja: raha, oskuseid, aega. Mille andmine on sinu arvates kõige suuremeelsem? Mida on kõige lihtsam ja mida kõige raskem anda? Kas on parem head teha, või heategevusest kasu saada? Millisesse heategevusse sina kõige parema meelega panustaksid? Tegevusülesanne: vaata Mondo vabatahtlike päevikuid. Mõned neist on eestikeelsed, teised inglisekeelsed. Miks need inimesed pühendavad aega oma elust, et teisi aidata? Kas selliste oskustega, nagu neil on, saaks teha ka midagi, mis palju raha sisse toob? Kas sa oled kunagi teinud head ja tundnud, et see teeb sind õnnelikuks. Kui ei ole, proovi järgi. 1979. aastal sai Ema Teresa Nobeli rahupreemia ja aastal 2016, 19 aastat pärast Ema Teresa surma, kuulutas paavst ta pühakuks. Täna tegutsevad Ema Teresa õed igal pool maailmas, ka Tallinnas, kus nad abistavad hüljatuid, kodutuid ja haigeid. Arutlemiseks: Ema Teresa on öelnud: *Kui muretseme liiga palju eneste pärast, pole meil aega teiste jaoks*. Kas sa oled selle väitega nõus? Kas selline arvamus sobib tänapäeva ühiskonda või takistaks see iga inimese arengut?

Kontroll ja hindamine:

Arutluse hindamine võib hõlmata järgmisi aspekte:

- **Teema arendamine ja selgitamine:** Hindamisel võiks vaadata, kuidas on õpilased suutnud arendada antud teemat. Kas nad on suutnud selgelt ja põhjalikult selgitada, miks aktiivne kodanik on oluline muudatuste loomisel kohalikul või globaalsel tasandil?
- **Argumentatsioon ja loogika:** Hindamisel on oluline jälgida argumentatsiooni. Kas õpilased on suutnud pakkuda veenvaid argumente, mis toetavad väidet, et aktiivne kodanik suudab tõepoolest muuta kodukohta või maailma? Kuidas on loogika ja selgus nende argumentides?
- **Vastaspoolte kaalumine:** Kui õpilased on arutanud või käsitlevad vastuargumente, siis hindamisel tuleks vaadata, kuidas nad on suutnud kaaluda vastaspoolte seisukohti ja nendele adekvaatselt vastata.
- **Faktidel ja allikatel põhinev argumentatsioon:** Kas õpilased on oma seisukohti toetanud faktide ja usaldusväärsete allikatega? Hindamisel on oluline vaadata, kui hästi on nad suutnud toetuda kindlatele andmetele või usaldusväärsetele allikatele oma arutluses.
- **Keel ja stiil:** Kuidas on arutlus struktureeritud ja esitatud? Hindamisel võiks arvestada keelekasutuse selguse, grammatika ja stiiliga. Kui hästi on õpilased suutnud oma mõtteid ja argumente kirjalikult esitada? Seda osa võiks hinnata eesti keele ja

kirjanduse õpetaja - nii saavad õpilased ühe töö kohta põhjalikumalt ja mitmekülgsemalt tagasisidet.

Ärisektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, kuidas olla ise ettevõtlik, saada hakkama (töö)turu kontekstis ning olla rahatark (12 tundi)

Teema kirjeldus:

Turumajanduse olemus ja riigi roll selles. Põhifookus sellel, et õpilane mõistaks, kuidas tekib ühiskonnas tulu ja mõistaks, kuidas toimib heaoluriik. Oluline on, et ta teaks, millised on põhimõtted mille alusel riik tulu ümber jagab.

Tööturg. Põhifookus teemal „noored ja täiskasvanud tööturul“.

Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine. Põhifookus oma kulude ja tulude teadlikul planeerimisel.

Õpitulemused:

Õpilane:

- teab, kuidas tekib ühiskonnas tulu ning millistel alustel heaoluühiskonnas tulusid ümber jaotatakse mõistes, miks on tähtis ühiskonna sotsiaalse õigluse loomisele kaasa aitamine;
- teab, mis on sotsiaalne ettevõtetus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- saab aru, et maailmakaubandussüsteemis on osalejad vastastikusel sõltuvuses;
- teab, et õiglane kaubandus võimaldab nii tarbijal kui tootjal panustada õiglasema süsteemi loomisesse;
- mõistab, millest sõltuvad riigi tulud ning millised kohustused on riigil;
- väärtustab ausat maksumaksmist ja mõistab maksude vajalikkust ühiskonna toimimiseks;
- mõistab, millistest reeglitest lähtutakse töösuhte loomisel;
- on teadlik riskidest, mis noori tööturule sisenedes võivad puudutada (teema avamine peaks noore vaatest olema väga praktiline hõlmates endast näiteid CV loomisest, töölabirääkimise simulatsioonist, töölepingu koostamisest jms);
- teab, kuidas planeerida vastutustundlikult oma rahaasju;
- mõistab, millised ohud võivad kaasneda laenamise või investeerimisega, oskab neid seostada mõjutamise ning infokorruptuse ohtudega;
- mõistab, mida tähendab finantsiline vastutus ja kuidas võtta arukalt riske;
- oskab koostada oma kuludest/tuludest lähtuvat eelarvet seostades seda aruka tarbimisega;
- kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- teab, mis on sotsiaalne ettevõtetus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;
- analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest;
- analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale.

Põhimõisted: ressurss, majandussüsteem, vaba turg, monopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglane kaubandus, eksport, import, tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV, inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- Arutlev vestlus: Ennustame, millised on sinu meelest tulevikutooted ja teenused, mida igapäevaselt kasutama hakkame? Milliseid teadmisi nende loomine eeldab? Võib kasutada eelistatud – arvatava tuleviku metoodikat.
- Rühmatöö: äriplaani koostamine - Esmalt vaadatakse ära e-külastund Karl Oskar Haak - Kuidas koostada äriplaani. Edasi valitakse valdkond, kus soovitakse hakata tulu teenima. Edasi mõeldakse küsimustele: A) Millist probleemi aitab teie toode/teenus lahendada ehk kes on võimalikud tarbijad ehk kes hakkavad kaupu või teenuseid kasutama? B) Milliseid kaupu/teenuseid toota ja millises mahus tuleks seda teha? C) Kuidas toota või pakkuda teenust nii, et see oleks kõige tõhusam? D) milliseid ressursse selleks vajate? E) Kui kerge on minu poolt pakutavat toodet või teenust järele teha? F) Kui suur on konkurents ning millised on minu eelised? G) Kas mul on häid tutvusi ja kontakte, mis soodustavad projekti elluviimist jms? H) Milliseid oskusi äriidee elluviimine minult nõuab? Lõpptulemust tutvustavad kõik rühmad klassile. Kuulavad rühmad peavad sõnastama hea nõuande, kuidas võiks esitletavat äriplaani teha veelgi paremaks.
- Vaadeke koos video „Kuidas leida äriidee“. Arutluse kirjutamine teemal: “ Kui Sul oleks miljon eurot...”
- Töölehed: lahendada sobivaid harjutusi e-koolikotist " Edu ja tegu"
- Esitluse loomine: Esmalt tuvuda sotsiaalsete ettevõtete koduleheküljega kasutades Genially, Canva vms keskkonda loovad õpilased infograafika sotsiaalse ettevõtluse kohta. Lisainfo saamiseks kasutada AI tehisintellekti abi
- Tööleht: Vaadake e-tundi „Kuhu kulub riigi raha?“ Arutlev vestlus: tuua välja kolm valdkonda, millele kulub riigil kõige enam raha. Selgitada, miks just need valdkonnad neelavad enamiku riigi rahast. Täita tunni juurde kuuluv tööleht.
- Loominguline ülesanne: Õpime kasutama autoriõiguseid: Esmalt vaadake ühiselt video PS100: Autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule. Edasi tutvuvad õpilased CC avatud litsentsiga lähemalt ning märgistavad mõni enda tehtud foto vm teose sobiva litsentsiga.
- Uute mõistete õppimine läbi arvamustöö kirjutamise: õpilased kirjutavad arvamustöö teemal „Mida riik saab teha selleks, et soodustada vaba ettevõtlust?“ kasutades uusi mõisteid õpikust
- Noorte tööturu andmetega tutvumine Statistikaameti kodulehelt. Arutlev vestlus: Miks on kriiside ajal just noortel suurem oht jääda töetuks? Mis võiksid olla need põhjused, et osa noori ei õpi ega tööta? Probleemipuu koostamine neil teemadel.
- Paaristöö: CV/ töölepingu koostamine väljamõeldud tegelase profiilist lähtuvalt
- Tööintervjuu simulatsioon AI-tehnoloogiat kasutades - paluda AI koostada küsimused inimesele, kes on tulnud tööintervjuule. Vastata neile online. Tulemuste analüüs paarilistega - mis oli intervjuu ajal keeruline

- Memo koostamine sõpradele “Noore töötaja meelespea” teksti kasutades.
- Külalistunni korraldamine koostöös lapsevanemate/ vilistlastega teemal “Minu töö”. Mõelda esmalt klassis välja küsimused, millele sooviks vastust
- Paaristöö: Ostujõu kalkulaatoriga tutvumine. Iga paar valib endale võrdlusaastad (nt vahemiku 2,5,10 aastat) ning analüüsib, mis on muutunud ja millest need muutused võisid olla tingitud
- Videote vaatamine (5 sammu korras rahaasjadeni) teemal, kuidas planeerida rahaasju ja kuidas koostada isiklikku eelarvet. Isiklik eelarve koostamine. Arutlev vestlus klassiga, mis on eelarve koostamise juures keeruline. Kuu aja pärast analüüs, kuidas õnnestus eelarvest kinnipidamine. Vt ka TLU Rahatarkuse teema käsitlemise juhendmaterjali „Tunnikava 2. Pere eelarve koostamine“.
- Pildi analüüs: Banksy teos „Shop Until You Drop“. Klassi arutelu, milles seisneb autori ühiskonna kriitika? Tagajärgede ahela koostamine. Kirjutage ringi sisse probleem või küsimus, mida soovite uurida. Seejärel analüüsige tagajärgi ja neist tulenevaid uusi asjaolusid.
- Finantspettustega toimetulemise virtuaalmäng. Mängu järel klassiarutelu, miks on lihtne inimesi petta? Juhendi koostamine lähedasele, kuidas end ohtude eest kaitsta.
- Remondi eelarve koostamine. Vaata TLU Rahatarkuse teema käsitlemise juhendmaterjal „Tunnikava 3. Remondieelarve koostamine“.
- Töölehed: E-külalistund Rasmus Heinla - Kuidas raha planeerimine mulle kasuks tuleb? Täita tööleht.
- Rühmatöö investeerimisest. Abistavaks taustaks võib soovitada enne kuulata taskuhäälingut Investeerimisraadio; saade „Varaklassid“.
- Õpilased valivad vabalt ühe ettevõtte, mille aktsiatesse mõtteliselt investeerida. Nad analüüsivad ettevõtte tegevust, tooteid/teenuseid, turupositsiooni, kasumlikkust ja jätkusuutlikkust, aga ka seda milline mõju võib nende valikul olla nii üksikisikule, ühiskonnale aga ka keskkonnale.
- Õpilased valivad ühe varaklassi (kinnisvara, väärtpaberid, väärisesemed, intellektuaalne omand (õigused, patendid, litsentsid jne.) vms) ning analüüsivad, millised on antud varaklassi investeerimise tugevused- nõrkused; riskid-võimalused.
- Õpilased reflekteerivad ennast, kas nad eelistavad pigem lühiajalist investeringut (enamasti kuni 1 aasta) või pigem pikaajalist investeringut? Mõlema võimaluse puhul peab olema esitatud argumenteeritult valitud investeerimisvõimaluse tugevused ja nõrkused.
- Rühmatöö tulemused esitatakse klassikaaslastele. Ühiselt arutatakse, miks on oluline sääste investeerida, millised võimalused selleks on ning millega tuleb investeerides arvestada. Samal teemal võivad õpilased kirjutada ka kokkuvõtva arutluse. Juhul, kui klassis on õpilasi, kes juba investeerimisega on kokku puutunud, siis võiks julgustada neid oma kogemusi klassikaaslastele tutvustama. Samuti võiks kaasata teemateadlikke lapsevanemaid, kes rikastaksid õpet eluliste näidete ja kogemustega.

Üldpädevused

- **Ettevõtlikkuspädevus, ettevõtlushädevus, suhtluspädevus** - Rahamäng Cashy
- **Digipädevus**
- **Enesemääratluspädevus**

- **Õpipädevus**
- **Väärtuspädevus**
- **Kodanikupädevus**

Ainealane lõiming:

- **Geograafia** – Sissejuhatus majandusse 9.kl (majandusressursid, taastuvad ja taastumatud loodusvarad, kapital, töajõud, hõive, üleilmastumine, rahvusvahelised ettevõtted, tarneahelad, majanduse struktuur, majandussektorid: hankiv majandus, tööstus, teenindus, ringmajandus).
- **Geograafia, matemaatikapädevus** – töö statistiliste andmetega sissetulekute kohta. Üldistava kokkuvõtte loomine, kas esitluse või kirjaliku kokkuvõttega. Matemaatikas laenuintresside arvutamine, ülesanded, mis näitavad investeringute kasvamist/kahanemist. Rahatarkus ja lineaarfunktsioon. Kahe tundmatuga lineaarvõrrandi kasutamine.
- **Võõrkeeled ja matemaatika** - rollimäng: Maailmakaubandus, kus iga rühma ülesandeks on neile ette antud vahenditega võimalikult palju raha teenida. Mängureeglid on inglisekeelsed.
- **Tehnoloogia ja kodundus** - õiglase kaubanduse toodetest retseptide valmistamine ja loomine. Ringmajanduse õppepäev: „Prügist ellu“. Iga rühm klassis mõtleb välja ja teostab ringmajanduse põhimõtetest lähtuva toote. Toodete laat koolis. Tarbijaharidus ja keskkond.
- **Inimeseõpetus, loodusained, kunst, tehnoloogia, emakeel** - projektõpe: “Toidupäeva(de) korraldamine koolis” võimaldab mitmesuguseid lõimitud tegevusi. Koostada rühmaga plakat/esitus/video teemal „Noorte töövõimalused“.
- **Liikumine** – liikumisjoone koostamine teemal: „Kas töö käimine on jätkuvalt pigem vajadus kui eneseteostuse võimalus?“. Järgneb arutelu. Liikumisülesanne: arvamustöö, õpilased hindavad end viiepalliskaalal, kui hästi oskavad nad enda meelest rahaga ümber käia. Liikumisjoone koostamine teemal, kas ma olen säästja või tarbija.
- **Kunst, võõrkeeled, loodusained** – Projektõpe: Fair Trade päeva korraldamine koolis.

Kontroll ja hindamine:

Rühmatöö hindamisel võiks arvestada järgmiste aspektidega:

- **Äriplaani struktuur ja detailid:** Hindamisel vaadake, kui hästi on äriplaani struktureeritud vastavalt antud juhendile. Kas kõik küsimused on piisavalt põhjalikult käsitletud?
- **Probleemi ja sihtrühma määratlemine:** Kuidas on rühm suutnud määratleda probleemi, mida nende toode/teenus lahendab? Kas nad on selgelt identifitseerinud sihtrühma ja selle vajadusi?
- **Toote/teenuse kirjeldus ja tootmise/tarnimise tõhusus:** Hindamisel võiks arvestada, kui hästi on kirjeldatud, milliseid kaupu/teenuseid toodetakse ja kuidas seda tehakse või pakutakse nii, et see oleks tõhus.
- **Ressursid ja konkurentsieelis:** Kuidas on rühm mõelnud vajalike ressursside üle ning millised on nende konkurentsieelised? Kas nad on suutnud analüüsida konkurentsi ja välja tuua oma eelised?

- **Koostöö ja praktilisus:** Kui tõhusalt on rühm koostööd teinud äriplaani koostamisel? Kui praktiline ja teostatav on nende äriidee, arvestades ressursse ja konkurentsikeskkonda?
- **Äriplaani esitlus ja parandusettepanekud:** Kuidas rühm on suutnud oma äriplaani klassile tutvustada? Kas nad suudavad selgelt ja veenvalt oma ideed esitleda? Kuulajad võivad anda tagasisidet, mis võiks äriplaani veelgi paremaks muuta.
- Hindamisel võib kasutada hindamisskaalasid, et hinnata iga kategooria vastavust ettenähtud kriteeriumitele. Lisaks võiks anda rühmadele tagasisidet nende äriplaanide tugevuste ja nõrkuste kohta ning soovitusi edasiseks arenguks. Arutelud ja tagasisidevoorusid saab kasutada ka selleks, et rühmad saaksid üksteise äriplaanide hinnata ja soovitusi anda.

Tööintervjuu simulatsioon kasutades AI-tehnoloogiat hindamine:

- **AI poolt koostatud küsimuste kvaliteet:** Hindamisel võib arvestada, kui hästi AI suutis koostada tööintervjuu küsimusi. Kas küsimused olid asjakohased, selged ja seotud töökohaga? Kas küsimused olid mingis osas kallutatud (nt on korduvalt välja toodud probleem, et AI eelistab sellistes simulatsioonides meeskandidaate).
- **Vastused ja nende sobivus:** Kuidas vastasid intervjuu küsimustele? Kas vastused olid piisavalt selged, põhjendatud ja seotud küsimustega? Kas suudeti demonstreerida oskusi ja teadmisi vastavalt küsimustele?
- **Võime töötada AI-ga:** Kuidas õnnestus õpilastel kasutada AI-d vastuste andmiseks? Kas nad suutsid hõlpsalt ja efektiivselt kasutada antud tehnoloogiat?
- **Analüüs koos paarilistega:** Hindamisel võiks arvestada, millised olid keerukused intervjuu ajal. Kas oli tehnilisi probleeme AI kasutamisel või vastustes? Kuidas õpilased suutsid koos paarilistega analüüsida ja lahendada intervjuu ajal tekkinud keerukusi?
- **Koostöö ja suhtlusoskus:** Kui hästi suutsid õpilased koos paarilistega töötada ja suhelda olukorra lahendamisel? Kas nad suutsid jagada ideid, leida lahendusi ning analüüsida keerukaid olukordi koostöös?

Investeermise teemalise rühmatöö hindamisel võib lähtuda järgnevast:

- **Ettevõtte analüüs:** Kui põhjalikult ja detailselt on õpilased analüüsinud valitud a) ettevõtet b) varaklassi c) investeeringu pikkusega seotud küsimusi? Kas nad on kirjeldanud ettevõtte tegevust, tooteid/teenuseid, turupositsiooni, kasumlikkust ja jätkusuutlikkust? Kas on välja toodud varaklasside tugevuse-nõrkused; võimalused-ohud? Kas on esitatud argumenteeritult investeeringu ajalise kestvuse tugevused ja nõrkused?
- **Mõju analüüs:** Kui hästi on õpilased suutnud välja tuua võimaliku mõju nende valitud ettevõtte investeerimisel nii üksikisikule, ühiskonnale kui ka keskkonnale? Kas nad on suutnud hinnata erinevate valikute tagajärgi nendele kolmele tasandile? Kui hästi on mõistetud ohte ja võimalusi erinevatesse varaklassidesse investeerimisel?
- **Argumentatsioon ja põhjendused:** Kuidas on õpilased oma analüüsi põhjendanud ja argumenteerinud? Kas nad on suutnud loogiliselt põhjendada oma valikut ja analüüsi tulemusi?
- **Andmete kasutamine ja usaldusväärsus:** Kui hästi on õpilased kasutanud andmeid oma analüüsis? Kas nad on toetanud oma järeldusi ja väiteid asjakohaste ja usaldusväärsete allikatega?

- **Süntees ja kokkuvõte:** Kuidas on õpilased suutnud kokku võtta oma analüüsi tulemused ja teha järeldusi? Kas nende kokkuvõte annab selge ülevaate nende investeerimisotsuse mõjust?
- Hindamisel võiks kasutada punktisüsteemi või hindamisskaalat, kus igat kriteeriumit hinnatakse vastavalt etteantud standarditele. Lisaks võib anda õpilastele võimaluse suuliseks või kirjalikuks enesehindamiseks ning grupikaaslaste tagasisidele, mis võib anda täiendavat perspektiivi nende tööle ja analüüsile.

Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada (12 tundi)

Teema kirjeldus:

Kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib.

Õpitulemused:

Õpilane:

- mõistab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega ning, et väikeriigile tagab just rahvusvaheline koostöö ja osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides oma huvide parima esindatuse;
- teab, mida annab Eestile kuulumine EL ja NATO-sse;
- mõistab, miks on väikeriigile oluline, et rahvusvahelistes suhetes järgitaks kokkulepitud reegleid, austatakse inimõiguseid ja demokraatiat;
- analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmelisusest tulenevaid kohustusi täitma;
- toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.

Põhimõisted: Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted.

Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused:

- **Kaardiülesanne** "Maailm – kuhu ja miks tahan minna". Edasi teha töölehed teemal „Välisministeerium: reisi- ja konsulaarinfo“.
- **Rühmatöö** – „Eesti osalus rahvusvaheliste organisatsioonide töös“, kus õpetaja saab rakendada ka diferentseerimise põhimõtteid jagades õpilased ise rühmadesse. Rühmatööde tulemusi esitab iga grupp posterettekandena. I rühm uurib Eesti liikmelisust rahvusvahelistes organisatsioonides: Alustuseks tuleb selgitada, millistes rahvusvahelistes organisatsioonides Eesti osaleb. Õpilasi suunatakse külastama välisministeeriumi või vastava ametiasutuse veebisaiti, et leida teavet Eesti liikmelisuse kohta erinevates organisatsioonides. Seejärel tutvutakse nende organisatsioonide põhikirjade, statuutide ja põhimõtetega, et mõista, kuidas nad tegutsevad ja millised on nende peamised eesmärgid ning luuakse vastav poster. II

rühm uurib Eesti osalemist ja panustamist: Uurige, millised on Eesti ametlikud seisukohad ja tegevused nendes organisatsioonides. See hõlmab nii Eesti delegaatide osalemist organisatsioonide koosolekutel kui ka Eesti seisukohtade väljendamist ja hääletamist erinevatel teemadel. Samuti saab jälgida, milliseid projekte või algatusi Eesti organisatsioonides edendab ning luuakse vastav poster. III rühm uurib meediakajastust ja ekspertide arvamusi: Rahvusvaheliste organisatsioonide tegevuse kohta kirjutatakse tihti meedias ja ekspertide poolt. Õpilased otsivad uudiseid, et saada erinevaid vaatenurki Eesti osalemisele ja tegevusele rahvusvahelistes organisatsioonides ning luuakse vastav poster. Selle lähenemisviisi abil saavad õpilased sügavamalt mõista, kuidas Eesti riik end rahvusvahelistes organisatsioonides teostab ja milline on tema panus rahvusvahelisse koostöösse. Samuti aitab see neil paremini mõista, kuidas rahvusvaheline diplomaatia toimib.

- **Argumenteerimise õppimine:** Kasutades Eesti Väitlusseltsi argumenteerimise metoodikat koostada klassis argumendi ülesehituse skeemi järgiv argumente järgmistel teemal: Eesti jaoks on olulisim (rahv. organisatsiooni nimetus) liikmelisus.
- **Töö piltidega:** Tööleht rahv. organisatsioonide lippudega (EL, NATO, ÜRO). Milliste rahvusvaheliste organisatsioonide lippudega on tegemist? Lisa lühidalt ka nende organisatsioonide peamised tegevus eesmärgid.
- **Töölehed:** EL toimimine - kasutada tööraamat: Riigiportaali kasutamine ühiskonnaõpetuses.
- Töö tekstidega+ töölehed: EL toimimist õppida kasutades tööraamatut "EL ja mina"

Üldpädevused

- **Digipädevus**
- **Õpipädevus**
- **Väärtuspädevus**

Ainealane lõiming:

- **Ajalugu** - Arutelu, millised sündmused tingisid Eestile oluliste rahvusvaheliste organisatsioonide loomise? Millal Eesti ühines nimetatud organisatsioonidega?
- **Muusika** – Mitmetel rahvusvahelistel organisatsioonidel on oma hümn (nt EL, ROK) - kuulake neid ja uurige nimetatud palade päritolu. Arutlege, miks just nimetatud palad on valitud hümniks? Mis sõnumit ta kannab? Milline tänapäevane muusikapala võiks sobida uuritud organisatsioonidele? Miks?
- **Kunst** - Kasutage mõnda AI kunsti programmi nt <https://www.craiyon.com/>, paluge õpilastel joonistada selle abil pilt mõnest rahvusvahelisest organisatsioonist ja tema kantavatest väärtustest. Analüüsige ühiselt saadud pilte - kas need ühtivad teie enda ettekujutustega?
- **Geograafia** - Maakaartide tundmine: õpilased kannavad kontuurkaardile EL liikmesriigid. Otsivad internetist teavet ja märgivad *(tärniga) kaardile riigid, kus on kasutusel euro. Selgitavad, mis on Schengeni ala ja toovad näiteid, millist igapäevast kasu see meile annab. Lisavõimalus - otsida uuemad andmed maailma rahvastiku arvu ning jaotuse kohta

- **Keemia** - Teema: Süsinikuühendite roll looduses, süsinikuühendid materjalidena. Globaalprobleemid - mõistab elukeskkonda säästva suhtumise vajalikkust ning analüüsib keskkonna säästmise võimalusi.

Kontroll ja hindamine:

Töö piltidega hindamine:

- **Õigesti tuvastatud lipud:** Kas õpilased suutsid õigesti tuvastada ja esitada lippe vastavate rahvusvaheliste organisatsioonide kohta? Kas kõik esitatud lipud on õiged?
- **Peamiste tegevuste eesmärkide selgitus:** Kui hästi on õpilased suutnud selgitada iga organisatsiooni peamisi eesmärke või tegevusi? Kas nad on esitanud piisavalt olulist teavet, et anda ülevaade organisatsioonide põhieesmärkidest?
- **Esitusviis:** Kuidas on esitatud tööleht visuaalselt? Kas see on korrektselt vormindatud ja selge struktuuriga? Kas lippude ja eesmärkide selgitamine on esitatud loogiliselt ja arusaadavalt?
- **Täpsus ja detailsus:** Kui täpsed ja detailirohked on õpilaste vastused organisatsioonide tegevuse ja eesmärkide kohta? Kas nad on suutnud esitada olulist ja vajalikku teavet?
- Hindamisel võib kasutada punktide süsteemi või hindamisskaalat, kus iga kriteeriumi hindamine toimub kindla skaala alusel. Lisaks võib anda õpilastele võimaluse iseendale tagasisidet anda, et nad saaksid paremini mõista, milles nad on tugevad ja kus võiksid veel täiendusi teha.